

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 7 lipca 2025 r.

Poz. 5513

UCHWAŁA NR XIV/144/25 RADY GMINY KOŚCIAN

z dnia 25 czerwca 2025 r.

w sprawie: przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kościan na lata 2025-2028”.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 oraz art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.) w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) Rada Gminy Kościan uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kościan na lata 2025-2028”, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do Uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kościan.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy Kościan
(-) Jan Szczepaniak

Załącznik do uchwały Nr XIV/144/25
Rady Gminy Kościan
z dnia 25 czerwca 2025 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KOŚCIAN
NA LATA 2025 - 2028**

KOŚCIAN 2024

SPIS TREŚCI

	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	21
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	21
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	21
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	23
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	30
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	31
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	33
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	38
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	50
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	53
6.5. Zabytki archeologiczne.....	53
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	54
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	61

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	62
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	67
7. Dziedzictwo niematerialne.....	70
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	74
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	74
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	80
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	101
8.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	102
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	104
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	132
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	134
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	134
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	135
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	136
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	138
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	138
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	144
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	145
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	146

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowi winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy miasta są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury

współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Kościan związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Kościan na lata 2025-2028 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Kościan na lata 2021-2024* przyjętego Uchwałą Nr XXX/347/21 Rady Gminy Kościan z dnia 24 listopada 2021 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Kościan położona jest w środkowo-zachodniej Polsce, w województwie wielkopolskim, w odległości ok. 40 km na południowy zachód od Poznania, leżąc na Wielkim Łęgu Obrzańskim w Dolinie Kanałów Obrzańskich o mało urozmaiconej rzeźbie terenu. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z pięciu gmin, największą obszarowo, tworzących powiat kościański, zajmując ok. 28 % jego powierzchni w środkowej części, w dolinie rzeki Obry. Tereny gminy okalają pierścieniem stolicę powiatu, miasto Kościan o średniowiecznym rodowodzie, które jest ośrodkiem administracyjnym gminy i pełni rolę wielofunkcyjnego ośrodka regionalnego, będące również siedzibą

władz samorządowych odrębnej gminy miejskiej, a także władz powiatu kościańskiego. W latach 1975 - 1998 gmina położona była w ówczesnym województwie leszczyńskim.

Powierzchnia gminy wynosi 202,5 km². Użytki rolne zajmują 82,35%, a tereny leśne i zadrzewione tylko 11,87% powierzchni gminy, która posiada typowo rolniczy charakter. Gmina zamieszkiwana jest przez 16.159 mieszkańców (stan z 31.12.2023 r., dane UG). Gęstość zaludnienia wynosi 78 osób/km². Strukturę osadniczą tworzy 37 wsi sołeckich: Bonikowo, Choryń, Czarkowo, Darnowo, Gryżyna, Januszewo, Katarzynin, Kawczyn, Kielczewo - największy ośrodek osadniczy gminy - 1501 mieszkańców, Kobylniki, Kokorzyn, Krzan, Kurowo, Kurza Góra, Łagiewniki, Mikoszek, Naclaw, Nielegowo, Nowe Oborzyska, Nowy Dębiec, Nowy Lubosz, Osiek, Pelikan, Pianowo, Ponin, Racot, Sepienko, Sierakowo, Spytkówki, Stare Oborzyska, Stary Lubosz, Szczodrowo, Turew, Widziszewo, Witkówki, Wławie, Wyskoć, obejmujących łącznie z przysiółkami zamieszkałymi 44 ośrodki osadnictwa i Tamborowo - przysiółek niezamieszkały.

Gmina sąsiaduje z gminami, administracyjnie należącymi do trzech powiatów z województwa wielkopolskiego:

- od strony północno-zachodniej z gminą Kamieniec, powiat grodziski,
 - od północy z gminą Stęszew, powiat poznański,
 - od strony północno-wschodniej z gminą Czempin, powiat kościański,
 - od południowego zachodu z gminą Śmigiel, powiat kościański,
 - od południowego wschodu z gminą Krzywiń, kościański,
- otacza pierścieniowo gminę miejską Kościan.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć ok. 138 km dróg gminnych, ponad 95 km dróg powiatowych - w tym odcinek po zmianie kategorii dawnej DK 5. Przez tereny gminy przebiega odcinek nowo wybudowanej drogi ekspresowej S5 z węzłami Kościan Południe i Kościan Północ – na terenie gminy dł. 13,34 km, a także wieszcie droga wojewódzka nr 308 - ok. 20 km odcinek. Gminę przecina też dwutorowa linia kolejowa E-59 relacji Wrocław – Poznań, z przystankiem kolejowym w Starych Oborzyskach, z 1907 r.

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej obszar gminy położony jest na styku dwóch mezoregionów: Równiny Kościańskiej, należącej do makroregionu Pojezierza Leszczyńskiego i Doliny Środkowej Obry, będącej częścią Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej. Ukształtowanie powierzchni terenu jest mało zróżnicowane. Równina Kościańska to wysoczyzna morenowa,

położona na wysokości 80 m n.p.m., której zachodnią granicę stanowi dolina Samicy Leszczyńskiej, a przez jej środek w kierunku północno-zachodnim przepływa Obra. Większe zespoły leśne zachowały się głównie na obrzeżach pradoliny i licznych bagien subglacialnych. Powierzchnie wysoczyznowe są mocno odlesione. Przeważają równiny o niskiej lesistości, poprzedzielane siecią zadrzewień śródpolnych, wprowadzonych do krajobrazu w XIX wieku przez gen. Dezyderego Chłapowskiego, ziemianina z Turwi. Obszar gminy charakteryzuje się znaczną gęstością sieci rzecznej. Stanowią ją naturalne ciek i oraz rozbudowany system kanałów i rowów np. Kanał Obry, Mosiński, Wonieść, Przysieka Stara, Rowy Wyskoć i Racocki. Południowa granica gminy biegnie częściowo skrajem dużego sztucznego zbiornika retencyjnego - Zbiornik Wonieść. We wschodniej części gminy wyróżnia się unikalny w skali kraju krajobraz rolniczy, prawnie chroniony „Agroekologiczny Park Krajobrazowy im. Dezyderego Chłapowskiego”, obejmujący również tereny ościennych gmin Krzywiń i Czempin. Ponadto występują na terenie gminy, obejmujące 933 ha jej powierzchni, dwa obszary specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000 – „Zbiornik Wonieść” i „Wielki Łęg Obrzański”.

Gmina Kościan posiada udokumentowane złoża węgla brunatnego, jednakże trudne warunki geologiczne – górnicze i stosowana dotychczas degradująca środowisko technologia wydobywania wyłączyły je z ewentualnej eksploatacji, posiada również dobrze udokumentowane złoża gazu ziemnego, eksploatowane w Kokorzynie. Występują na jej terenie także surowce pospolite – kruszywo naturalne oraz surowce ilaste.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecza i nowożytnych. Średniowieczną metrykę wielu miejscowości potwierdzają dokumenty źródłowe, które wskazują, iż w roku 1242 istniał już Kościan, od 1332 r. miasto o statusie królewskim, a od drugiej połowy XIV w. był stolicą utworzonego starostwa kościańskiego. Miejscowości wchodzące w skład gminy od wieków są powiązane z Kościanem, lecz mają własny rys historyczny. W źródłach wymieniany jest w 1284 r. Osiek, w 1296 r. wzmiankowana jest Gryżyna, w 1310 r. wspominane jest Bonikowo, w 1312 r. Darnowo, zaś w 2 poł. XIV w. miejscowości: Widziszewo – 1356 r., Racot i Choryń – 1366 r., Ponin – 1387 r., Mikoszki – 1388 r., Kurowo – 1393 r., Kokorzyn – 1394 r., Krzan – 1395 r., Kobylniki - 1398 r., również pod koniec XIV w. wspominana jest Wyskoć i Turew. O Łagiewnikach pochodzi wzmianka

z 1427 r., a Pianowo wzmiankowane jest w 1511 r. W średniowieczu tereny obecnej gminy stanowiły przede wszystkim własność szlachecką, część należała do duchowieństwa i do starostwa kościańskiego. Miejscowości usytuowane wzdłuż dorzeczy rzeki Obry, przy szlaku handlowym prowadzącym z Pomorza na Śląsk prężnie się rozwijały i przysparzały bogactwa ich mieszkańcom.

Okres świetności terenów gminy przerwał potop szwedzki i wojny siedemnasto- i osiemnastowieczne. Od 1793 roku, w wyniku II rozbioru, gmina znalazła się pod panowaniem pruskim i włączona została do nowej prowincji pod nazwą Prusy Południowe. W latach 1807–1815 znalazła się w granicach Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. ponownie w zaborze pruskim, wchodząc w skład Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Od XVII w. dotychczasowa zabudowa drewniana zaczyna ustępować miejsca obiektom murowanym. Na terenie gminy zabytkowa architektura murowana reprezentowana jest przez obiekty powstałe od XVIII w. do początku XX wieku, np. w XVIII w. powstają murowane rezydencje i towarzyszą im zabudowa gospodarcza w Osieku, Kobylnikach, Wyskoci, Racocie czy Turwi.

W XIX w. nowe akcenty w krajobraz kulturowy gminy wniosły linie kolejowe i związane z nimi obiekty, mające duże znaczenie dla regionu. W 1856 roku wybudowano linię kolejową Poznań-Wrocław, w 1900 r. uruchomiono połączenie kolejowe Kościan-Gostyń, a w 1901 otwarto linię Kościan-Grodzisk. Przyczyniło się to do rozwoju przemysłu, w szczególności tytoniowego oraz przetwórstwa buraków cukrowych. Nowatorskim i unikatowym akcentem ożywiającym monotony krajobraz rolniczy została rozległa sieć różnorodnych zadrzewień śródpolnych, którą w latach 20. XIX w. założył wzdłuż dróg oraz na rozległych kompleksach ornych w swoim olbrzymim majątku wokół Turwi generał Dezydery Chłapowski, prekursor rolnictwa ekologicznego i kształtowania środowiska na obszarach wiejskich. Wyjątkowymi elementami w krajobrazie są też inne żywe pomniki historii - aleje drzew w Kokorzynie, Racocie, Kobylnikach.

W 1918 r. mieszkańcy gminy walczyli w szeregach powstańczych zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, w wyniku którego omawiane tereny włączono do odrodzonego państwa polskiego. Okres międzywojenny to ponownie czas rozwoju, przerwany wybuchem II wojny światowej. Podczas hitlerowskiej okupacji szerzyły się aresztowania, egzekucje, wywózki do obozów koncentracyjnych, wysiedlenia. W styczniu 1945 r., po wyzwoleniu, rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów

i inwestorów.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m. in.: miejsca pamięci związane z powstaniem wielkopolskim i wojnami światowymi, np. umieszczone na murach świątyń w Wyskoci, Gryżynie, Bonikowie, Starych Oborzyskach tablice epitafijne, poświęcone pamięci zamordowanych kapłanów i straconego w niewoli niemieckiej kapitana Antoniego Kasztelana czy epitafium rotmistrza Teodora Raszewskiego, powstańca wielkopolskiego poległego nad Notecią. Również tablice upamiętniające zasłużonych dla lokalnej społeczności, wśród których ks. Zygmunt Cieplucha – autor książki „Z przeszłości Ziemi Kościańskiej”. W Kurzej Górze, w lesie, znajduje się głaz z tablicą upamiętniającą 21 mieszkańców Ziemi Kościańskiej, zamordowanych przez hitlerowców 9 listopada 1939 r. W Turwi upamiętniono poległych w latach 1914-1920, umieszczając na cokole figury Pana Jezusa tablicę poświęconą *„Tym, którzy życia ofiarą wolność Ojczyzny odkupili”*, zaś przed pałacem ustawiono głaz z okolicznościową tablicą w stulecie śmierci Dezyderego Chłapowskiego. Wiele pomników i tablic upamiętniających poległych i pomordowanych mieszkańców gminy znajduje się też w Kościanie. Natomiast w Starych Oborzyskach, na centralnym miejscu głównego skweru wsi znajduje się element średniowiecznej jurysdykcji karnej, wykonany z piaskowca kamienny słup pokutny z końca XVI w. – w górnej części w formie kapliczki z wyrytym krucyfiksem i inskrypcją w trzech językach, świadczący o przeszłości wsi i dawnym wydarzeniu historycznym, (obiekt przeniesiony tutaj z prywatnej działki, w 2013 r. poddany renowacji).

Warto wspomnieć, iż gmina związana jest z biografią znanych osób, np.

- w Bonikowie urodził się Alfred Chłapowski, w 1922 r. wybrany na posła na Sejm, a następnie pełnił funkcję ministra rolnictwa i dóbr państwowych w rządzie Wincentego Witosa, zasłużony ambasador Polski we Francji w latach 1924 – 1936, prezes Związku Producentów Rolnych i prezes Banku Cukrownictwa w Poznaniu;
- w Turwi urodził się Dezydery Chłapowski, generał, oficer ordynansowy cesarza Napoleona Bonapartego, adiutant J. H. Dąbrowskiego, nowoczesny rolnik i pionier wielkopolskiej pracy organicznej;
- Kokorzyn to miejsce urodzenia Andrzeja z Kokorzyna - profesora i rektora Akademii Krakowskiej, pisarza, filozofa i teologa;
- w Kielczewie przyszła na świat Maria Roszak - siostra "Cecylia", zasłużona

w czasie wojny ratowaniem społeczności żydowskiej w Wilnie – uhonorowana medalem Sprawiedliwa Wśród Narodów Świata, zmarła w 2018 r. w wieku 110 lat;

- ze Starych Oborzysk pochodzi Augustyn Brzeżański, polski pułkownik, uczestnik powstań - listopadowego 1831 r. i wielkopolskiego w 1848 r., w swym majątku spędził ostatnie lata życia;

- w Choryni mieszkał i zmarł właściciel tutejszego majątku Edmund Władysław Taczanowski, działacz niepodległościowy, uczestnik powstania wielkopolskiego 1848 r. i walk G. Garibaldiego we Włoszech w 1849 r., generał i jeden z dowódców powstania styczniowego 1863 r. Prochy generała Edmunda Taczanowskiego przewieziono w dniach 1-2 XI 1938 r. z rodzinnej Choryni na warszawskie Powązki;

- w Gryżynie urodził się Józef Antoni Lossow, powstaniec wielkopolski 1918/1919, pierwszy dowódca Pułku Ułanów Poznańskich, major WP, Prezes Honorowy Towarzystwa b. Żołnierzy 1 p. Ułanów Wielkopolskich (15 pułku Ułanów Poznańskich), zaangażowany w życie gospodarcze – gorzelnictwo i cukrownictwo – oraz społeczne kraju, propagator technicyzacji rolnictwa, w swym gospodarstwie w Gryżynie na wielką skalę prowadził hodowlę koni remontowych, a we wrześniu 1939 r. udostępnił Gryżynę macierzystemu Pułkowi;

- Gryżyna jest również miejscem urodzenia Antoniego Kasztelana, powstańca wielkopolskiego, kapitana Wojska Polskiego, który w kampanii wrześniowej 1939 r. kierował kontrwywiadem Obrony Wybrzeża, stracony w niewoli niemieckiej w 1942 r.

Również warto odnotować fakt, iż w rezydencjach rozlokowanych na terenie gminy gościły wybitne osobowości przełomu XVIII i XIX w., np. w Turwi gościli Napoleon Bonaparte i Helena Modrzejewska, w Racocie pierwszy prezydent Warszawy Ignacy Wyssogota Zakrzewski, Tadeusz Kościuszko, Józef Wybicki, księżę Józef Poniatowski. Natomiast w okresie II Rzeczypospolitej pałac w Racocie był oficjalną rezydencją prezydenta RP i gościł oprócz prezydentów Wojciechowskiego i Mościckiego również marszałka Piłsudskiego. W Gryżynie i Choryni przebywał Adam Mickiewicz. Poeta zainspirowany rozmowami z powstańcami listopadowymi napisał w Choryni „Redutę Ordona”. Obecnie fakt ten upamiętnia w miejscowym kościele jesienne „Czytanie Wieszcza”, wybranych dzieł mickiewiczowskich.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo

niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Kościan na lata 2025-2028* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym ((t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1465).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad

zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania

z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza

militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;

2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;

5) prowadzenie badań archeologicznych;

6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem

- ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1465)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r., poz. 54 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1478)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1130)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),
- e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały

o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2024 r., poz. 725 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków,

a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi

kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania

i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmuje m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r., poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jednaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2019 r., poz. 4021).

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,

- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów przemysłowych, powojkowych, historycznego rozplanowania miejscowości,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycję, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
 - zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,
 - określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,
- b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:
- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowana),
 - wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,
 - zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
 - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,
 - określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,
- c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:
- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
 - zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
 - zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
 - zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

- a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,
- b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:
 - organizację izb pamięci, muzeów,
 - wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
 - tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2022 r., poz. 58).

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym

przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie

krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne znaczenie dla krajobrazu Wielkopolski mają: układy przestrzenne miast i wsi o zachowanych walorach historycznych i kompozycyjnych, zespoły rezydencjonalno-parkowe, aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych, charakterystyczne dla komponowanego krajobrazu rolniczego, szczególnie w rejonie Turwi.

Najliczniejszą grupą obiektów wpisanych do rejestru zabytków są obiekty sakralne. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy. Do najciekawszych zaliczono m.in. zespół pałacowy w Turwi.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce.

Szczególną wartością krajobrazu województwa są obiekty objęte formą ochrony, jaką jest pomnik historii. Wśród proponowanych do objęcia tą formą ochrony wymieniono zespół pałacowy w Turwi.

Obszary województwa charakteryzujące się wyjątkowymi walorami kulturowymi zostały objęte ochroną prawną jako park kulturowy i park krajobrazowy. Szczególne znaczenie ma Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego – krajobraz rolniczy z alejami drzew i pasami zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

BONIKOWO

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P. W. ŚW. MIKOŁAJA, drewn., 1785 r., rozbudowany po 1898 r.

Rejestr zabytków: 58 z 26 stycznia 1955 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 977/A z 23 września 1985 r.

b. spichlerz, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 1542/A z 21 kwietnia 1995 r.

CHORYŃ

UKŁAD PRZESTRZENNY I ZESPÓŁ BUDOWLANY ZAŁOŻENIA

DWORSKO – KOŚCIELNO - PARKOWEGO, w tym budynki:

a. kościół parafialny pw. św. Katarzyny, mur., 1851 r.

Rejestr zabytków: 1642 z 18 lipca 1997 r.

b. dzwonnica, mur., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 1642 z 18 lipca 1997 r.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., pocz. XIX w., rozbudowany 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: 507 z 05 lutego 1955 r.

b. park, XVIII/XIX w.,

Rejestr zabytków: 978/A z 23 września 1985 r.

c. oficyna, mur., ok. 1820 r.

Rejestr zabytków: 507 z 05 lutego 1955 r.

d. spichlerz, ob. dom nr 29, mur., poł. XVIII w., przebudowany pocz. XIX w.,

Rejestr zabytków: 503 z 05 lutego 1955 r.

e. spichlerz, mur., k. XVIII w.

Rejestr zabytków: 503 z 05 lutego 1955 r.

f. wozownia, ob. kuźnia, mur., k. XVIII w.

Rejestr zabytków: 1516/A z 21 grudnia 1994 r.

DARNOWO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. rządówka nr 8, mur., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków: 589/A z 26 maja 1969 r.

b. dom pracowników folwarcznych nr 10, mur., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków: 590/A z 26 maja 1969 r.

c. dom pracowników folwarcznych nr 12, mur., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków: 588/A z 26 maja 1969 r.

GRYŻYNA

RUINY KOŚCIOŁA P.W. ŚW. MARCINA, k. XIII w.

Rejestr zabytków: 338 z 03 stycznia 1949 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. BARBARY:

a. kościół, mur., 1888 r.

Rejestr zabytków: 901/Wlkp/A z 21 października 2013 r.

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

Rejestr zabytków: 901/Wlkp/A z 21 października 2013 r.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 1793 r., rozbud. 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków: 28 z 31 stycznia 1952 r.

b. park, k. XVIII w.

Rejestr zabytków: 976 z 23 września 1985 r.

c. oficyna (garaż, kostnica), mur., k. XVIII w., k. XIX w.,

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

d. gorzelnia, mur., 1901 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

e. spichlerz, mur., 1854 – 1855 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

f. stajnia, mur., 1891 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

g. stajnia, mur., 1924 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

h. obora, mur., 1883 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

i. obora, mur., 1887 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

j. kurnik, mur., 1874 r.

Rejestr zabytków: 1338/A z 23 listopada 1992 r.

KAWCZYN

WIATRAK KOŹLAK, drew., 1805 r., 1977 r.

Rejestr zabytków: 1079/A z 28 marca 1988 r.

KOBYLNIKI

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., k. XVIII w., przebudowany pocz. XIX w., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: 592/A z 26 maja 1969 r.

b. dom pracowników folwarcznych, mur., ok. poł. XIX w., przebudowany 1897 r.

Rejestr zabytków: 1525/A z 07 lutego 1995 r.

c. oficyna, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 522/A z 18 lutego 1955 r.

d. park z aleją dojazdową, XVIII/XIX w., powiększony po 1890 r.,

Rejestr zabytków: 980/A z 23 września 1985 r.

e. spichlerz, mur., 1868 r.

Rejestr zabytków: 1525/A z 07 lutego 1995 r.

f. stodoła, mur., 1877 r.

Rejestr zabytków: 1525/A z 07 lutego 1995 r.

g. stajnia z wozownią, mur., 1867 r.

Rejestr zabytków: 1525/A z 07 lutego 1995 r.

KOKORZYN

PARK PAŁACOWY Z ALEJĄ DOJAZDOWĄ, k. XVIII w., przekształcony w XIX w.

Rejestr zabytków: 981/A z 23 września 1985 r.

KUROWO

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 982/A z 23 września 1985 r.

MIKOSZKI

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., XVIII w., rozbudowany ok. 1830 r., ok. 1900 r.,

Rejestr zabytków: 1151/Wlkp/A z 18 października 2022 r.

b. kaplica, drewn., XVIII/XIX w.,

Rejestr zabytków: 1152/Wlkp/A z 18 października 2022 r.

c. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 1150/Wlkp/A z 23 września 1985 r.

NIEŁĘGOWO

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 1902 r.

Rejestr zabytków: 972/A z 16 listopada 1983 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 984/A z 23 września 1985 r.

NOWY DĘBIEC

PARK DWORSKI, pocz. XX w.

Rejestr zabytków: 986/A z 23 września 1985 r.

OSIEK

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., XVIII w., przebudowany 1860 r.

Rejestr zabytków: 1669/A z 23 grudnia 1974 r.

b. park, 2 poł. XVIII w., przekształcony w XIX w.

Rejestr zabytków: 985/A z 23 września 1985 r.

PIANOWO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., 1 ćw. XIX w., rozbudowany 4 ćw. XIX w. i pocz. XX w.

Rejestr zabytków: 372/1-2/Wlkp/A z 07 sierpnia 1995 r.,

b. park, ok. poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 372/1-2/Wlkp/A z 23 września 1985 r.

RACOT

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. STANISŁAWA KOSTKI I ŚW. JERZEGO,
mur., 1768 – 1780 r.

Rejestr zabytków: 59/A z 05 lutego 1965 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 1780 – 1785 r., rozbudowany 1902 r.

Rejestr zabytków: 355/A z 31 stycznia 1952 r.

b. park, k. XVIII w.

Rejestr zabytków: 39/A z 20 lipca 1949 r.

c. rządówka i biuro, mur., 1830 r., rozbudowana 1912 r.,

Rejestr zabytków: 501/A z 07 lutego 1955 r. i 45/A z 20 stycznia 1965 r.

d. oficyna południowa, mur., przed 1773 r.

Rejestr zabytków: 45/A z 20 stycznia 1965 r.

e. oficyna północna, mur., przed 1773 r.

Rejestr zabytków: 45/A z 20 stycznia 1965 r.

f. dom, ul. Dworcowa nr 2, mur. – szach., ok. 1910 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

g. dom, ul. Dworcowa nr 4, mur. – szach., ok. 1910 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

h. dom, ul. Dworcowa nr 6, mur., pocz. XX w.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

i. dom, ul. Dworcowa nr 8, mur., pocz. XX w.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

j. dom, ul. Kościuszki nr 3, mur., XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków: 250/A z 17 września 1968 r.

k. dom, ul. Kościuszki nr 5, mur. – szach., XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków: 251/A z 17 września 1968 r.

l. ochronka, mur., 1911 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

ł. mielcuch, obecnie dom, ul. Dworcowa 11,

Rejestr zabytków: 45/A z 20 stycznia 1965 r.

m. budynek gospodarczy (rymarnia), mur., 1882 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

n. stajnia, mur., ok. 1880 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

o. stajnia koni wyjazdowych i wozownia, mur., przed 1773 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

p. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

r. stajnia, ob. spichlerz, mur., przed 1773 r.

Rejestr zabytków: 511/A z 07 lutego 1955 r.

s. stajnia (żrebięciarnia), mur., 3 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

t. obora, mur., 1881 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

u. obora, ob. stajnia, mur., ok. 1881 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

w. stodoła, ob. stajnia, mur., 3 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

x. gorzelnia i płatkarnia, mur., ok. 1870 r.

Rejestr zabytków: 1528/A z 09 marca 1995 r.

WIATRAK KOŻLAK, drew., XVIII w.

Rejestr zabytków: 1084/A z 28 marca 1988 r.

ALEJA LIPOWA JABŁONOWSKICH

Rejestr zabytków: Ks.Z.I-2a/31/48 z 14 października 1948 r.

STARE OBORZYSKA

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. NMP POCIESZENIA I ŚW. MIKOŁAJA, ul. Długa, mur., XVI w.

Rejestr zabytków: 37 z 16 stycznia 1953 r.

PARK PAŁACOWY, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 979/A z 23 września 1985 r.

TUREW

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., l. 40. XVIII w., przebudowany 1760-1770 r., 1820-1830 r., 1908-1909 r.,

Rejestr zabytków: 44 z 26 stycznia 1965 r.

b. kaplica pw. NMP Niepokalanej, mur., 1846-1847 r.,

Rejestr zabytków: 44 z 26 stycznia 1965 r.

c. park, XVIII w., powiększony i przekształcony 1860-1870 r.,

Rejestr zabytków: 987/A z 23 września 1985 r.

PASY WIATROCHRONNE DEZYDEREGO CHŁAPOWSKIEGO, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: 1018/A z 19 czerwca 1987 r.

WYSKOĆ

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. ANDRZEJA AP., 1846 r., wieża 1861 r.

Rejestr zabytków: 94 z 18.03.1968 r.

DWÓR, mur., 2 poł. XVIII w., przebudowany k. XIX w.

Rejestr zabytków: 1197 z 27 lipca 1970 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BONIKOWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. MIKOŁAJA, ul. Parkowa:

- a. kościół, drew., 1785 r., rozbud. po 1898 r.,
 - b. plebania nr 72, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - c. figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, mur., pocz. XX w.,
 - d. figura św. Jana Nepomucena, mur., k. XIX w.,
 - e. cmentarz przykościelny, XVIII w.,
 - f. ogrodzenie z bramą, mur., XIX/XX w.
- CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 2 poł. XIX w.
- KOSTNICA, ul. Parkowa, mur., XIX/XX w.
- DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom, ul. Dworcowa 15, mur., XIX/XX w.
- ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY, ul. Parkowa:
- a. park, 1 poł. XIX w.,
 - b. oficyna nr 38, mur., ok. 1910 r.,
 - c. sześciorek nr 32/44, mur., 1850 r., rozbud. 1925 r.,
 - d. dom ogrodnika nr 40, mur., ok. 1910 r.,
 - e. brama, mur., XIX w.,
 - f. lodownia, mur., pocz. XX w.,
 - g. kuźnia i wozownia, mur., 1909 r.,
 - h. stróżówka, wędzarnia, mur., 1901 r.,
 - i. obora, mur., 4 ćw. XIX w., przebud. 1930 r.,
 - j. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - k. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - l. spichlerz, mur., 1 poł. XIX w.,
 - ł. stodoła, mur., 1879 r.,
 - m. stodoła, mur., 3 ćw. XIX w.

CHORYŃ

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. KATARZYNY:

- a. kościół, mur., 1851 r.
 - b. dzwonnica, mur., 2 poł. XIX w.
- CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI Z ALEJĄ DOJAZDOWĄ, 2 poł. XIX w.
- ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:
- a. dwór nr 27, mur., pocz. XIX w., rozbud. 2 poł. XIX w.,
 - b. park, XVIII/XIX w.,
 - c. oficyna nr 35, mur., ok. 1820 r.,
 - d. spichlerz, ob. dom nr 29, mur., poł. XVIII w., przebud. pocz. XIX w.,
 - e. obora, mur., k. XIX w.,
 - f. spichlerz, mur., k. XVIII w.,

- g. kuźnia, mur., k. XVIII w.,
- h. dom pracowników folwarcznych nr 1, mur., k. XIX w.,
- i. dom pracowników folwarcznych nr 3, mur., k. XIX w.,
- j. dom pracowników folwarcznych nr 5, mur., k. XIX w.,
- k. dom pracowników folwarcznych nr 8, mur., 2 poł. XIX w.,
- l. dom pracowników folwarcznych nr 13, mur., k. XIX w.,
- ł. dom pracowników folwarcznych nr 15, mur., k. XIX w.,
- m. dom pracowników folwarcznych nr 17, mur., 2 poł. XIX w.,
- n. dom pracowników folwarcznych nr 19, mur., 2 poł. XIX w.

CZARKOWO

KAPLICZKA, mur., 1893 r.

ZAGRODA NR 32:

- a. dom, mur., 1906 r.,
- b. budynek inwentarski, mur., 1897 r.,
- c. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.,
- d. stodoła, mur., 1910 r.

ZAGRODA NR 33:

- a. dom, mur., 1910 r.,
- b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.,
- c. stodoła, mur., 1897 r.,
- d. kurnik, mur., pocz. XX w.,

DARNOWO**ZESPÓŁ FOLWARCZNY:**

- a. rządówka nr 8, mur., pocz. XIX w.,
 - b. dom pracowników folwarcznych nr 2, mur., k. XIX w.,
 - c. dom pracowników folwarcznych nr 6, mur., ok. poł. XIX w.,
 - d. dom pracowników folwarcznych nr 10, mur., pocz. XIX w.,
 - e. dom pracowników folwarcznych nr 12, mur., pocz. XIX w.,
 - f. stajnia, mur., ok. 1880 r.,
 - g. stajnia, mur., ok. 1880 r.,
 - h. stajnia, mur., 1 poł. XIX w.,
 - i. chlew, mur., 1912 r.,
 - j. owczarnia, mur., ok. 1880 r.,
 - k. obora, mur., ok. 1875 r.,
 - l. stodoła, mur., k. XVIII w.
- DOM NR 13, mur., 1907 r.

DOM NR 21, mur., 1 ćw. XX w.

GODZISZEWO

STODOŁA FOLWARCZNA, mur., 4 ćw. XIX w.

GRANECZNIK

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom pracowników folwarcznych nr 1, mur., pocz. XX w.,

b. dom pracowników folwarcznych nr 2, mur., pocz. XX w.

GRYŻYNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. BARBARY, ul. Zielona:

a. kościół, mur., 1888 r.,

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., 1 poł. XVIII w.

RUINY KOŚCIOŁA P.W. ŚW. MARCINA, mur., k. XIII w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Kasprzaka, 2 poł. XIX w

SZKOŁA, ul. Szkolna 1, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY, ul. Zielona:

a. dwór nr 16, mur., 1793 r., rozbud. 4 ćw. XIX w.,

b. park, k. XVIII w.,

c. oficyna (garaż, kostnica), mur., k. XVIII w., k. XIX w.,

d. czworak nr 1, mur., 4 ćw. XIX w.,

e. czworak nr 3, mur., 4 ćw. XIX w.,

f. czworak nr 4, mur., 1911 r.,

g. czworak nr 7, mur., 4 ćw. XIX w.,

h. czworak nr 11, mur., 4 ćw. XIX w.,

i. dom nr 18, mur., k. XIX w.,

j. oficyna nr 20, mur., k. XVIII w., przebud. poł. XIX w.,

k. ogrodzenie z bramą, mur., XIX w.,

l. spichlerz, mur., 1854 – 1855 r.,

ł. kurnik, mur., 1874 r.,

m. lodownia, mur., 2 poł. XIX w.,

n. stodoła, mur., 1888 r.,

o. stajnia, mur., 1891 r.,

p. stajnia, mur., 1924 r.,

r. kuźnia, stelmacharnia, warsztat, mur., 4 ćw. XIX w.,

s. obora, mur., 1883 r.,

t. obora, mur., 1887 r.,

u. gorzelnia, mur., 1901 r.

ul. Podgórna

DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

JANUSZEWO

DOM NR 6, mur., 2 poł. XIX w.

KATARZYŃ

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. czworak, ul. Krasickiego 5, mur., pocz. XX w.,

b. stodoła, ul. Krasickiego 3, mur., 3 ćw. XIX w.

STODOŁA, ul. Świerczewskiego 32, mur., XIX/XX w.

KAWCZYN

WIATRAK KOŻŁAK, drew., 1805 r., 1977 r.

STODOŁA w zagrodzie nr 14, szach., 1907 r.

KIEŁCZEWO

ul. Kościńska

ZAGRODA NR 65:

a. dom, mur., k. XIX w.,

b. budynek inwentarski, mur., 1906 r.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 101, mur., 1910 r.

ZAGRODA NR 109:

a. dom, szach., k. XIX w.,

b. budynek inwentarski, mur., 1905 r.

KOBYLNIKI

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY, ul. Klonowa:

a. dwór nr 2, mur., k. XVIII w., przebud. pocz. XIX w., 2 poł. XIX w.,

b. park z aleją dojazdową, XVIII/XIX w., powiększony po 1890 r.,

c. oficyna nr 4, mur., 1 poł. XIX w.,

d. dom pracowników folwarcznych nr 6, mur., ok. poł. XIX w., przebud. 1897 r.,

e. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,

f. obora, mur., pocz. XX w.,

g. stajnia z wozownią, mur., 1867 r.,

h. spichlerz, mur., 1868 r.,

i. stodoła, mur., 1877 r.

ul. Szkolna

SZKOŁA, ob. dom nr 47, mur., pocz. XX w.

KOKORZYN

SZKOŁA, ul. Szkolna 1, mur., l. 30. XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

- a. pałac, ul. Kościańska 30, mur., ok. poł. XIX w.,
- b. park z aleją dojazdową, k. XVIII w., przekształcony w XIX w.,
- c. czworak, ul. Ogrodowa 6/8, mur., 2 poł. XIX w.,
- d. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,
- f. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. obora, mur., k. XIX w.

KUROWO

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór, ul. Parkowa 4, mur., ok. poł. XIX w., rozbud. pocz. XX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. czworak, ul. Parkowa 3, mur., pocz. XX w.,
- d. czworak, ul. Południowa 1, mur., 1 ćw. XX w.,
- e. dom pracowników folwarcznych, ul. Południowa 2, mur., 1 ćw. XX w.,
- f. dom stangreta, mur., pocz. XX w.,
- g. budynek mieszkalno-magazynowy, mur., 1 poł. XIX w.,
- h. brama z ogrodzeniem, mur., XIX/XX w.,
- i. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.,
- j. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
- k. obora, mur., pocz. XX w.,
- l. wozownia, mur., pocz. XX w.

KURZA GÓRA

ul. Długa

DOM NR 56, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 74:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. stodoła, szach., 1906 r.

ŁAGIEWNIKI

SZKOŁA, ob. dom, ul. Szkolna 12, mur., l. 30 XX w.

DOM, ul. Górna 30, mur., 4 ćw. XIX w.

MIKOSZKI

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 1, mur., k. XVIII w., pocz. XIX w.,
- b. kaplica p.w. NMP Nieustającej Pomocy, drew., XVIII/XIX w.,

- c. park, 1 poł. XIX w.,
- d. czworak nr 3, mur., 2 poł. XIX w.,
- e. sieczkarnia, mur., k. XIX w.

DOM NR 16, mur., 1939 r.

ZAGRODA NR 20:

- a. dom, mur., XIX/XX w.
- b. stodoła, mur., 1936 r.

NIEŁĘGOWO

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 11, mur., 1902 r.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. sześciórak nr 14, mur., k. XIX w.,
- d. sześciórak nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.,
- e. stajnia, mur., k. XIX w.,
- f. stajnia, mur., k. XIX w.,
- g. obora, mur., k. XIX w.,
- h. stodoła, mur., pocz. XX w.

NOWE OBORZYSKA

STODOŁA w zagrodzie, ul. Prosta 2, mur., pocz. XX w.

NOWY DĘBIEC

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. park, pocz. XX w.,
- b. magazyn, mur., k. XIX w.,

NOWY LUBOSZ

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki, oś. M. Reja, 2 poł. XIX w.

ul. Kościńska

DOM NR 27, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 52, mur., 3 ćw. XIX w.

OSIEK

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., XVIII w., przebud. 1860 r.,
- b. park, 2 poł. XVIII w., przekształcony w XIX w.,
- c. spichlerz, mur., 1 poł. XIX w.,
- d. obora, mur., 2 poł. XIX w.

PIANOWO

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

- a. pałac nr 5, mur., 1 ćw. XIX w., rozbud. 4 ćw. XIX w., pocz. XX w.,
- b. park, ok. poł. XIX w.,
- c. czworak nr 2, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. rządcówka nr 3, mur., pocz. XX w.,
- e. brama, mur., k. XIX w.,
- f. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. stajnia z wozownią, mur., ok. 1900 r.,
- h. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
- i. mieszkanie oborowego, mur., 4 ćw. XIX w.,
- j. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.

PONIN

ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ul. Łąkowa:

- a. rządcówka nr 1, mur., ok. 1890 r.,
- b. stodoła, mur., 1891 r.,
- c. stodoła ze spichlerzem, mur., 1899 r.,
- d. obora, mur., ok. 1890 r.

RACOT

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. STANISŁAWA KOSTKI I ŚW. JERZEGO,
ul. Dworcowa:

- a. kościół nr 12, mur., 1768 - 1780 r.,
- b. dzwonnica, drew., XVIII/XIX w.,
- c. pastorówka, ob. dom nr 14, mur., pocz. XIX w.,
- d. szkoła ewangelicka, ob. dom nr 10, mur., 1860 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA EWANGELICKIEGO, ob. rzymskokatolickiego:

- a. cmentarz, 1818 r.,
- b. ogrodzenie, mur., 1 poł. XIX w.

SZKOŁA, ul. Szkolna 10, mur., 1898 r.

DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom, ul. Dworcowa 20, mur., pocz. XX w.

MŁYN, ob. restauracja, ul. Szkolna 23, mur., XIX/XX w.

WIATRAK KOŻŁAK, drew., XVIII w.

ALEJA LIPOWA JABŁONOWSKICH, ul. Lipowa, 2 poł. XVIII w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

- a. pałac, ul. Dworcowa nr 7, mur., 1780-1785 r., rozbud. 1902 r.,
- b. park, k. XVIII w.,
- c. rządcówka i biuro, ul. Dworcowa 3, mur., 1830 r., rozbud. 1912 r.,
- d. oficyna południowa, ul. Dworcowa 5, mur., przed 1773 r.,

- e. oficyna północna, ul. Dworcowa 9, mur., przed 1773 r.,
- f. dom, ul. Dworcowa 2, mur. – szach., ok. 1910 r.,
- g. dom, ul. Dworcowa 4, mur. – szach., ok. 1910 r.,
- h. dom, ul. Dworcowa 6, mur., pocz. XIX w.,
- i. dom, ul. Dworcowa 8, mur., pocz. XX w.,
- j. dom, ul. Kościuszki nr 1, mur., ok. 1870 r.,
- k. dom, ul. Kościuszki 3, mur., XVIII/XIX w.,
- l. dom, ul. Kościuszki 5, mur., XVIII/XIX w.,
- ł. ośmiorak, ul. Szkolna 1, mur., 2 poł. XIX w.,
- m. ochronka, ob. dom, ul. Dworcowa 1, mur., 1911 r.,
- n. dom ogrodnika, ul. Szkolna 3, mur., 2 poł. XIX w.,
- o. dom urzędnika, ul. Szkolna 2, mur., 1910 r.,
- p. mielcuch, ob. dom, mur., k. XVIII w.,
- q. ogrodzenie z bramami, mur., XIX w.,
- r. stróżówka, mur., pocz. XX w.,
- s. budynek gospodarczy (rymarnia), mur., 1882 r.,
- t. gorzelnia i płatkarnia, mur., ok. 1870 r.,
- u. stajnia koni wyjazdowych i wozownia, mur., przed 1773 r.,
- v. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- w. stajnia, ob. spichlerz, mur., przed 1773 r.,
- x. stajnia, mur., ok. 1880 r.,
- y. stajnia (żrebięciarnia), mur., 3 ćw. XIX w.,
- z. stodoła, ob. stajnia, mur., 3 ćw. XIX w.,
- ż. obora, mur., 1881 r.,
- ż. obora, ob. stajnia, mur., ok. 1881 r.,
- aa. ujeżdżalnia, mur., l. 20-30 XX w.,
- bb. kurnik i chlew, ul. Dworcowa 6, mur., 4 ćw. XIX w.,
- cc. szopa, kuźnia, mur. – drew., XIX/XX w.,
- dd. chlew, mur., 3 ćw. XIX w.

ul. Kościańska

DOM NR 36, mur., pocz. XX w.

DOM NR 40, mur., 1933 r.

ul. Szkolna

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

SEPIENKO

DOM NR 18, mur., 1928 r.

SIERAKOWO

ul. Długa

KAPLICZKA, mur., po 1945r.

BUDYNEK INWENTARSKI w zagrodzie nr 15, mur., 1914 r.

SPYTKÓWKI

KAPLICZKA, ul. Reymonta, mur., pocz. XX w.

STARE OBORZYSKA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. NMP POCIESZENIA I ŚW. MIKOŁAJA,

ul. Długa:

a. kościół, mur., XVI w.,

b. kaplica, mur., XIX/XX w.,

c. plebania nr 1, mur., 1910 r.,

d. cmentarz przykościelny, XVI w.,

e. budynek mieszkalno-gospodarczy, szach., XIX/XX w.

DWORZEC KOLEJOWY, ul. Kolejowa 1, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. pałac, ul. Parkowa 1, mur., 1856 - 1860 r., rozbud. 1924 r.,

b. park, 1 poł. XIX w.,

c. oficyna, ul. Długa 67, mur., ok. 1870 r.,

d. sześciórak, ul. Długa 16, mur., 4 ćw. XIX w.,

e. sześciórak, ul. Długa 51, mur., 4 ćw. XIX w.,

f. słupy bramy wjazdowej, mur., XIX/XX w.,

g. spichlerz, mur., 4 ćw. XIX w.,

h. stodoła, mur., 3 ćw. XIX w.,

i. obora, mur., 4 ćw. XIX w.

STARY LUBOSZ

ul. Kościarska

SZKOŁA, nr 7, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 32, mur., k. XIX w.

SZCZODROWO

ZESPÓŁ DWORSKO – PARKOWY:

a. dwór nr 15, mur., 2 poł. XIX w., rozbud. XIX/XX w.,

b. pozostałości parku, pocz. XX w.

TUREW

KAPLICZKA, mur., 1922 r., odbud. 1945 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

- a. pałac, ul. Szkolna 4, mur., l. 40. XVIII w., przebud. 1760 – 1770 r., 1820-1830 r., 1908-1909 r.,
- b. park, XVIII w., powiększony i przekształcony 1860 – 1870 r.,
- c. kaplica p.w. NMP Niepokalanej, ul. Szkolna 4, mur., 1846 – 1847 r.,
- d. rządówka, ul. Podgórna 4, mur., 2 poł. XIX w.,
- e. oficyna, ul. Szkolna 6, mur., 1 poł. XIX w., przebud. ok. 1914 - 1916 r.,
- f. trojak, ul. Szkolna 5, mur., k. XIX w.,
- g. dom pracowników folwarcznych, ul. Podgórna 9, mur., 1897 r.,
- h. dom pracowników folwarcznych, ul. Podgórna 11, mur., k. XIX w.,
- i. dom pracowników folwarcznych, ul. Podgórna 13, mur., k. XIX w.,
- j. dom pracowników folwarcznych, ul. Podgórna 15, mur., k. XIX w.,
- k. dom pracowników folwarcznych, ul. Podgórna 17, mur., k. XIX w.,
- l. szpital dla ubogich, ob. dom, ul. Szkolna 12, mur., ok. poł. XIX w.,
- ł. dom stangreta, ul. Podgórna 8, mur., pocz. XX w.,
- m. dom odźwiernego, ul. Szkolna 2, mur., pocz. XX w.,
- n. biuro majątku i mieszkania, ul. Szkolna 1, mur., pocz. XX w.,
- o. budynek inwentarski, kurnik, chlew, gołębnik, ul. Szkolna 1, mur., ok. 1907 r.,
- p. ogrodzenie z bramą i dwiema furtkami, mur., XIX w.,
- q. gorzelnia, ul. Szkolna 3, mur., pocz. XX w.,
- r. spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,
- s. stodoła, mur., 1925 r.,
- t. stodoła, mur., poł. XIX w., przebud. 1934 r.,
- u. stajnia koni wyjazdowych i wozownia, mur., pocz. XX w.,
- v. stelmacharnia, mur., pocz. XX w.,
- w. warsztat rymarski, mur., pocz. XX w.,
- x. wiata, drew., 1920 – 1930 r.

PASY WIATROCHRONNE DEZYDEREGO CHŁAPOWSKIEGO, 1 poł. XIX w.

WIDZISZEWO

ul. Lipowa

KAPLICZKA Z FIGURĄ ŚW. JANA NEPOMUCENA, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. dom nr 2, mur., XIX/XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX w.

WITKÓWKI

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. park, 1 ćw. XX w.,

- b. rządówka nr 14, mur., ok. 1880 r., rozbud. 1 ćw. XX w.,
- c. dom pracowników folwarcznych nr 11, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. dom pracowników folwarcznych nr 13, mur., 4 ćw. XIX w.,
- e. dom pracowniczy, mur., 4 ćw. XIX w.,
- f. budynek inwentarski ze spichlerzem, mur., ok. 1880 r.,
- g. stajnia, mur., ok. 1880 r.,
- h. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.

WŁAWIE

SZKOŁA, ob. świetlica nr 16, mur., pocz. XX w.

WRONOWO**ZESPÓŁ FOLWARCZNY:**

- a. rządówka nr 1, mur., 1914 r.,
- b. czworak nr 2, mur., XIX/XX w.,
- c. czworak nr 6, mur., 1909 r.,
- d. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, drew. – mur., pocz. XX w.,
- f. stodoła, drew. – mur., pocz. XX w.,
- g. owczarnia, mur., ok. poł. XIX w.

WYSKOĆ**ZESPÓŁ KOŚCIÓŁA PAR. P. W. ŚW. ANDRZEJA APOSTOŁA:**

- a. kościół, 1846 r., wieża 1861 r.,
- b. plebania nr 40, mur., 1913 r.,
- c. cmentarz przykościelny, poł. XIX w.,
- d. ogrodzenie z bramą, mur., 1892 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ok. poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 36, 2 poł. XVIII w., przebud. k. XIX w.,
 - b. park, XIX w.,
 - c. dom pracowników folwarcznych nr 5, mur., pocz. XX w.,
 - d. dom pracowników folwarcznych nr 30, mur., 2 poł. XIX w.,
 - e. dom pracowników folwarcznych nr 32, mur., 2 poł. XIX w.,
 - f. czworak nr 37, mur., 2 poł. XIX w.,
 - g. stajnia z wozownią, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - h. spichlerz, mur., ok. poł. XIX w.,
 - i. obora, mur., 3 ćw. XIX w.,
- OBORA w zagrodzie nr 10, mur., 1913 r.

ZAGRODA NR 11:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., 1914 r.,
- c. stodoła, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 17, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 19:

- a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., 1912 r.,
- c. stodoła, szach., k. XIX w.

DOM NR 38, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 43, mur., 1911 r.

WYSKOĆ MAŁA**ZESPÓŁ FOLWARCZNY:**

- a. dom nr 12, mur., k. XIX w.,
- b. obora, mur., k. XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Bonikowie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 277/B z dnia 09.06.1973 r. (13 pozycji). Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 264/Wlkp/B z dnia 14.11.2012 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. późnorennesansowy ołtarz główny z ok. 1630 r., barokowy ołtarz boczny z ok. 1720 r., barokowa chrzcielnica, belka tęczowa z krucyfiksem z 1875 r.

Obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny w Choryni wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr 283/B z dnia 11.06.1973 r. (5 pozycji; m.in. barokowa chrzcielnica, obrazy, lichtarze). Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 267/Wlkp/B z dnia 19.11.2012 r.

Do rejestru zabytków pod nr 254/B z dnia 10.04.1973 r. wpisano również dwa klasycystyczne kominki, stanowiące wyposażenie dworu w Choryni. Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 268/Wlkp/B z dnia 19.11.2012 r.

W kościele parafialnym p.w. św. Barbary w Gryżynie znajduje się zespół obiektów wpisanych do rejestru zabytków pod nr 284/B z dnia 11.06.1973 r. (8 pozycji; m.in. barokowe rzeźby, neobarokowy krzyż ołtarzowy, barokowy

pacyfikał oraz nagrobek rodziny Zakrzewskich z 1859 r. na cmentarzu przykościelnym). Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 274/Wlkp/B z dnia 20.11.2012 r.

Z wyposażenia kaplicy p.w. NMP Nieustającej Pomocy w Mikoszkach do rejestru zabytków wpisano m.in. tabernakulum z 2 poł. XVIII w., barokowy obraz, srebrne tabliczki wotywnie pod nr 248/B z dnia 09.04.1973 r. Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 303/Wlkp/B z dnia 03.07.2013 r.

W Pelikanie do rejestru zabytków wpisany jest krzyż przydrożny z 1837 r. pod nr 181/B z dnia 15.09.1988 r. Przepisany do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 306/Wlkp/B z dnia 03.07.2013 r.

Z wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Kostki w Racocie do rejestru zabytków pod nr 241/B z dnia 09.04.1973 r. wpisany został barokowy ołtarz główny z 1780 r. i krucyfiks z 1 poł. XVIII w.

Obiekty ruchome wchodzące w skład wystroju i wyposażenia pałacu w Racocie wpisane zostały do rejestru zabytków trzema odrębnymi decyzjami. Łącznie ujęto w nich 77 pozycji:

- 1) pod nr 320/B z dnia 26.03.1974 r. m.in. fronton pałacu, klasycystyczne sztukaterie i malowidła ściennie, piece, kominki (9 pozycji);
- 2) komplety meblowe, żyrandole i wyroby artystyczne z XVIII-XX w. pod nr 150/B z dnia 10.10.1983 r. (21 pozycji);
- 3) meble i przedmioty rzemiosła artystycznego pod nr 213/B z dnia 23.09.1993 r. (47 pozycji).

W powozowni w Racocie znajduje się kolekcja pojazdów konnych i jedna uprzęż bałagulska wpisane do rejestru zabytków pod nr 219/B z dnia 08.07.1994 r. (19 pozycji).

Do rejestru zabytków wpisane zostały obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościoła parafialnego p.w. NMP Pocieszenia i św. Mikołaja w Starych Oborzyskach oraz figura św. Jana Nepomucena na cmentarzu przykościelnym pod nr 299/B z dnia 27.09.1973 r. (11 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. rokokowa chrzcielnica, barokowe krucyfiksy, obrazy, lichtarze. Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 305/Wlkp/B z dnia 03.07.2013 r. Decyzją z dnia 10.01.2018 r. pod nr 519/Wlkp/B wpisany został klasycystyczny ołtarz główny z rzeźbami aniołów, barokowo-klasycystyczna ambona z k. XVIII w.,

prospekt organowy z k. XIX w. wraz z instrumentem z 1908 r. oraz renesansowy dzwon umieszczony na wieży kościelnej z 1552 r.

Pojedynczym obiektem wpisanym do rejestru zabytków pod nr 245/B z dnia 9.04.1973 r. w Starych Oborzyskach jest figura przydrożna - kamień pokutny z 1597 r. Przepisany do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 304/Wlkp/B z dnia 03.07.2013 r.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisane zostało wyposażenie i wystrój barokowego pałacu w Turwi. Wpisu dokonano dwiema decyzjami:

- 1) pod nr 326 z dnia 28.03.1974 r. (15 pozycji), m.in. sztukaterie z XVIII-XIX w., kominek, meble, świeczniki;
- 2) pod nr 187/B z dnia 02.03.1989 r. (38 pozycji), m.in. meble z 4 ćw. XIX w., obrazy, porcelanowe naczynia z XIX/XX w.

Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 395/Wlkp/B z dnia 10.04.2015 r.

Z wyposażenia kaplicy przypałacowej p.w. NMP Niepokalanej w Turwi do rejestru zabytków pod nr 395/Wlkp/B z dnia 10.04.2015 r. wpisany został neogotycki ołtarz główny z 1846 r. z obrazem Matki Boskiej oraz obraz gen. Dezyderego Chłapowskiego z 2 poł. XIX w.

Obiekty ruchome wchodzące w skład wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja Apostoła w Wyskoci wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr 332/B z dnia 29.03.1974 r. (10 pozycji), m.in. barokowy krucyfiks, monstrancja, lichtarze, ornaty oraz pomnik nagrobny „Pieta” na cmentarzu przykościelnym. Przepisane do księgi B rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem rejestru 408/Wlkp/B z dnia 19.06.2015 r.

Decyzją z dnia 5 czerwca 2024 r. pod nr 616/Wlkp/B wpisano do rejestru zabytków grobowiec rodziny Chłapowskich – miejsce spoczynku ambasadora Alfreda Chłapowskiego, znajdujący się na terenie cmentarza przy kościele p.w. św. Mikołaja w Bonikowie. Grobowiec składa się z murowanej krypty oraz nadbudowy tworzonej przez kamienne obramienie ze strzelistymi słupkami, pomiędzy którymi rozpięto kuty łańcuch oraz centralnej części. Jej osią są dwie, historyczne bazaltowe płyty nagrobne ułożone na granitowych tumbach – Jana Anzelma Chłapowskiego (zm. 1923 r.), syna Alfreda i jego matki – Marii Chłapowskiej (zm. 1899 r.) oraz powojenna, z lat 50.XX w., tablica poświęcona Alfredowi Chłapowskiemu. Grobowiec odnowiony w 2024 r. z inicjatywy Fundacji „Bonum Adipisci” – Dążyć do dobra.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Kościan nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy parki oraz zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne w miejscowościach: Bonikowo, Choryń, Gryżyna, Kobylniki, Kokorzyn, Kurowo, Mikoszy, Nielegowo, Nowy Dębiec, Osiek, Pianowo, Racot, Stare Oborzyska, Turew.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest więc bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie

przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kościan znajduje się 71 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia/kultura	Numer rejestru zabytków
1	BONIKOWO st. 1 AZP 58-24/19	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1319A 04.12.1971 296/Wlkp/C 23.04.2008
2	BONIKOWO st. 4 AZP 58-25/14	1. OSADA 2. CMENTARZYSKO	1. MŁODSZA EPOKA KAMIENIA 2. KULTURA ŁUŻYCKA	1318A 03.12.1971
3	CHORYŃ st. 2 AZP 60-26/100	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1757A 05.12.1995 370/Wlkp/C 07.01.2009
4	CHORYŃ st. 6 AZP 60-26/95	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	1756A 05.12.1995 391/Wlkp/C 07.01.2009
5	CHORYŃ st. 7 AZP 60-26/94	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE (XI-XIII W.)	1755A 05.12.1995 392/Wlkp/C 13.02.2009
6	CHORYŃ st. 15 AZP 60-26/91	1. OBOZOWISKO 2. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA	1754A 05.12.1995 371/Wlkp/C 07.01.2009
7	CHORYŃ st. 19 AZP 60-26/108	1. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH	1753A 05.12.1995
8	DARNOWO st. 4 AZP 60-	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH	1591A 08.12.1995

	26/36		2. KULTURA PRZEWORSKA	372/Wlkp/C 07.01.2009
9	DARNOWO st. 6 AZP 59- 26/34	1. ŚLAD OSADNICZY 2.OSADA 3.OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA	1589A 08.12.1995 373/Wlkp/C 07.01.2009
10	DARNOWO st. 7 AZP 60- 26/24	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	1578A 08.12.1995 374/Wlkp/C 07.01.2009
11	DARNOWO st. 8 AZP 60- 26/25	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	1188A 14.05.1991 1579A 08.12.1995 375/Wlkp/C 07.01.2009
12	DARNOWO st. 9 AZP 60- 26/26	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA	1580A 08.12.1995 376/Wlkp/C 07.01.2009
13	DARNOWO st. 10 AZP 60- 26/27	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1581A 08.12.1995 377/Wlkp/C 07.01.2009
14	DARNOWO st. 11 AZP 60- 26/31	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA 5. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5.WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1584A 08.12.1995
15	DARNOWO st. 12 AZP 60- 26/28	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA 5. OSADA	1. KULTURA P. CERAMIKI WSTĘGOWEJ 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 3. SCHYŁKOWY NEOLIT/WCZESNA EPOKA BRĄZU 4. KULTURA ŁUŻYCKA 5. KULTURA PRZEWORSKA	1582A 08.12.1995
16	DARNOWO st. 13 AZP 60- 26/32	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1572A 27.11.1995
17	DARNOWO st. 15 AZP 60- 26/17	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	1592A 08.12.1995 378/Wlkp/C - 07.01.2009

18	DARNOWO st. 20 AZP 60- 26/23	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1586A 08.12.1995
19	DARNOWO st. 21 AZP 60- 26/22	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1190 14.05.1991 1587A 08.12.1995
20	DARNOWO st. 22 AZP 60- 26/29	1. OBOZOWISKO 2. OBOZOWISKO 3. OSADA 4. OSADA 5. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1583A 05.12.1995 397/Wlkp/C 07.01.2009
21	DARNOWO st. 29 AZP 59- 26/52	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA	1585A 08.12.1995 379/Wlkp/C 07.01.2009
22	DARNOWO st. 30 AZP 59- 26/53	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. WCZESNA EPOKA BRAZU 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA	1588A 08.12.1995 380/Wlkp/C 07.01.2009
23	DARNOWO st. 33 AZP 59- 26/56	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA CERAMIKI SZNUROWEJ 2. KULTURA ŁUŻYCKA	1590A 08.12.1995 381/Wlkp/C 07.01.2009
24	NOWY DĘBIEC st. 1 AZP 61- 25/303	1. GRODZISKO STOŻKOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1329A 11.12.1971
25	GRYŻYNA st. 3 AZP 60- 25/107	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	1187A 14.05.1991 366/Wlkp/C 21.11.2008
26	KIEŁCZEWO st. 3 AZP 59- 25/3	1. OSADA 2. CMENTARZYSKO	1. MŁODSZA EPOKA KAMIENIA 2. KULTURA ŁUŻYCKA	1287A 29.11.1971
27	KIEŁCZEWO st. 45 AZP 59- 25/129	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE	1336A 26.11.1992 396/Wlkp/C 13.02.2009

			ŚREDNIOWIECZE	
28	KOKORZYN st. 1 AZP 59-24/58	1. CMENTARYZSKO	1. KULTURA ŁUŻYCKA	1305A 01.12.1971
29	KRZAN st. 1 AZP 59-24/100	1. CMENTARZYSKO	1. KULTURA POMORSKA	1295A 29.11.1971
30	KURZA GÓRA st. 1 AZP 59-25/124	1. GRODZISKO 2. GRODZISKO	1. Wczesne ŚREDNIOWIECZE 2. ŚREDNIOWIECZE	1300A 30.11.1971
31	STARY LUBOSZ st. 4 AZP 59-26/9	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. ŚREDNIOWIECZE	1616A 15.07.1996 395/Wlkp/C 13.02.2009
32	STARY LUBOSZ st. 7 AZP 59-26/6	1. CMENTARZYSKO KURHANOWE 2. OSADA PRODUKCYJNA	1. NIEOKREŚLONA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	1617A 15.07.1996
33	ŁAGIEWNIKI st. 1 AZP 58-25/5	1. OSADA	1. Wczesne ŚREDNIOWIECZE	1296A 29.11.1971 367/Wlkp/C 21.11.2008
34	NIEŁĘGOWO st. 14 AZP 60-25/123	1. GRODZISKO	1. Wczesne ŚREDNIOWIECZE	1307A 01.12.1971
35	RACOT st. 10 AZP 60-26/15	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA	1615A 15.07.1996
36	RACOT st. 15 AZP 60-26/6	1. CMENTARZYSKO	1. Wczesna EPOKA ŻELAZA	1286A 29.11.1971 393/Wlkp/C 13.02.2009
37	RACOT st. 16 AZP 60-26/3	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	1608A 10.07.1996 394/Wlkp/C 13.02.2009
38	RACOT st. 18 AZP 60-26/1	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PÓŻNEJ CERAMIKI WSTĘGOWEJ 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. Wczesne ŚREDNIOWIECZE FAZA B/C i E/F	1606A 10.07.1996 368/Wlkp/C 21.11.2008
39	RACOT st. 25 AZP 60-26/123	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA CERAMIKI WSTĘGOWEJ 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA	1607A 10.07.1996 369/Wlkp/C 21.11.2008

			4. Wczesne Średniowiecze	
40	SPYTKÓWKI st. 1 AZP 59- 26/24	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. Wczesne Średniowiecze	1621A 04.12.1996
41	SPYTKÓWKI st. 2 AZP 59- 26/25	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH	1622A 04.12.1996 399/Wlkp/A 13.02.2009
42	SPYTKÓWKI st. 6 AZP 59- 26/28	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. Wczesne Średniowiecze	1623A 04.12.1996
43	TUREW st. 3 AZP 59- 27/6	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. Wczesne Średniowiecze	1609A 10.07.1996 258/Wlkp/C 21.11.2008
44	TUREW st. 4 AZP 59- 27/7	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA 5. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5. Wczesne Średniowiecze	1610A 10.07.1996 259/Wlkp/C 21.11.2008
45	TUREW st. 5 AZP 59- 27/3	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. Wczesne Średniowiecze 4. Średniowiecze	1611A 10.07.1996 260/Wlkp/C 21.11.2008
46	TUREW st. 7 AZP 59- 27/1	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA AMFOR KULISTYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. Wczesne Średniowiecze faza C/D	1612A 10.07.1996 261/Wlkp/C 21.11.2008
47	TUREW st. 9 AZP 59- 26/40	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. Późne Średniowiecze	1613 10.07.1996 262/Wlkp/C 21.11.2008
48	TUREW	1. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW	1614A

	st. 15 AZP 60-27/3	2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	LEJKOWATYCH 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA A/B 3. ŚREDNIOWIECZE	10.07.1996
49	TUREW st. 25 AZP 60-27/13	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. WCZESNA EPOKA BRAZU 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1620A 04.12.1996 398/Wlkp/C 13.02.2009
50	TUREW st. 29 AZP 60-27/17	1. OSADA 2. OSADA PRODUKCYJNA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. ŚREDNIOWIECZE	1618A 15.07.1998
51	TUREW st. 30 AZP 60-27/18	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1189A 14.05.1991
52	TUREW st. 31 AZP 60-27/19	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	11a/69/35 07.09.1935 1335A 14.12.1971
53	WIDZISZEWO st. 1 AZP 60-24/83	1. OSADA 2. OSADA	1. NEOLIT 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1289A 29.11.1970
54	WITKÓWKI st. 5 AZP 59-26/18	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA (PÓŻNY OKRES LATEŃSKI – WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH) 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1546A 30.05.1995 389/Wlkp/C 13.02.2009
55	WITKÓWKI st. 7 AZP 59-26/20	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	1549A 30.05.1995 390/Wlkp/C 13.02.2009
56	WITKÓWKI st. 8 AZP 59-26/21	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1550A 30.05.1995 252/Wlkp/C 05.11.2008
57	WITKÓWKI st. 13 AZP 59-26/12	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNA EPOKA BRAZU 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1537/A 30.05.1995 253/Wlkp/C 05.11.2008
58	WITKÓWKI st. 18 AZP 59-26/45	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1548A 30.05.1995 255/Wlkp/C 05.11.2008

59	WITKÓWKI st. 9 AZP 60- 26/57	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. KULTURA ŁUŻYCA	1547A 30.05.1995
60	WITKÓWKI st. 14 AZP 59- 26/23	1. OSADA 2. OSADA	1.. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1545A 30.05.1995 254/Wlkp/C 05.11.2008
61	WYSKOĆ st. 2 AZP 60- 26/52	1. OBOZOWISKO 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA 5. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. WCZESNA EPOKA BRAZU 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1573A 22.12.1995
62	WYSKOĆ st. 5 AZP 60- 26/56	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA 5. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1574A 22.12.1995 382/Wlkp/C 07.01.2009
63	WYSKOĆ st. 9 AZP 60- 26/57	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1575A 22.12.1995
64	WYSKOĆ st. 10 AZP 60- 26/43	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1576A 22.12.1995 383/Wlkp/C 07.01.2009
65	WYSKOĆ st. 13 AZP 60- 26/64	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA D-E	1577A 22.12.1995 384/Wlkp/C 07.01.2009
66	WYSKOĆ st. 15 AZP 60- 26/66	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. SCHYŁEK NEOLITU 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA	1597A 22.12.1995 256/Wlkp/C

		3. OSADA	PRZEWORSKA	05.11.2008
67	WYSKOĆ st. 24 AZP 60- 26/36	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	1593A 22.12.1995 385/Wlkp/C 07.01.2009
68	WYSKOĆ st. 26 AZP 60- 26/24	1. OBOZOWISKO 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. SCHYLEK NEOLITU 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1594A 22.12.1995 386/Wlkp/C 07.01.2009
69	WYSKOĆ st. 36 AZP 60- 26/49	1. OBOZOWISKO 2. OBOZOWISKO 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA	1595A 22.12.1995 387/Wlkp/C 07.01.2009
70	WYSKOĆ st. 37 AZP 60- 26/48	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA AMFOR KULISTYCH 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA	1596A 22.12.1995 388/Wlkp/C 07.01.2009
71	WYSKOĆ st. 43 AZP 60- 26/43	1. KURHAN	1. -	1561A 22.12.1995 257/Wlkp/C 05.11.2008

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Kościan znajdują się następujące udokumentowane stanowiska o własnej formie krajobrazowej:

Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia/kultura	Numer rejestru zabytków
1	BONIKOWO st. 1 AZP 58- 24/19	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1319A 04.12.1971 296/Wlkp/C 23.04.2008
2	NOWY DĘBIEC st. 1 AZP 61- 25/303	1. GRODZISKO STOŻKOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1329A 11.12.1971
3	KURZA GÓRA st. 1 AZP 59-	1. GRODZISKO 2. GRODZISKO	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. ŚREDNIOWIECZE	1300A 30.11.1971

4	25/124 STARY LUBOSZ st. 7 AZP 59- 26/6	1. CMENTARZYSKO KURHANOWE 2. OSADA PRODUKCYJNA	1. NIEOKREŚLONA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	1617A 15.07.1996
5	NIEŁĘGOWO st. 14 AZP 60- 25/123	1. GRODZISKO	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1307A 01.12.1971
6	TUREW st. 31 AZP 60- 27/19	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	11a/69/35 07.09.1935 1335A 14.12.1971
7	WYSKOĆ st. 43 AZP 60- 26/43	1. KURHAN	1. -	1561A 22.12.1995 257/Wlkp/C 05.11.2008

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Kościan został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Kościan. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 791 stanowisk archeologicznych, które przedstawiono w tabeli poniżej:

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska płaskie	osady, ślady osadnicze, punkty osadnicze	inne	ogółem
dwory	grodziska	cmentarzyska kurhanowe				

0	6	2	25	731	27	791
---	---	---	----	-----	----	-----

* dane przytoczone za gminną ewidencją stanowisk i zespołów stanowisk archeologicznych z 2010 r. oraz danymi z archiwum WUOZ Delegatura w Lesznie

Wysoczyzna Kościańska składa się z szeregu wysp utworzonych na skutek pocięcia wysoczyzny morenowej przez dwa systemy krzyżujących się niemal pod kątem prostym rynien subglacialnych kierunkach NE-SW i NW-SE. Rynny te są bezzeziorne, a ich system ograniczony od północy szeroką pradoliną (Obrzański Odcinek Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej), w obrębie której wyróżnić można szereg poziomów terasowych. Na jednym z takich poziomów, wprawdzie już nie w pradolinie, ale w jednej z rynien subglacialnych usytuowane jest miasto Kościan. Przejścia od wysoczyzny do rynny są bardzo łagodne, spadki terenu rzadko przekraczają 5%. Znacznie bardziej eksponowane w terenie jest dość wyraźne, kilkunastometrowej wysokości zbocze pradoliny. Dno pradoliny ma w rejonie Kościana od 1,5 do 6 km szerokości. Różnice wysokości pomiędzy najniższymi położonymi fragmentami dna pradoliny (ca 62,5-63 m n.p.m.) a kulminacją wysoczyzny w rejonie Turwi (ok. 91,5 m n.p.m.), czy odosobnionego pagóra moreny czołowej koło Bonikowa (92,3 m n.p.m.) wynoszą niespełna 30 metrów. Zarówno na obszarze wysoczyzny, jak i teras w pradolinie Obry występują niewielkie powierzchniowo, ale dość liczne obszary o przekształconej rzeźbie, związane głównie z eksploatacją kopalin.

Obszar gminy charakteryzuje się znaczną gęstością sieci rzecznej. Stanowią ją naturalne ciek i oraz rozbudowany system kanałów i rowów. U ujścia Kościańskiego Kanału Obry do pradoliny znajduje się punkt rozdziału wód płynących z południa na wody należące do dorzecza Odry (zbieranie odtąd przez Południowy Kanał Obry) oraz zlewni Warty (Kanał Mosiński). Wody powierzchniowe reprezentowane są zatem przez przecinający gminę i miasto, z SE na NW, Kościański Kanał Obry, rozdziałający się następnie na Południowy Kanał Obry oraz Kanał Mosiński. Ich odpowiednikami, zbierającymi wody z terenów położonych po północnej stronie pradoliny są Północny Kanał Obry i uchodzący do Kanału Mosińskiego i Kanału Prut I. Innymi większymi ciekami są: Kanał Wonieść, Kanał Przysieka Stara, Rów Wysokość oraz Racocki Rów. Przyjmują one na obszarze gminy nieliczne, krótkie i w większości okresowe ciek i spływające z wysoczyzny.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszej gminy sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu. Na kolonizację Niżu Polskiego wpływ miały zmiany klimatyczne, które spowodowały wycofanie się lodowca

i przekształcili całkowicie miejscowe środowisko. Pojawiła się roślinność, bogata fauna tundrowa i stepowo-tundrowa. Podstawowym zwierzęciem łownym stał się renifer, którego stada odbywały w poszukiwaniu pożywienia dalekie i ściśle uzależnione od pór roku wędrówki. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na teren dzisiejszej gminy Kościan to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Ślady ich pobytu przetrwały w postaci skupisk wyrobów krzemiennych (rylce, drapacze, liściaki, rdzenie).

Z następnego okresu – mezolitu (środkowa epoka kamienia) znamy również nieliczne znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskie przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wdmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Rozwijająca się prawie równolegle kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych, również zaznaczyła swoją obecność na terenie obecnej gminy Kościan. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych

na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu (około 1900-1200 p.n.e.) jest reprezentowana przez kultury unietycką i trzciniecką. Najbliższa osada obronna kultury unietyckiej znajduje się w Bruszczewie (gmina Śmigiel). Natomiast na terenie dzisiejszej gminy Kościan zewidencjonowano pozostałości osadnictwa otwartego. Podstawą gospodarki kultur wczesnobrązowych był chów zwierząt i uprawa ziemi, uzupełniane łowiectwem i rybołówstwem.

Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątano sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Skupiska osadnicze tej kultury na obszarze dzisiejszej gminy są licznie reprezentowane (znamy również cmentarzyska kultury łużyckiej zlokalizowane w okolicach miejscowości Kielczewo, Kokorzyn, Racot).

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską (cmentarzysko kultury pomorskiej znane jest z miejscowości Krzan).

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze naszej gminy widoczna jest duża intensywność osadnictwa przeworskiego.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego. Z okresu wczesnośredniowiecznego pochodzą grodziska z miejscowości: Nowy Dąbiec, Kurza Góra, Nielęgowo, Turew. Według ocen archeologów, grodziska te były

zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza.

Można stwierdzić, że na obszarze dzisiejszej gminy osady datowane na czasy średniowiecza i okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Kościan znamionuje pewien stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe (zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie obecnej gminy Kościan stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX w.), zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg, rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, elektrowni wiatrowych, a także wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (obszar i teren górniczy „Kościan S” wchodzi częściowo na obręb wsi Kurza Góra. We wsi Racot znajduje się obszar i teren górniczy „Racot”).

Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy Kościan na lata 2024-2030 wymienia następujące inwestycje, które mogą wchodzić w kolizję ze

stanowiskami archeologicznymi:

- budowę ścieżek rowerowych oraz punktów przesiadkowych w miejscowościach Stare Oborzyska i Widziszewo, rozbudowę ul. Polnej w Kielczewie wraz z budową mostu przez Kanał Kościański, rozbudowę z przebudową drogi gminnej relacji Widziszewo-Ponin-Kobylniki, budowę ul. Granicznej w Nowym Luboszu i Starym Luboszu, budowę ulic na os. PKP w Starych Oborzyskach, budowę ul. Zielonej w Pelikanie, budowę ul. Prostej w Spytkówkach, budowę ul. Ogrodowej w Nowym Luboszu.

- przebudowę kanalizacji sanitarnej tłocznej w Starych Oborzyskach ul. Szkolna, budowę sieci wodociągowej w Racocie, przebudowę sieci wodociągowej w miejscowości Szczodrowo, budowę kanalizacji sanitarnej i sieci wodociągowej Kurowo – Kielczewo, budowę kanalizacji sanitarnej i sieci wodociągowej w Nowych Oborzyskach ul. Spokojna, Przyjemna i Łagodna, budowę sieci wodociągowej w Kielczewie, budowę sieci wodociągowej Kurowo - Stare Oborzyska, przebudowę sieci wodociągowej z przyłączami wraz z wymianą studni na kanalizacji sanitarnej w ul. Długiej i Kościańskiej oraz budowę przyłącza kanalizacji sanitarnej w ul. Nad Łakami w miejscowości Sierakowo, budowę kanalizacji sanitarnej w Kokorzynie ul. Bajkowa.

Przebudowa układów urbanistycznych i ruralistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (obszar gminy ma typowo rolniczy charakter ze znaczną przewagą gruntów ornych). Gmina Kościan, to gmina o rolniczym krajobrazie (z dominacją użytków rolnych typowych dla tej części Wielkopolski, stosunkowo dobrej jakości gleb, niskiej lesistość), rozwijającej się gospodarce i wzrastającej liczbie mieszkańców. W ostatnich latach znacząco wzrosła powierzchnia terenów pod aktywizację gospodarczą oraz liczba małych i średnich przedsiębiorstw. Widoczny jest również przyrost liczby mieszkańców i powierzchni terenów pod zabudowę mieszkalną.

Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone

na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, ujętych w ewidencji zabytków, podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Lesznie.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (wymienionych w rozdziale 6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków) istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Lesznie.

Wymienione poniżej stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków stanowią współwłasność Gminy Kościan:

L.p.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia/kultura	Rejestr zabytków
1.	KIEŁCZEWO st. 45 AZP 59-25/129	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA	1336A 26.11.1992 396/Wlkp/C 13.02.2009

			PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
2.	ŁAGIEWNIKI st. 1 AZP 58-25/5	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1296A 29.11.1971 367/Wlkp/C 21.11.2008
3.	TUREW st.30 AZP 60-27/18	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	1189A 14.05.1991

W związku z powyższym, Gmina będzie monitorować stan zachowania wyżej wymienionych stanowisk archeologicznych i niezwłocznie przekazywać Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków informacje o wszelkich zagrożeniach bądź niszczeniu zabytku.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi.

Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny.

Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i spotkania organizowane przez samorządową instytucję kultury: Bibliotekę Publiczną Gminy Kościan z/s w Kielczewie z Filiami Bibliotecznymi w Racocie, Starym Luboszu, Turwi oraz Widziszewie. Biblioteka realizuje swoje zadania od 1949 r., ale z chwilą ustanowienia jej samorządową instytucją kultury odpowiada za stworzenie odpowiednich warunków do rozwoju lokalnej kultury. Również działający na terenie gminy Ośrodek Sportu i Rekreacji w Kościanie zajmuje się organizacją różnorodnych i licznych imprez dla ludności o charakterze kulturalnym, wypoczynkowym i sportowo – rekreacyjnym. Stowarzyszenie Centrum Rozwoju Gminy Kościan z/s w Starych Oborzyskach realizuje także projekty związane z dziedzictwem kulturowym, np. „Przygoda na szlaku Generała Dezyderego Chłapowskiego – dziedzictwo narodowe i kulturowe naszego regionu”, „Zajazd mickiewiczowski” czy „Moja mała Ojczyzna wczoraj i dziś”, a z okazji rocznic narodowych współorganizuje z samorządem gminnym widowiska plenerowe przy ruinach kościoła św. Marcina w Gryżynie.

Depozytariuszami tradycji są miejscowe Koła Gospodyń Wiejskich: w Kokorzynie, Racocie, Starym Luboszu, Spytkówkach, Bonikowie, Kurowie i Nowych Oborzyskach. Koła te promują i propagują lokalne tradycje i są głównymi animatorami życia kulturalnego w swoich sołectwach. Organizują spotkania integracyjne, warsztaty kulinarne i rękodzielnicze, wycieczki, pikniki rodzinne pod hasłem „W rodzinie siła”, sołeckie spotkania dożynkowe, rajdy rowerowe, jak np. „Patriotyczno – historyczna majówka” czy listopadowy „Rajd dla Niepodległej”, obchody świąt i rocznic, bożonarodzeniowe kolędowanie, organizują różne warsztaty - śpiewu, gotowania, haftu. Kultywują też tradycje ludowe związane z obrzędami: dożynkami, nocą świętojańską, darcie pierza. Propagują lokalną kuchnię, gwarę, muzykę i pieśni ludowe z udziałem m.in. charakterystycznych instrumentów - dud i skrzypiec podwiązanych. Z inicjatywy KGW w Kokorzynie powstał zespół ludowy „Kokorzynianki”, a jego liderka jest pomysłodawczynią i współorganizatorką Przeglądu Ludowych Zespołów Śpiewaczych, który odbywa się od kilku lat w Kościańskim Ośrodku Kultury. Zarówno „Kokorzynianki”, jak i zespoły ludowe „Złote Kłosy” z Bonikowa czy „Turewianki” z Turwi oraz poszczególne KGW prezentują swój dorobek na

licznych festynach, kiermaszach, wystawach, np. festiwal „Kościan smakuje”, „Wielkopolska wieś zaprasza” czy „Dziedzictwo Kulinarne Wielkopolski”.

Kulturotwórczą rolę spełniają także jednostki OSP, które funkcjonują na terenie gminy w czternastu miejscowościach, w tym o ponad stuletniej historii jednostka w Choryni odznaczona Medalem Honorowym im. Bolesława Chomicza. Jednostki OSP współpracują z różnymi organizacjami pozarządowymi i instytucjami przy organizacji imprez, zawodów sportowo-pożarniczych i wszelkich uroczystości gminnych, zgodnie z celami statutowymi m.in. rozwijają wśród członków OSP zainteresowanie w dziedzinie kultury, oświaty i sportu.

Dobrym przykładem dokumentowania i zachowania spuścizny materialnej i niematerialnej związanej z rodziną Chłapowskich oraz innymi rodzinami ziemiańskimi zamieszkującymi okoliczne tereny, a także różnorodnych działań podtrzymujących pamięć o ważnych miejscach i wydarzeniach oraz promujących ideę pracy organicznej są inicjatywy Fundacji „Bonum Adipisci” – Dążyć do dobra z Turwi, której prezesem zarządu jest dr Emilian Prałat, społeczny opiekun zabytków uhonorowany złotym Medalem „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej”, autor m.in. licznych monografii poszczególnych miejscowości powiatu oraz ich zabytków - wielokrotnie nagradzanej serii „Miejsca i Sztuka”, czyniący też starania o utworzenie Muzeum Najdłuższej Wojny Nowoczesnej Europy.

W wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiętki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt kościelnych. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, wyrabia domowe nalewki i inne przetwory, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, przekazują miejscowe legendy i bajki, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rzemieślnicze i rękodzieła. Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego są też uroczyste msze z okazji Święta Plonów, Orszak Trzech Króli, procesje Bożego Ciała, Parafialna Droga Krzyżowa. Do ciekawych, cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in. Przegląd Ludowych Zespołów Śpiewaczych, Gminny Konkurs Recytatorski, Międzyszkolny Konkurs Pianistyczny, Bieg Olimpijski, Bieg im. Dezyderego Chłapowskiego, Bieg Przyjaźni, Bożonarodzeniowe kolędowanie, Przeglądy Jasełkowe, Wigilia dla Seniorów, Dzień Dziecka, Dzień Matki, Dzień Babci i Dziadka, Dożynki Gminne, Festiwal Smażenia Pączków. „Kulinarne wariacje z korbola”, Wielkopolski Turniej Dudziarzy oraz uroczystości rocznicowe np. Święto Konstytucji 3 Maja,

Narodowe Święto Niepodległości, Dzień Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego. Odnoszą się one do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Na terenie gminy funkcjonują małe muzea, powstałe z inicjatywy społeczników, np.: w Turwi, w dawnym majątku generała Dezyderego Chłapowskiego, przy ponad stuletniej gorzelni i w jednym z jej pomieszczeń – starym słodowniku, znajduje się unikatowe w skali kraju Muzeum Gorzelnictwa i Historii Techniki Gorzelniczej, utworzone przez kierownika gorzelni, pasjonata techniki, zawierające głównie elementy wyposażenia i dokumenty dotyczące historii gorzelnictwa z likwidowanych okolicznych gorzelni. Działalność muzeum wspiera Stowarzyszenie "Przyjaciele Gorzelni w Turwi", którego celem m.in. jest „Prowadzenie i wspieranie działalności kulturalnej, naukowej, edytorskiej, informacyjnej i edukacyjnej, działanie na rzecz zachowania obiektów dziedzictwa związanego z gorzelnictwem, pielęgnacja i popularyzacja historii, tradycji i dorobku regionu. Współpraca międzynarodowa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego”. Przy szkole w Racocie utworzono małe Muzeum Pamiątek Olimpijskich, zgromadzonych na przestrzeni trzech dekad przez szkolny klub sportowy „Jantar”.

Promocji dziedzictwa kulturowego służą różne foldery promocyjne np. „Ziemia kościańska ciekawsza niż myślisz”, filmy z cyklu „Ocalić od zapomnienia”, publikacje w prasie lokalnej czy cykl wydawniczy „Miejsca i Sztuka”, przybliżający historię obiektów architektonicznych i związanych z nimi znanych rodów, także pamięć o przeszłości, np. upamiętnianie – wspólnie z Kościańską Rezerwą Skautową - tabliczkami stawianymi na grobach powstańców wielkopolskich oraz żołnierzy spoczywających na gminnych cmentarzach. Również promocji służą publikacje o dziedzictwie na stronach internetowej i facebook-owych Gminy Kościan oraz poszczególnych sołectw i organizacji pozarządowych.

Wspomnieć należy również o heraldyce samorządowej, gdyż jednym z symboli gminy i cennym elementem dziedzictwa kulturowego jest jej herb, ustanowiony uchwałą Rady Gminy nr XXXI/165/04 z dnia 1 grudnia 2004 r. Herb

Gminy Kościan nawiązuje do rolniczego charakteru gminy. Na zielonym tle w części dolnej i żółtym w części górnej tarczy herbowej, rozdzielonym skośnym szarozielonym pasem, umieszczono kłos pszenżyta połączony z półpodkową. Pionowo tarczę przecina niebieski falisty pas. Szarozielony pas symbolizuje zadrzewienia śródpolne - element charakterystyczny dla krajobrazu gminy. Podkowa symbolizuje szczęście, a także stadninę koni i pałac w Racocie, pozostałe elementy odnoszą się głównie do rolnictwa: zielony to kolor łąk i pastwisk, żółty - dojrzałego zboża. Kłos pszenżyta symbolizuje nowoczesne, innowacyjne rolnictwo. Pas błękitny symbolizuje Kanał Obry.

Zmiany kulturowe, jakie zaszły i zachodzą na tym obszarze, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojonej skali działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe

przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególnie uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,

zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościan uchwalone zostało przez Radę Gminy Kościan Uchwałą Nr XVII/187/12 z dnia 26 kwietnia 2012 r. ze zmianami przyjętymi: Uchwałą Nr XXIV/309/17 z dnia 2 marca 2017 r. i Uchwałą Nr XXXIV/413/22 z dnia 21 kwietnia 2022 r.

W rozdz. VI „Kierunki polityki przestrzennej dotyczące dziedzictwa kulturowego” przedstawiono:

- *środowisko kulturowe gminy w ujęciu zagospodarowania przestrzennego*

Środowisko kulturowe gminy w przypadku zagospodarowania przestrzennego świadczące o jego tożsamości, tworzą jego elementy urbanistyczne i architektoniczne o walorach artystycznych i historycznych, a także elementy przyrodniczo-krajobrazowe.

Do stanu zasobów kulturowych zaliczono dobra kultury wpisane do rejestru zabytków jak i te, których charakter jest oczywisty. Obejmują one między innymi kościoły, kaplice, krzyże przydrożne, zabudowę mieszkaniową, zabytkowe układy urbanistyczne, zespoły pałacowo-parkowe, obiekty przemysłowe i obiekty użyteczności publicznej, a także pojedyncze zagrody, stodoły, obory, chlewy, spichrze, wiatraki oraz zabytki archeologiczne.

Większość zabytków archeologicznych sięgających starożytności i wczesnego średniowiecza to grodziska i ślady osadnicze. Obraz zabytków kulturowych gminy wzbogacony jest o ciekawe pojedyncze obiekty i detale architektoniczne. Należą do nich pojedyncze elementy związane z kultem religijnym, krzyże, kapliczki przydrożne, figury oraz miejsca pamięci narodowej, pomniki, obeliski.

- kierunki ochrony i kształtowania przestrzeni kulturowej

W celu ochrony dóbr kultury kształtowanie układów urbanistycznych winno umożliwiać ich zachowanie, ochronę przed dewaloryzacją oraz udostępnienie przestrzeni kulturowej społeczeństwu poprzez:

- przestrzenne oddalenie źródeł dewaloryzacji od zabytkowych obiektów,
- zabezpieczenie dostępności komunikacyjnej w sposób eksponujący najwyższe wartości i walory,
- wkomponowanie zabytkowych obiektów we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne,
- powiązanie funkcjonalno-przestrzenne historycznych obiektów z krajobrazem naturalnym.

W obszarze ochrony konserwatorskiej projekt obiektu budowlanego wymaga uzyskania wytycznych i uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

W stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują przepisy prawne, bez względu na ich położenie.

Wszelkie działania realizacyjne na obszarze występowania zabytków archeologicznych naniesionych na rysunku planu winny być poprzedzone uzgodnieniem z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych Województwa Wielkopolskiego.

- wymogi konserwatora zabytków dotyczące poszczególnych stref konserwatorskich i archeologicznych

STREFA „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej do bezwzględneho zachowania. Na obszarze tej strefy wszelkie działania inwestycyjne, nadbudowy, przebudowy, gabaryty, zmiany architektury, nowe lokalizacje wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji i projektu. Na obszarze wpisanym do rejestru zabytków uzgodnieniu z WKZ podlegają również podziały terenu.

STREFA „B” - ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania

istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Na obszarze tej strefy należy zachować:

- historyczny układ przestrzenny,
- gabaryty zabudowy,
- dwuspadowe dachy,
- tradycyjne podziały architektoniczne elewacji.

Projekty nowej zabudowy lub rozbudowy obiektów istniejących, które nie mogą spełniać powyższych wytycznych winny być na etapie koncepcji uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

STREFA „E” - ochrony ekspozycji obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych, głównie poprzez wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy lub określenie ich nieprzekraczalnych gabarytów.

STREFA „K” - ochrony krajobrazu, która obejmuje obszar krajobrazu integralnie związanego z zespołem zabytkowym.

STREFA „W” - ochrony archeologicznej, która obejmuje rozpoznane i - potencjalne obszary eksploatacji archeologicznej, które winny być wyłączone spod zabudowy. Ścisłą strefą ochrony archeologicznej objąć obszar występowania stanowisk wpisanych do rejestru zabytków. Działalność inwestycyjna w strefie „W” na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z WKZ, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji: nadzory archeologiczne, ratownicze, badania wykopaliskowe. Strefą „W” objęty jest obszar całej gminy.

- obiekty prawnie chronione i tereny objęte strefami

W tabelach przedstawiono zabytki nieruchome oraz stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

W punkcie 12 „Ustalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościan” przedstawiono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W odniesieniu do obiektów objętych ochroną konserwatorską obowiązują następujące ustalenia:

- obejmuje się ochroną zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- w obiektach wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy dachu oraz zmiany formy elewacji,
- prace remontowe przy zabytkach wymagają jednoczesnego przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich i rewitalizacyjnych,

- wszelka działalność inwestycyjna dot. obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków,
- prace budowlane, konserwatorskie, restauratorskie mogą być prowadzone jedynie w oparciu o wytyczne konserwatorskie, zgodnie z zatwierdzoną przez konserwatora zabytków dokumentacją,
- obiektom wpisanym do rejestru zabytków należy zapewnić właściwą ekspozycję, zaleca się nie lokalizowanie w ich otoczeniu obiektów wielkogabarytowych, stanowiących nieodpowiednią dominantę w otaczającym krajobrazie, lokalizacja takiego obiektu wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

W odniesieniu do zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków obowiązują następujące ustalenia:

- przedmiotem ochrony są: charakterystyczne bryły zabytkowych budynków, kształty dachów, rozwiązania architektoniczne, tradycyjny materiał, historyczny wystrój elewacji,
- celem ochrony obiektów ujętych w ewidencji jest zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej i małomiasteczkowej,
- w odniesieniu do obiektów ujętych w ewidencji zabytków dopuszcza się nie powodujące uszczerbku na zabytku zmiany brył budynków polegające na rozbudowie, nadbudowie, zmianie kształtu dachu, zmianie elewacji,
- wszelka działalność inwestycyjna dotycząca tego typu obiektów wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków.

W odniesieniu do zabudowy folwarcznej ochroną obejmuje się:

- historyczny układ przestrzenny,
- zabytkową zabudowę – chronioną wg zasad ochrony odpowiadających statusowi poszczególnych zabytków wpisanych do rejestru lub ujętych w ewidencji zabytków,
- celem ochrony ww. obiektów zabytkowych jest zachowanie tradycyjnej zabudowy folwarcznej,
- istniejąca zabytkowa zabudowa powinna być poddana pracom remontowym oraz zabiegom konserwacji i restauracji,
- dopuszcza się nową zabudowę właściwie wkomponowaną w historyczne otoczenie.

W odniesieniu do kształtowania nowej zabudowy wskazanych terenów lokalizowanej w sąsiedztwie obszarów i obiektów chronionych (wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji zabytków):

- nowa zabudowa powinna być kształtowana w nawiązaniu do regionalnej, tradycyjnej specyfiki budowlanej, wystrój elewacji powinien również nawiązywać do tradycyjnych rozwiązań.

W punkcie 13 „Ustalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościan w obrębie wsi Widziszewo i Ponin” – obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej zamieszczono zapis:

Obszar znajduje się w strefie „W” ochrony archeologicznej. Przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne – stanowiska archeologiczne AZP 60-24/23, 60-24/24, 60-24/25, 60-24/26, 60-24/71, 60-24/72, 60-24/73. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki konserwatorskie dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych. Dopuszcza się działalność inwestycyjną w obrębie stanowisk archeologicznych jedynie po przeprowadzeniu ratowniczych badań wykopaliskowych.

Uchwałą Nr XXIV/309/17 Rady Gminy Kościan z dnia 2 marca 2017 r. przyjęto zmianę *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościan*, mającą na celu wyznaczenie obszarów lokalizacji siłowni wiatrowych i urządzeń fotowoltaicznych z infrastrukturą techniczną wraz z ich strefami ochronnymi, urządzeń w zakresie infrastruktury gazowniczej oraz dla obszaru eksploatacji kruszywa naturalnego w obrębach wsi: Łagiewniki, Sepienko, Kawczyn, Kurowo, Mikoszki i Kokorzyn.

W rozdz. 3.3. „Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” wprowadzono zapis:

Obszary objęte zmianą *Studium* zlokalizowane są w strefie występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne naruszające strukturę gruntu wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych w trybie określonym przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W obszarze zmiany obręb Kokorzyn zlokalizowane są trzy stanowiska archeologiczne: AZP 59-24/181, 59-24/182, 59-24/58. Na stanowiskach archeologicznych AZP 59-24/181 i 59-24/182 dopuszcza się możliwość inwestowania po przeprowadzeniu ratowniczych badań wykopaliskowych. Na stanowisku AZP 59-24/58 – cmentarzysku kultury łużyckiej, wpisanym do rejestru zabytków – nie dopuszcza się możliwości inwestowania.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Kościan nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę zabytków nieruchomych i archeologicznych.

1. Uchwała nr XX/209/2001 Rady gminy Kościan z dnia 20 lutego 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów aktywacji (działalności) gospodarczej we wsi Bonikowo.

§ 9. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

Strefą ochrony archeologicznej W obejmuje się cały obszar planu. Na tym terenie zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne 58-25/19 - osada kultury przeworskiej. Wszelka działalność inwestycyjna w strefie W na etapie realizacji wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne, a w przypadku znanego stanowiska archeologicznego i wystąpienia obiektów archeologicznych ratownicze badania wykopaliskowe).

2. Uchwała nr XXII/224/01 Rady Gminy Kościan z 17 maja 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej z towarzyszącą funkcją usługowa: administracyjno-socjalną i magazynowo-składową (Bonikowo).

§ 9. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

Strefą ochrony archeologicznej W obejmuje się cały obszar planu. Wszelka działalność inwestycyjna w strefie W na etapie realizacji wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji (w zakresie ochrony archeologicznej).

3. Uchwała nr XXIV/237/01 Rady Gminy Kościan z 13 lipca 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu urządzania produkcji rolnej-zwierzęcej, roślinnej z prawem zabudowy mieszkaniowej we wsi Szczodrowo.

§ 9. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

1. Strefą ochrony archeologicznej W obejmuje się cały obszar w granicach planu. W części północno-zachodniej zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne

59-24/5. *Wszelka działalność inwestycyjna w strefie W na etapie realizacji wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne i ratownicze badania wykopaliskowe na zagrożonym stanowisku).*

4. Uchwała nr XXV/238/01 Rady Gminy Kościan z 13 lipca 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru i terenu górniczego „Kościan S” dla złoża gazu ziemnego „Kościan S” położonego w granicach administracyjnych gminy Kościan we wsiach: Pelikan i Czarkowo oraz części wsi: Sierakowo, Kokorzyn, Kobylniki, Ponin, Naclaw, Kurza Góra, Nielęgowo, Gryżyna.

§ 11. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

1. *Strefą ochrony archeologicznej „W” obejmuje się cały obszar w granicach planu. Wszelka działalność inwestycyjna na tym obszarze wymaga uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.*

2. *Na obszarze objętym planem zlokalizowanych jest 91 stanowisk archeologicznych o dużej wartości naukowej i historycznej. Z uwagi na zagrożenie pracami ziemnymi związanymi z budową gazociągu na ewentualnych ww. stanowiskach należy przeprowadzić wyprzedzające ratownicze badania wykopaliskowe.*

5. Uchwała nr XXV/247/01 Rady Gminy Kościan z 24 sierpnia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu działalności gospodarczej z prawem zabudowy mieszkaniowej – dot. dz. 142, 143 i 144/1 we wsi Widziszewo.

§ 11. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

1. *Strefą ochrony archeologicznej W obejmuje się cały obszar planu. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe).*

2. *Na tym terenie zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne 60-24/87. Dopuszcza się możliwość inwestowania jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na zagrożonym stanowisku.*

6. Uchwała nr XXV/248/01 Rady Gminy Kościan z 24 sierpnia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu działalności gospodarczej z prawem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej – dot. dz. 392 i 387 we wsi Sierakowo.

§ 11. Zasady ochrony środowiska kulturowego;

1. *Strefą ochrony archeologicznej W obejmuje się cały obszar planu. Działalność inwestycyjna na etapie projektowania wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytku, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji, nadzory archeologiczne, ratownicze badania wykopaliskowe.*

7. Uchwała nr XII/93/03 Rady Gminy Kościan z 30 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu aktywacji gospodarczej w części z prawem zabudowy mieszkaniowej (Pianowo).

Zasady ochrony środowiska kulturowego;

§ 21. 1. *Obszar będący przedmiotem opracowania obejmuje się strefą W ochrony archeologicznej.*

2. *Wszelka działalność inwestycyjna w strefie W na etapie lokalizacji i projektowania wymaga uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.*

8. Uchwała nr XVI/127/04 Rady Gminy Kościan z 27 maja 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu aktywacji gospodarczej (Kokorzyn).

Zasady ochrony środowiska kulturowego;

§ 15.1. *Obszar będący przedmiotem opracowania obejmuje się strefą W ochrony archeologicznej.*

2. *Na obszarze objętym planem zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru pod numerem 54-24/181.*

3. *Ustala się następujące zasady ochrony:*

1) *wszelka działalność inwestycyjna w strefie W na etapie lokalizacji i projektowania wymaga uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,*

2) *w przypadku odkrycia obiektów archeologicznych należy zabezpieczyć znalezisko i zgłosić ten fakt do Konserwatora Zabytków,*

3) *zaleca się, aby inwestor zlecił stały nadzór archeologiczno-konserwatorski nad całością prac ziemnych.*

9. Uchwała nr XXXV/266/06 Rady Gminy Kościan z 21 czerwca 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stare Oborzyska.

Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. *Cały teren objąć strefą W ochrony archeologicznej.*

2. *Działalność inwestycyjna na stanowiskach archeologicznych oraz w ich otoczeniu możliwa jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych, a tym samym uwolnienia terenu z substancji zabytkowej. Na*

pozostałym terenie wymaga uzyskania uzgodnienia Konserwatora Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

W obrębie obszaru objętego planem znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków, tzn. kościół (decyzja 20/48/A z dnia 12 grudnia 1932 r.) i park dworski (decyzja nr 979/A z dnia 23 września 1985 r.) wchodzące w skład dwóch przylegających do siebie zabytkowych zespołów: dworsko-parkowo-folwarcznego oraz kościelno-cmentarnego. W ramach omawianego obszaru należy:

- a) w maksymalnym stopniu zachować architekturę historycznej zabudowy*
- b) przeprowadzić adaptację do nowych funkcji w sposób, który nie spowoduje zatracenia cech zabytkowych*
- c) remonty przeprowadzać po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków.*

10. Uchwała nr XXXV/267/06 Rady Gminy Kościan z 21 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stary Lubosz.

§ 4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. Cały teren objęty strefą ochrony archeologicznej „W”.

2. Działalność inwestycyjna na stanowiskach archeologicznych oraz w ich otoczeniu możliwa jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych. Na pozostałym terenie wymaga uzyskania uzgodnienia Konserwatora Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

11. Uchwała nr XXXVII/288/06 Rady Gminy Kościan z 25 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Nowy Lubosz.

§ 4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. Cały teren objąć strefą W ochrony archeologicznej.

2. Działalność inwestycyjna na stanowiskach archeologicznych oraz w ich otoczeniu możliwa jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych, a tym samym uwolnienia terenu z substancji zabytkowej. Na pozostałym terenie wymaga uzyskania uzgodnienia Konserwatora Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

12. Uchwała nr XXXVII/289/06 Rady Gminy Kościan z 25 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot.

§ 9. Dla terenów obsługi produkcji w gospodarstwach rolnych, hodowlanych, ogrodniczych, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „2RU/U”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu;

1. Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

2. Architektura nowo projektowanych obiektów wymaga dwuetapowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, tzn. na etapie koncepcji i projektu ostatecznego

§ 14. Dla terenów infrastruktury technicznej –wodociągi -hydrofornia, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „10W”, ustala się wskaźniki w zakresie sieci infrastruktury technicznej:

1. Lokalizacja nowych obiektów związanych z infrastrukturą techniczną, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

2. Architektura nowo projektowanych obiektów wymaga dwuetapowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, tzn. na etapie koncepcji i projektu ostatecznego

§ 16. Dla terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „12MN”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

1. Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

2. Architektura nowo projektowanych obiektów wymaga dwuetapowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, tzn. na etapie koncepcji i projektu ostatecznego

§ 17. Dla terenów zabudowy usługowej (kościół), jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „13U”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

§ 18. Dla terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „14MN”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki

kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

§ 19. Dla terenów zabudowy zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodnich, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „15RM”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

1. Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

2. Architektura nowo projektowanych obiektów wymaga dwuetapowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, tzn. na etapie koncepcji i projektu ostatecznego

§ 28. Dla terenów zabudowy zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodnich, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „24RM”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla części terenu usytuowanego w strefie konserwatorskiej zgodnie z rysunkiem planu

§ 45. Dla terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z dopuszczeniem usług nieuciążliwych, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „25MW”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

1. Prowadzenie robót budowlanych w ramach istniejącej zabudowy wymaga każdorazowo uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

§ 45. Dla terenów zabudowy zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodnich, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „43MN/U”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych obiektów, remonty i przebudowa obiektów istniejących wymagają każdorazowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla części terenu usytuowanego w strefie zgodnie z rysunkiem planu

§ 56. Dla terenów zabudowy usługowej, jednostki bilansowej oznaczonej

symbolem „58U”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych budynków, przebudowa, rozbudowa i nadbudowa obiektów wymagają każdorazowego uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków

§ 63. Dla terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, jednostki bilansowej oznaczonej symbolem „64MN”, ustala się obowiązujące parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu:

Lokalizacja nowych budynków, przebudowa, rozbudowa i nadbudowa obiektów istniejących wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla części terenu usytuowanego (zgodnie z rysunkiem planu).

13. Uchwała nr XXV/241/2009 Rady Gminy Kościan z 25 marca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Widziszewo.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej. Zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji. Prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym.

14. Uchwała nr XXV/240/2009 Rady Gminy Kościan z 25 marca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy mieszkaniowej w obrębie wsi Sierakowo.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. Cały obszar w granicach objętych opracowaniem planu obejmuje się strefą „W” ochrony archeologicznej.

- Przedmiotem ochrony archeologicznej w strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne.

- W przypadku stwierdzenia śladów stanowisk archeologicznych należy niezwłocznie powiadomić właściwego konserwatora zabytków.

15. Uchwała nr XXXI/291/2009 Rady Gminy Kościan z 13 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu aktywacji gospodarczej w części z prawem zabudowy mieszkaniowej w obrębie wsi Nowe Oborzyska i Kietczewo.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej. Zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

16. Uchwała nr XXXVI/348/2010 Rady Gminy Kościan z 16 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej związanej z przemysłem gazowniczym w obrębie wsi Kokorzyn.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej, w której obowiązują ustalenia:

1. *Przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne.*

2. *Na wskazanym obszarze zlokalizowane są trzy stanowiska archeologiczne AZP 59-24/181, 59-24/182, 59-24/58. Na stanowiskach archeologicznych AZP 59-24/181 i 59-24/182 dopuszcza się możliwość inwestowania, po przeprowadzeniu ratowniczych badań wykopaliskowych. Na stanowisku archeologicznym AZP 59-24/58 – cmentarzysku kultury łużyckiej, wpisanym do rejestru zabytków pod numerem 569/1305 decyzją z dnia 1 grudnia 1971 r. - nie dopuszcza się możliwości inwestowania.*

Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na wskazanym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.

17. Uchwała nr VII/92/11 Rady Gminy Kościan z dnia 21 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Obszar planu znajduje się w strefie „W” ochrony archeologicznej. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.

18. Uchwała nr VII/90/11 Rady Gminy Kościan z dnia 21 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kokorzyn.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) *nakaz uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji, dla strefy „W” ochrony archeologicznej, na terenie której przedmiotem ochrony są ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne;*

2) *nakaz uwzględnienia w zagospodarowaniu ustaleń wynikających z decyzji z dnia 23 września 1985 r. o wpisie parku dworskiego z aleją dojazdową do rejestru zabytków nr 981/A, oznaczonego na rysunku planu symbolem 3ZP:*

a) *zakaz zmiany rzeźby terenu, układu przestrzennego, komunikacyjnego i historycznego drzewostanu bez zgody Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków,*

b) *w przypadku przeprowadzania prac remontowych pałacu, nakaz jednoczesnego przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich i rewaloryzacyjnych,*

c) *w pałacu zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy dachu oraz zmiany formy elewacji pałacu bez zgody Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków,*

d) *nakaz prowadzenia prac budowlanych, konserwatorskich, restauratorskich w pałacu w oparciu o wytyczne konserwatorskie, zgodnie z zatwierdzoną przez Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków dokumentacją,*

e) *nakaz zapewnienia właściwej ekspozycji obiektom wpisanym do rejestru zabytków i położonych na terenie objętym ochroną,*

f) *nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Wielkopolskim Konserwatorem Zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej dotyczącej obiektów wpisanych do rejestru zabytków;*

3) *przedstawiono wykaz obiektów ujętych w ewidencji zabytków, dla których nakazuje się dążyć do maksymalnego zachowania charakteru, brył, wystroju elewacji i gabarytów zabudowy oraz dopuszcza się rozbiórki w przypadku potwierdzenia złego stanu technicznego.*

19. Uchwała nr XIII/148/11 Rady Gminy Kościan z dnia 14 grudnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kurza Góra.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. *Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej. Przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne.*

2. *W granicach opracowania planu znajdują się obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków, dla których obowiązują następujące ustalenia:*

1) *ochronie podlegają charakterystyczne bryły budynków, rozwiązania architektoniczne, tradycyjny materiał i historyczny wystrój elewacji;*

2) *celem ochrony obiektów jest zachowanie ich tradycyjnych gabarytów i rozwiązań architektonicznych;*

3) *dopuszcza się rozbiorę obiektów jedynie w przypadkach uzasadnionych, np. po stwierdzeniu złego stanu technicznego budynku, lub wykazaniu utraty przez niego wartości zabytkowych;*

4) *wszelka działalność inwestycyjna dotycząca obiektów wymaga uzgodnienia z konserwatorem zabytków.*

4. *W obrębie planu znajdują się stanowiska archeologiczne: 59-25/58, 59-25/66, 59-25/67, 59-25/68, 59-25/80, 59-25/70, 59-25/71, 59-25/72, 59-25/73, 59-25/74. Działalność inwestycyjna na stanowisku archeologicznym lub jego otoczeniu jedynie w przypadku przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych. Na pozostałym terenie działalność inwestycyjna wymaga uzyskania uzgodnienia Konserwatora Zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji w zakresie ochrony zabytków archeologicznych.*

5. *Na stanowisku archeologicznym AZP 59-25/124 Kurza Góra st.1 – grodzisko z okresu wczesnego średniowiecza nie dopuszcza się możliwości jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej i gospodarczej. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków pod nr 1300/A.*

20. Uchwała nr XVII/188/12 Rady Gminy Kościan z dnia 26 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Pelikanie - obręb wsi Czarkowo, Kokorzyn i Sierakowo.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) *nakaz uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji dla strefy „W” ochrony archeologiczno-konserwatorskiej, na terenie, której przedmiotem ochrony są ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne;*

2) nakaz dążenia do maksymalnego zachowania charakteru, brył, wystroju elewacji i gabarytów zabudowy oraz dopuszczenie rozbiórki w przypadku potwierdzenia złego stanu technicznego dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków.

21. Uchwała nr XIX/191/12 Rady Gminy Kościan z dnia 30 maja 2012 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Nowe Oborzyska i Kielczewo.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się nakaz uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych z właściwym konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji dla strefy „W” ochrony archeologiczno-konserwatorskiej, na terenie której przedmiotem ochrony są nieruchome zabytki archeologiczne.

22. Uchwała nr XXX/341/13 Rady Gminy Kościan z dnia 25 czerwca 2013 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) w obszarze strefy ochrony archeologicznej „W”, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów:

a) nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przez wydaniem pozwolenia na budowę,

b) nakaz prowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych w obszarze stanowisk archeologicznych AZP 60-25/50, AZP 60-25/52, AZP 60-25/51,

c) w granicach stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków AZP 60-26/3 zakaz lokalizacji wszelkich obiektów budowlanych;

2) dla obiektów objętych ochroną konserwatorską ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

a) nakaz uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków, wszelkich robót remontowych, restauratorskich lub konserwatorskich,

b) zakaz zabudowy w odległości 30 m od zewnętrznego obrysu wiatraka wpisanego do rejestru zabytków po numerem 1084/A,

c) dopuszczenie zmiany lokalizacji wiatraka wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 1084/A;

3) w obszarze wpisanym do rejestru zabytków nakaz uzyskania pozwolenia właściwego miejscowo konserwatora zabytków na wszystkie planowane inwestycje.

23. Uchwała nr XXXI/351/13 Rady Gminy Kościan z dnia 9 września 2013 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stare Oborzyska.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) dla obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, w tym wpisanych do rejestru zabytków, tj. kościoła (nr rej. 20/48/A z dnia 12 grudnia 1932 r.), parku dworskiego (nr rej.: 979/A z dnia 23 września 1985 r.), zachowanie i bezwzględna ochrona;

2) w ramach zabytkowych zespołów: dworsko – parkowo – folwarcznego oraz kościelno – cmentarnego:- zachowanie w maksymalnym stopniu architektury historycznej zabudowy,- adaptację do nowych funkcji w sposób, który nie spowoduje zatracenia cech zabytkowych,- w przypadku prowadzenia wszelkich prac przy obiektach posiadających indywidualny wpis do rejestru, konieczność uzyskania od Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków właściwego pozwolenia na prowadzenie prac budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi, - przeprowadzanie wszelkich remontów po uzgodnieniu z WWKZ;

3) strefę „A” zaznaczoną na rysunku planu - ścisłej ochrony konserwatorskiej o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej do bezwzględnego zachowania; na obszarze tej strefy wszelkie działania inwestycyjne, nadbudowy, przebudowy, gabaryty, zmiany architektury, nowe lokalizacje wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji i projektu; na obszarze wpisanym do rejestru zabytków uzgodnieniu z WWKZ podlegają również podziały terenu;

4) strefę „B” zaznaczoną na rysunku planu - ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy; na obszarze tej strefy należy zachować: historyczny układ przestrzenny, gabaryty zabudowy, dwuspadowe dachy, tradycyjne podziały architektoniczne elewacji; projekty nowej zabudowy lub rozbudowy obiektów istniejących, które nie mogą spełniać powyższych wytycznych winny być na etapie koncepcji uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

5) strefę „W” ochrony archeologicznej na całym obszarze w granicach opracowania, której przedmiotem ochrony są znajdujące się w niej nieruchome zabytki archeologiczne;

6) w strefie „W” ochrony archeologicznej konieczność uzyskania uzgodnienia z WWKZ wszelkich zamierzeń inwestycyjnych, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji;

7) działalność inwestycyjną na stanowiskach archeologicznych zaznaczonych na rysunku planu oraz w ich otoczeniu po uprzednim przeprowadzeniu ratowniczych badań wykopaliskowych i uwolnieniu ich od substancji zabytkowej.

24. Uchwała nr XXXVI/403/13 Rady Gminy Kościan z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Widziszewo.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na obszarze strefy ochrony archeologicznej „W”, na terenie której przedmiotem ochrony są zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka, ustala się dla inwestycji naruszających strukturę gruntu:

1) nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę,

2) nakaz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych w obszarze stanowiska archeologicznego nr AZP 60-24/71.

25. Uchwała nr VI/62/15 Rady Gminy Kościan z dnia 31 marca 2015 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot dla wybranych terenów - w tym terenu oczyszczalni ścieków.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: 1) w obszarze strefy archeologicznej „W”, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę; 2) dla terenu wpisanego do rejestru zabytków nakaz uzyskania pozwolenia właściwego miejscowo konserwatora zabytków na realizację wszelkiej działalności inwestycyjnej.

26. Uchwała nr VI/63/15 Rady Gminy Kościan z dnia 31 marca 2015 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kurza Góra.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się w obszarze strefy ochrony archeologicznej oznaczonej na rysunku planu, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

27. Uchwała nr VIII/92/15 Rady Gminy Kościan z dnia 29 czerwca 2015 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kurza Góra.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się w obszarze strefy ochrony archeologicznej oznaczonej na rysunku planu, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

28. Uchwała nr XI/139/15 Rady Gminy Kościan z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) cały teren objęty planem objęty jest strefą ochrony archeologicznej „W”;*
- 2) w obszarze strefy ochrony archeologicznej „W”, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę;*
- 3) na stanowisku Racot st. 16 AZP 60-26/3 osada ludności kultury przeworskiej wpisanym do rejestru zabytków nie dopuszcza się możliwości jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej.*

29. Uchwała nr XIX/222/16 Rady Gminy Kościan z dnia 18 sierpnia 2016 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stare Oborzyska.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) cały teren objęty planem objęty jest strefą ochrony archeologicznej „W”.

2) w obszarze strefy ochrony archeologicznej „W”, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

3) nakaz uwzględniania w zagospodarowaniu terenu ustaleń wynikających z:

a) decyzji nr 979/A z 23.09.1985 r. o wpisie parku pałacowego, 1 poł. XIX w. do rejestru zabytków:

4) wykaz zabytków ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków:

a) w zespole dworskim:

- dwór, mur., ok. 1856-1860, rozb. 1924;

- oficyna, mur., ok. 1870;

- słupy bramy wjazdowej, mur., XIX-XX;

5) strefę „A” zaznaczoną na rysunku planu – ścisłej ochrony konserwatorskiej, wszelkie działania inwestycyjne oraz nowe inwestycje wymagają uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków, uzgodnieniu podlegają również podziały terenu.

30. Uchwała nr XIX/223/16 Rady Gminy Kościan z dnia 18 sierpnia 2016 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kokorzyn.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) cały teren objęty planem objęty jest strefą ochrony archeologicznej „W” - przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie konserwatorskiej są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka;

2) na stanowisku archeologicznym Kokorzyn st. 2 AZP 59-24/49 zlokalizowane jest cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków i podlegające ochronie na podstawie przepisów odrębnych;

3) wykaz obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków: dawny czworak z 2 poł. XIX w. - budynek mieszkalny nr 10 – na podejmowanie jakichkolwiek robót budowlanych przy obiekcie ujętym w wojewódzkiej ewidencji zabytków należy uzyskać pozwolenie właściwego organu w uzgodnieniu z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków.

31. Uchwała nr XXIV/307/17 Rady Gminy Kościan z dnia 2 marca 2017 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania

przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stare Oborzyska.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) cały teren objęty planem objęty jest strefą ochrony archeologicznej „W”.
- 2) w obszarze strefy ochrony archeologicznej „W”, dla inwestycji naruszających strukturę gruntów nakaz prowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.
- 3) nakaz uwzględniania w zagospodarowaniu terenu ustaleń wynikających z decyzji nr 37 z dnia 16.01.1953 r. o wpisie kościoła par. p.w. NMP Pocieszenia,
- 4) wykaz obiektów ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków: kościół parafialny, kaplica, cmentarz parafialny przy kościele p.w. NMP Pocieszenia,
- 5) strefę „A” zaznaczoną na rysunku planu – ścisłej ochrony konserwatorskiej, wszelkie działania inwestycyjne oraz nowe inwestycje wymagają uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę, uzgodnieniu podlegają również podziały terenu,
- 6) szczegółowa lokalizacja obiektów wymienionych w § 13 pkt 2) nie może kolidować z zabytkowym kościołem i jego ekspozycją, a także naruszać wartości zabytkowej cmentarza.

32. Uchwała nr XXXIII/414/17 Rady Gminy Kościan z dnia 20 grudnia 2017 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Widziszewo.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) cały teren objęty planem objęty jest strefą ochrony archeologicznej „W” - zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych,
- 2) stanowisko archeologiczne – Widziszewo st. 17 AZP 60-24/179, którego zakres określają przepisy odrębne.

33. Uchwała nr XXXIII/413/17 Rady Gminy Kościan z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w obrębie wsi Racot, Gmina Kościan.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Racot st. 21, AZP 60-26/7, zakres ochrony określają przepisy

odrębne.

34. Uchwała nr XXXVI/453/18 Rady Gminy Kościan z dnia 24 kwietnia 2018 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Kielczewo.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Kielczewo st. 45 AZP 59-25/129. Przedmiotem ochrony w strefie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne – stanowisko archeologiczne Kielczewo st. 45 AZP 59-25/129 wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 1336/A z 26.11.1992, 396/Wlkp/C z 13.02.2009 r. stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka.

2. Zakres ochrony określają przepisy odrębne. Działalność inwestycyjna możliwa jedynie w przypadku całkowitego przebadania stanowiska i wykreślenia z rejestru zabytków.

35. Uchwała nr XII/115/19 Rady Gminy Kościan z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Kielczewo.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Obszar planu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Zasady ochrony określają przepisy odrębne.

36. Uchwała nr XII/116/19 Rady Gminy Kościan z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Nowy Dąbiec.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Na obszarze planu zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne Dąbiec nowy st. 1 AZP 61-25/303 – grodzisko z okresu wczesnego średniowiecza wpisane do rejestru zabytków pod nr 1329/A decyzją z dnia 11.12.1971 r. Zakres ochrony określają przepisy odrębne. Na terenie grodziska oraz w jego strefie ochronnej obowiązuje zakaz prowadzenia jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej.

37. Uchwała nr XXIII/267/21 Rady Gminy Kościan z dnia 26 lutego 2021 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

w obrębie miejscowości Stary Lubosz, Gmina Kościan.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Obszar objęty strefą „W” ochrony archeologicznej w tym zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych Stary Lubosz st. 3 AZP 59-25/104, Stary Lubosz st. 2 AZP 59-25/105, Stary Lubosz st. 1 AZP 59-25/106, Stary Lubosz st. 11 AZP 59-26/1, Stary Lubosz st. 10 AZP 59-26/2, Stary Lubosz st. 12 AZP 59-26/3, Stary Lubosz st. 9 AZP 59-26/4, Stary Lubosz st. 8 AZP 59-26/5, Stary Lubosz st. 7 AZP 59-26/6, Stary Lubosz st. 6 AZP 59-26/7, Stary Lubosz st. 5 AZP 59-26/8, Stary Lubosz st. 4 AZP 59-26/9, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Na stanowiskach archeologicznych: Stary Lubosz st. 7 AZP 59-26/6, wpisanym do rejestru zabytków pod nr 1617A decyzją z dnia 15.07.1996 r.; Stary Lubosz st. 4 AZP 59-26/9, wpisanym do rejestru zabytków pod nr 1616A decyzją z dnia 15.07.1996 r. przeniesionym do rejestru województwa Wielkopolskiego pod nr 395/WlkpC decyzją z dnia 13.02.2009 . zakazuje się prowadzenia jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej.

38. Uchwała nr XXIV/281/21 Rady Gminy Kościan z dnia 10 marca 2021 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie miejscowości Nowy Lubosz, Gmina Kościan.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Obszar położony na południe od drogi Kościan-Gostyń do krawędzi lasu objęty jest strefą „W” ochrony archeologicznej w tym zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych Nowy Lubosz st. 1 AZP 59-25/102, Nowy Lubosz st. 2 AZP 59-26/103, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Przedmiotem ochrony w strefie „W” zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka.

39. Uchwała nr XXXII/379/22 Rady Gminy Kościan z dnia 19 stycznia 2022 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Nowe Oborzyska i Kiełczewo.

§ Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: W obrębie planu znajduje się stanowisko archeologiczne Nowe Oborzyska stan. 2 AZP 59-25/140 ujętego w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wszelkie działania inwestycyjne na obszarze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych oraz w ich pobliżu należy uzgadniać z odpowiednim organem.

40. Uchwała nr XXXIV/414/22 Rady Gminy Kościan z dnia 21 kwietnia 2022 r.

w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Stare Oborzyska.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Strefa B zaznaczona na rysunku planu - ochrony konserwatorskiej, obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. W obszarze strefy należy zachować: historyczny układ przestrzenny, gabaryty zabudowy, dwuspadowe dachy, tradycyjne podziały architektoniczne elewacji; projekty nowej zabudowy lub rozbudowy obiektów istniejących, które nie mogą spełniać powyższych wytycznych winny być uzgodnione na etapie koncepcji.

2. Strefa ochrony archeologicznej na całym obszarze w granicach opracowania. Przedmiotem ochrony są znajdujące się w niej nieruchome zabytki archeologiczne. W strefie konieczność uzyskania uzgodnienia wszelkich zamierzeń inwestycyjnych.

41. Uchwała nr XXXVII/462/22 Rady Gminy Kościan z dnia 28 września 2022 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Nowe Oborzyska, Kurza Góra i Nowy Lubosz.

§ 5. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: w obrębie planu znajduje się stanowisko archeologiczne Kurza Góra Stara stan. 12 AZP 59-25/58 ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wszelkie działania inwestycyjne na obszarze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych oraz w ich pobliżu należy uzgadniać z organem właściwym.

42. Uchwała nr LII/615/23 Rady Gminy Kościan z dnia 29 listopada 2023 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie wsi Racot.

§ 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Na omawianym obszarze znajdują się następujące obiekty wpisane do rejestru zabytków:

1) część układu ruralistycznego i zespołu budowlanego wsi Racot - nr rejestru 1528/A, z dnia 9 marca 1995 r.;

2) kościół ewangelicki, ob. rzym.- kat. pw. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego -

nr rejestru 59/A z dnia 5 lutego 1965 r.;

3) gorzelnia i płatkarnia (na terenie historycznego folwarku) nr rejestru 1528/A z dnia 9 marca 1995 r.;

4) dom mieszkalny, ul. Dworcowa 2, nr rejestru 1528/A, z dnia 9 marca 1995 r.;

5) dom mieszkalny, ul. Dworcowa 4, nr rejestru 1528/A, z dnia 9 marca 1995 r.;

6) dom mieszkalny, ul. Dworcowa 6, nr rejestru 1528/A, z dnia 9 marca 1995 r.;

7) dom mieszkalny, ul. Dworcowa 8, nr rejestru 1528/A, z dnia 9 marca 1995 r.

2. Wszelka działalność inwestycyjna przewidziana w obrębie obszaru wpisanego do rejestru zabytków (roboty budowlane, prace konserwatorskie, restauratorskie, badania konserwatorskie, architektoniczne, przemieszczenie zabytku, dokonanie podziału, zmiana przeznaczenia, umieszczenie na zabytku urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz podejmowanie innych działań mogących prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku itp.) wymaga postępowania zgodnego z przepisami.

3. Obiektów wpisanych do rejestru zabytków nie można rozebrać, a ich nadbudowa, przebudowa, rozbudowa, zmiana wyglądu zewnętrznego lub wewnętrznego wymaga zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Nieruchomości położone przy ul. Kościańskiej (na zachód od skrzyżowania) - stanowiące część historycznego podwórza folwarcznego, wpisanego do rejestru zabytków - wymagają zachowania wizualnej integralności z pozostałą częścią historycznego folwarku.

5. W obszarze wpisanym do rejestru zabytków możliwość realizacji nowej zabudowy wyłącznie parterowej /możliwość poddasza użytkowego/ ze stromymi dachami, symetrycznymi o kącie nachylenia połaci 35°-45°, o pokryciu w kolorze ceglastoczerwonym, nie wyższe niż istniejące zabudowania historyczne. Nie dopuszcza się dachów płaskich.

6. Na omawianym obszarze znajdują się następujące obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków:

1) dom urzędnika, ul. Szkolna nr 3, mur. - szach., 1910;

2) kurnik i chlew, ul. Dworcowa nr 6, mur. - szach., 4 ćw. XIX,

3) szkoła ewangelicka, ob. dom, w zespole kościoła p.w. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego, ul. Dworcowa 10, 1860r.;

4) pastorówka, ob. dom, w zespole kościoła p.w. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego, ul. Dworcowa 14, pocz. XIX;

5) dzwonnica w zespole kościoła p.w. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego;

6) dworzec kolejowy, ob. dom, ul. Dworcowa 20, pocz. XX;

- 7) ośmiorak, ul. Szkolna nr 1, mur., 1 poł. XIX.
- 8) ul. Kościańska: dom nr 11/13, mur., 1 ćw. XX;
- 9) ul. Kościańska: dom nr 15, mur., 1 ćw. XX;
- 10) ul. Kościańska: dom nr 25, mur., k. XIX;
- 11) ul. Kościańska: dom nr 40, mur., 1933;
- 12) ul. Kościańska: dom nr 32, mur., pocz. XX;
- 13) ul. Kościańska: dom nr 36, pocz. XX;
- 14) ul. Kościańska: dom nr 42, mur., 1cw. XX;
- 15) budynek gospodarczy w zagrodzie, ul. Kościańska nr 28, mur., pocz. XX;
- 16) ul. Szkolna 2: dom urzędnika w zespole pałacowo-folwarcznym – 1910 r.;
- 17) ul. Szkolna: dom nr 6, pocz. XX;
- 18) ul. Szkolna 10 – szkoła, 1898r.;
- 19) ul. Szkolna (d. Bieruta): dom nr 8, mur., pocz. XX;
- 20) ul. Szkolna: dom nr 17, mur., 1 ćw. XX;
- 21) ul. Szkolna: dom nr 33, mur., k. XIX;
- 22) ul. Szkolna: młyn, mur., XIX/XX;
- 23) ul. Szkolna: zagroda nr 9: dom, mur., k. XIX, stodoła, szach., 4 ćw. XIX;
- 24) ul. Szkolna: zagroda nr 23, budynek gospodarczy, mur., k. XIX.
7. W przypadku obiektów ujętych w gminnej ewidencji ochronie podlega wielkość i bryła budynku, geometria, rodzaj i kolor pokrycia dachowego (w przypadku występowania pokrycia historycznego), wygląd elewacji zewnętrznej (w tym jej składowych: historycznej stolarki okienne, drzwiowej, artykulacji i wystroju elewacji).
8. W odniesieniu do ogrodzeń ujętych w ewidencji zabytków zachowania (bądź odtworzenia) wymaga użyty materiał, kształt, forma, wielkość.
9. W przypadku koniecznych remontów i adaptacji bądź wymiany poszczególnych elementów objętych ochroną należy dążyć do ich odtworzenia zgodnie z historycznym pierwowzorem.
10. Prace prowadzone przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji, położone poza obszarem wpisanym do rejestru zabytków, wymagają postępowania zgodnego z przepisami.
11. Na obszarze objętym planem znajdują się stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków oraz w wojewódzkiej oraz gminnej ewidencji zabytków:
- 1) St. Racot 16, AZP-60-26/3 wpisane do rejestru decyzją 1608A z dnia 10.07.1996;
- 2) St. Racot 17, AZP-60-26/4 ujęte w wojewódzkiej oraz gminnej ewidencji

zabytków;

3) St. Racot 19, AZP-60-26/5 ujęte w wojewódzkiej oraz gminnej ewidencji zabytków;

4) St. Darnowo 7, AZP 60-26/24 wpisane do rejestru decyzją 1578A z dnia 8.12.1995;

5) St. Darnowo 8, AZP 60-26/25 wpisane do rejestru decyzją 1579A z dnia 8.12.1995;

6) St. Darnowo 9, AZP 60-26/26 wpisane do rejestru decyzją 1580A z dnia 8.12.1995;

7) St. Darnowo 9, AZP 60-26/26 wpisane do rejestru decyzją 1581A z dnia 8.12.1995.

12. Na obszarze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych wszelkie prace ingerujące w strukturę gruntu wymagają postępowania zgodnego z przepisami.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Kościan, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które każdorazowo uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz

sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Kościan posiada opracowany *Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

8.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Wschodnia i południowo-wschodnia część gminy znajduje się w obrębie dwóch takich obszarów:

1) *Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego*. Celem utworzenia Parku jest ochrona walorów przyrodniczych, kulturowych, historycznych i krajobrazowych z dobrze zachowaną siecią zadrzewień śródpolnych wprowadzonych na tym terenie w latach dwudziestych XIX w. przez generała Dezyderego Chłapowskiego. Zadrzewienia te zostały objęte ochroną i uznane za dobro kultury. Powierzchnia Parku wynosi 17 323,21 ha. Położony jest w centralnej części mezoregionu Równiny Kościańskiej, będącej częścią makroregionu Pojezierza Leszczyńskiego. Jest to teren, na którym dominującą rolę pełni rolnictwo. Pola uprawne zajmują powierzchnię 11 283,20 ha. Krajobraz ukształtowany został przez zlodowacenie środkowopolskie oraz bałtyckie. Ukształtowanie terenu parku jest równinne, lekko pofalowane. Najwyższe

wzniesienia nie przekraczają 95 m n.p.m. Występują tutaj liczne oczka polodowcowe, środkiem Parku ciągnie się niewielkie obniżenie, w którym płyną wody Rowu Wyskoć do Kanału Obry. Można tu spotkać rzadkie, zanikające gatunki roślin związanych z uprawami rolnymi. Flora roślin naczyniowych liczy około 900 gatunków. W starych parkach i zadrzewieniach śródpolnych występują rzadkie i chronione gatunki roślin leśnych i zaroślowych, a na łąkach i w oczkach śródpolnych rośliny zbiorowisk łąkowych i wodnych. Mozaikowy charakter krajobrazu sprawia, że odznacza się on dużą różnorodnością fauny.

2) *Obszar Chronionego Krajobrazu: Krzywińsko-Osiecki wraz z zadrzewieniami gen. Dezyderego Chłapowskiego i kompleksem leśnym Osieczna-Góra* o powierzchni 714,25 km². Obejmuje Pojezierze Krzywińskie i Pojezierze Dolskie oraz Dolinę Rowu Polskiego i Rowu Śląskiego. Został utworzony w celu zachowania i ochrony obszarów o cechach środowiska zbliżonych do naturalnego oraz zapewnienia społeczeństwu niezbędnych warunków wypoczynku i turystyki w oparciu o walory krajobrazowe.

Na terenie gminy Kościan znajdują się dwa obszary Sieci Natura 2000, będące Obszarami Specjalnej Ochrony Ptaków:

- *Obszar „Zbiornik Wonieść”* o powierzchni 2 465 ha. Jest to zbiornik wodny powstały w wąskiej dolinie Wonieści. Obszar ten zatwierdzono w 2004 roku. Zgodnie z Standardowym Formularzem Danych obszar ten jest ważny głównie dla lęgowych i migrujących ptaków wodnych i błotnych. Stanowi cenną ostoję różnorodności biologicznej pośród rozległych obszarów intensywnie wykorzystywanych rolniczo. Szczególnie wartościowy dla gatunków lęgowych związanych z rozległymi, dobrze wykształconymi szuwarami: błotniak stawowy, bąk, bączek, które mają tu wysokie liczebności w skali regionu. Ponadto stanowi ważny punkt postojowy dla migrujących ptaków wodnych i błotnych: siewkowych, brodzących i blaszkodziobych.

- *Obszar „Wielki Łęg Obrzański”* o powierzchni 23 352 ha, obejmuje najszerszą część doliny środkowej Obry, która pocięta jest siecią kanałów i rowów. Obszar ten zatwierdzono w 2004 roku. Zgodnie z Standardowym Formularzem Danych w obszarze tym występuje co najmniej 17 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 7 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi. W okresie lęgowym obszar zasiedla kulik wielki (ok. 4% populacji krajowej), błotniak zbożowy, kania czarna i kania ruda (co najmniej 1% populacji krajowej); w stosunkowo wysokiej liczebności występują: bocian biały oraz pustułka (około 1% populacji krajowej). Teren pokryty jest mozaiką łąk, bagien, lasów zalewowych oraz lasów

mieszanych porastających piaski polodowcowych wyniesień.

Na terenie gminy Kościan indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są pojedyncze obiekty przyrody ożywionej: dęby szypułkowe w miejscowościach: Kurza Góra, Stare Oborzyska, Turew, Racot, Wyskoć oraz aleja lipowa zwana Aleją Jabłonowskich przy drodze z Racotu do Witków.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

W gminie Kościan zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania obiektu, od bardzo dobrego po wymagające pilnych prac remontowych i rewitalizacyjnych.

Opisy zespołów pałacowo-parkowych i folwarcznych na podstawie: „Dawne budownictwa folwarczne”, Majątki Wielkopolskie, Jolanta Goszczyńska, Tom V, Powiat Kościański, Wydawnictwo Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie, 1998 r.

Bonikowo – kościół par. p.w. św. Mikołaja

Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1419 r., a parafia poświadczona w 1580 r. W 1610 r. istniał drewniany, niszczący kościół, który został przekazany przez Jana Kazimierza mansjonarzom z Kościana. W 1666 r. parafię włączono do kolegium mansjonarzy w Kościanie, którzy w 1785 r. wzniesli obecny kościół, gruntownie restaurowany w 1899 r. z dobudową kruchty i zakrystii. W roku 1971 odnowiono wnętrze i została wykonana przez Teodora Szukałę polichromia. Kościół usytuowany w centrum wsi przy rozwidleniu dróg do Kurowa i Mikoszek, na terenie dawnego cmentarza przykościelnego, o nieregularnym kształcie, który przylega od południa do granic zespołu parkowego, z trzech stron otoczony ogrodzeniem murowanym z cegły, na ażurowym cokole rozmieszczone regularnie ceglane słupki zwieńczone daszkami czterospadowymi, pomiędzy nimi współczesne kraty metalowe. Od strony parku siatka. Od wschodu brama z furtką boczną, murowana, z metalową kratą. Na terenie przykościelnym figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem z pocz. XX w. oraz nagrobki. Od strony prezbiterium znajduje się grobowiec Alfreda Chłapowskiego, ostatniego właściciela Bonikowa i jego rodziny, odnowiony w 2024 r. z inicjatywy Fundacji „Bonum Adipisci” – Dążyć do dobrego.

Świątynia drewniana, na ceglanej podmurówce, jednonawowa, konstrukcji

szkieletowej wypełnionej ceglami, oszalowana. Prezbiterium od zachodu, mniejsze od nawy, zamknięte trójbocznie, po jego bokach znajdują się od północy kaplica, od południa zakrystia. Od wschodu do nawy prowadzi kwadratowa kruchta. Dachy kryte gontem, nad kaplicą i zakrystią – blachą. Nad frontową częścią nawy wznosi się czworoboczna wieża, zwieńczona cebulastym hełmem i latarnią, z 1936 r. Nad prezbiterium kwadratowa wieżyczka na sygnaturkę, nakryta daszkiem namiotowym. Wnętrze o ścianach tynkowanych. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym płaskim stropem. Chór muzyczny wsparty na dwóch słupach z parapetem z wystawką w części środkowej. Między nawą a prezbiterium profilowana belka tęczowa z napisem fundacyjnym i barokowym krucyfiksem. Zachowało się cenne wyposażenie z XVIII w. W ostatnich latach wykonano impregnację ścian, dachu oraz wieży, wymieniono pokrycie dachowe z gontu na nowy gont z drewna świerkowego. Wewnątrz przeprowadzono prace konserwatorskie i restauratorskie przy zespole witraży. Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Bonikowo – zespół folwarczny

Wieś wzmiankowana w źródłach od 1310 r. Stanowiła wówczas własność mieszczańską lub miasta Kościana. Potem należała do szlachty, prawdopodobnie do Borków z Gryżyny, następnie Bonikowskich. Od 1414 r. Bonikowo wchodziło w skład starostwa kościańskiego, a w 1440 r. wymieniane jako własność królewska. Dobra bonikowskie dzierżył każdorazowo starosta kościański grodzki. Ostatnim starostą był Józef Chłapowski, któremu po kilku latach zostały one nadane przez króla Stanisława Augusta jako lenno dziedziczne, na krótko utracone po III rozbiorze Polski. W roku 1897 dobra objął Alfred Chłapowski, który gospodarzył tu do II wojny światowej. Założenie pałacowo-folwarczne usytuowane jest w północnej części wsi przy drodze prowadzącej z Kościana do Grodziska Wielkopolskiego. Składa się z części rezydencjonalnej i folwarcznej. Zespół rezydencjonalny zajmuje wschodnią część zespołu. Pierwotnie składał się z pałacu – rozebranego w 1945 r., oficyny i parku, obecnie tylko z parku – wpisanego do rejestru zabytków, na terenie którego zachowała się oficyna, lodownia i domek ogrodnika.

Park założony w stylu krajobrazowym przez ówczesnych właścicieli dóbr – Chłapowskich, o powierzchni ok. 8 ha, w 1 poł. XIX w., przekształcony w końcu XIX i na pocz. XX w - powiększony został od północy o obszar do zakrętu drogi, natomiast od wschodu aż do rowu, założono też w południowej części staw. Od strony południowej zachowany dawny wjazd do parku z murowaną bramą

w formie ceglanych słupów. Najstarszy drzewostan występuje w południowo-zachodniej części założenia parkowego, występują tu liczne okazy jesionów, kasztanowców, dębów i klonów. W części północnej parku zachowany dawny domek ogrodnika, murowany z cegły, na planie sześcioboku, nakryty dachem sześciospadowym, a także zachowane pozostałości murowanej z kamienia ciosanego i cegły lodowni. Obecnie park znajduje się w złym stanie. Na skutek braku pielęgnacji nastąpił nadmierny rozrost samosiewów i krzewów. Częściowo zatarty został układ komunikacyjny i pierwotna kompozycja. Własność prywatna.

Podwórze gospodarcze usytuowane na zachód od parku, oddzielone od niego drogą do Mikoszek, założone na planie wydłużonego prostokąta, zachowane w dawnych granicach, z bramą wjazdową pośrodku pierzei wschodniej oraz drugą od strony południowej, z częściowo zachowaną dawną zabudową gospodarczą. Budynek spichlerza usytuowany w zachodniej części południowej pierzei podwórza folwarcznego. Zbudowany w 1 poł. XIX w., na planie zbliżonym do kwadratu, murowany z cegły, ściany wystawki szachulcowe, trójkondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą o wysuniętych okapach wspartych na ozdobnie ciosanych ostatkach krokwi. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Frontową połąć dachu urozmaica usytuowana na osi wystawka, której boki ujęte w lizeny połączone w szczycie fryzem schodkowym. W ścianie wystawki dwa półkoliście zamknięte okna, nad którymi tarcza zegara. Zachowane pierwotne drzwi wejściowe do spichlerza jednoskrzydłowe, ozdobione deskami nabijanymi w koncentrycznie ułożone romby. Budynek w dostatecznym stanie zachowania. Własność prywatna.

Choryń – zespół kościoła par. p.w. św. Katarzyny

Kościół zbudowany w 1851 r. z fundacji ówczesnego właściciela majątku Józefa Taczanowskiego, w stylu neogotyckim. Murowany, orientowany, pierwotnie nieotynkowany. Zbudowany na planie prostokąta, nawa z wielobocznie zamkniętą apsydą od wschodu i prostokątną kruchtą od zachodu. Od południa przylega kaplica, obecnie zakrystia, z kryptą grobową Taczanowskich. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Naroża korpusu i kaplicy zaakcentowane smukłymi przyporami z iglicami, prostokątne otwory okienne i drzwiowe zamknięte ostrołukami. Wnętrze nawy nakryte stropem kasetonowym, kaplica sklepiona krzyżowo. W latach 1969-1970 obiekt został otynkowany, odnowiono również strop. W ostatnich latach w kościele przeprowadzono prace remontowe m.in. nowe pokrycie dachu, skucie, osuszenie i uzupełnienie tynków

zewnętrznych, nowe pokrycie iglic, renowacja polichromii, wymalowano wnętrza i elewacje zewnętrzne kościoła. Stan zachowania dobry.

Dzwonnica neogotycka, wolnostojąca, zbudowana w 2 poł. XIX w. Murowana, nieotynkowana, założona na planie kwadratu. Otwarta czterema ostrołukowymi arkadami z ceglaną dekoracją maswerkową, nakryta przecinającymi się dachami dwuspadowymi, w narożach oszkarpowana. Stan zachowania dobry.

Choryń zespół dworsko-folwarczny

Nazwa wsi pojawia się w źródłach od 1366 r. Od końca XIV do końca XV wieku należała do rycerskiego rodu Łodziów Choryńskich, następnie od około poł. XVI w. do pocz. XVII w. do Brodnickich z Brodnicy. Kolejnymi właścicielami byli m.in. Bojanowscy, Radomiccy, Drwęscy. W 1812 r. majątność kupił Maksymilian Taczanowski, ożeniony z siostrą Jana Drwęskiego, Franciszką. W 1901 r. majątność przejął Władysław Taczanowski, który w 1913 r. zmuszony był ją sprzedać Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej, od której zakupił ją książę Wilhelm Ernst von Sachsen – Weimar – Eisenach z Racotu. Po I wojnie światowej dobra w 1920 r. przeszły na własność Skarbu Państwa i jako domena państwowa znajdowały się w dzierżawie. W 1932 r. wyłączono Choryń z dóbr racockich i przekazano ją wraz z Wyskocią Fundacji Sułkowskich. W okresie międzywojennym dzierżawcą majątku był Aleksander Janasz.

Zespół dworsko-folwarczny usytuowany jest we wschodniej części wsi po północnej stronie drogi prowadzącej do Jerki i po południowej stronie linii kolejowej Kościan – Gostyń. Od strony zachodniej zespół dworski sąsiaduje z kościołem parafialnym p.w. św. Katarzyny. Południową część założenia zajmuje zespół rezydencjonalny. Dwór istniał już co najmniej w XVII w. i usytuowany był prawdopodobnie w tym samym miejscu co obecna rezydencja. Pierwszy opis dworu pochodzi z 1722 r., kolejny z 1769 r. wspomina o drewnianym budynku. Obecny dwór pochodzi z pocz. XIX w., wzniesiony w stylu klasycystycznym przez Taczanowskich. Po połowie XIX w. rozbudowany o boczne skrzydło od strony elewacji tylnej oraz boczny aneks od strony południowej. Budynek murowany z cegły, częściowo podpiwniczony, wzniesiony na rzucie prostokąta, parterowy z aneksami od strony północnej i południowej oraz dwukondygnacyjnym skrzydłem od strony elewacji zachodniej. Część zasadnicza nakryta dachem dwuspadowym z naczółkami, aneksy dachami płaskimi, a tylne skrzydło niskim dachem dwuspadowym o wysuniętych okapach. W aneksie północnym dworu, będącym pozostałością po starszej siedzibie, zachowały się trzy sklepienie

krzyżowo na gurtach pomieszczenia Elewacje tynkowane z zachowanym detalem. Elewacja frontowa z boniowaniem w narożach, z otworem drzwiowym ujętym w pary kanelowanych pilastrów, nad którym trójkątny naczółek. Nad otworami okiennymi dekoracja w formie podwieszanej girlandy. Ściana aneksu północnego zwieńczona attyką. Remont kapitalny przeprowadzono w latach 1993-1996. Stan zachowania dobry.

Oficina wzniesiona została przypuszczalnie w latach 20. XIX w., przebudowana w końcu XIX w. Budynek murowany z cegły, wysoko podpiwniczony, parterowy z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką, z trójosiową wystawką od strony zachodniej. Budynek na planie prostokąta z dobudowaną później od frontu werandą z tarasem. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Elewacja wystawki w połaci dachowej ujęta po bokach w pilastry, nad którymi belkowanie i trójkątny naczółek z tarczą zegarową pośrodku. Kapitalny remont obiektu przeprowadzono w 1978 r. Stan zachowania dobry.

Park o powierzchni ok. 5 ha (częściowo na terenie zespołu kościelnego), założony w k. XVIII w. na bazie starszego drzewostanu. Krajobrazowy, z elementami regularnymi w części wschodniej, część zachodnia ze strumieniem i stawem. Główny wjazd do parku prowadzi od strony południowej aleją prowadzącą na rozległy dziedziniec z owalnym klombem. Zachowane słupki bramy wjazdowej z klasycystycznym profilowaniem. Obecnie w części północnej zlokalizowane współczesne budynki biurowe. Drzewostan parku tworzą głównie dęby, jesiony, robinie akacjowe, topole białe i czarne, ze współczesnymi nasadzeniami drzew iglastych. Park na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w dobrym stanie.

Budynek mieszkalny usytuowany w zachodniej części podwórza to przypuszczalnie stary spichlerz z XVIII w., przekształcony na pocz. XIX w. na mieszkania służby folwarcznej. Budynek murowany z kamienia polnego i cegły, wzniesiony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem nakryty dachem dwuspadowym. Obiekt obecnie nieużytkowany znajduje się w złym stanie (spękane ściany, ubytki w pokryciu dachowym, zniszczona więźba dachowa, ugięte, częściowo zarwane stropy).

Spichlerz wzniesiony został w k. XVIII w. Budynek murowany z cegły i kamienia polnego, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z dwukondygnacyjnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Wzniesiony na planie prostokąta z wydzielonymi dwoma pomieszczeniami w części zachodniej.

Elewacje tynkowane, pokryte dwoma rodzajami tynku tj. chropowatym w płaszczyznach ścian, gładkim w partii detali – narożnych lizen, prostych obramień okiennych, płaskich pasów międzykondygnacyjnych, gzymśu wieńczącego oraz pozornego ryzalitu pośrodku elewacji frontowej północnej. Otwory okienne zamknięte prosto, drzwiowe odcinkowo, z zachowaną pierwotną stolarką drzwi ramowo – płycinowych na kutych zawiasach pasowych. Obiekt utrzymany w stanie dostatecznym.

Kuźnia zbudowana w k. XVIII w., murowana z cegły, kamienia i gliny, parterowa z poddaszem, nakryta dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Przed elewacją frontową północną podcień utworzony z czterech drewnianych słupów podtrzymujących pulpitowy dach. Elewacje tynkowane, zakończone profilowanym gzymsem. Elewacja frontowa podzielona rytmem płytkich, półkoliście zamkniętych blend. Obiekt zachowany w stanie dostatecznym.

Zespół dworsko-folwarczny jest własnością Spółki Skarbu Państwa „DANKO” Hodowla Roślin Sp. z o.o. z/s w Choryni.

Darnowo – zespół folwarczny

Miejscowość wzmiankowana w źródłach od 1312 r. W 1407 r. właścicielem był Piotr Darnowski z Darnowa, potem częściowo należała do Bnińskich i Gryżyńskich. W 1514 r. była w rękach Mikołaja Splawskiego, który w 1529 r. sprzedał dobra Marcinowi Gołutowskiemu wraz z Piotrowem i Racotem. Odtąd Darnowo pozostawało w rękach kolejnych właścicieli Racotu. W okresie międzywojennym dzierżawił go Witold Gólkowski (jednocześnie dzierżawca Spytkówek, Witków i Lubosza Starego). Po II wojnie światowej folwark przeszedł na własność Skarbu Państwa

Domy mieszkalne pracowników folwarcznych są obecnie własnością prywatną, zachowane generalnie w dobrym stanie. Dom nr 12, wzniesiony na pocz. XX w. na wschód od podwórza gospodarczego, przeznaczony dla czterech rodzin, murowany z cegły, podpiwniczony, parterowy, z mieszkalnym częściowo poddaszem, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, z szerokim ryzalitem pośrodku elewacji wschodniej i zachodniej. Elewacje tynkowane, pierwotnie okna w opaskach okiennych, obecnie większość bez obramień. W połaci dachowej okna powiekowe. Północna część budynku ze współczesnym pokryciem z blachodachówki. Wymieniona stolarka okienna. Domy nr 8 i 10 analogiczne, usytuowane w północnej pierzei podwórza gospodarczego (dom nr 8 służył jako rządówka), wzniesione w pocz. XIX w. Budynki murowane z cegły, parterowe,

nakryte dachami naczółkowymi. Rządówka z dachem pokrytym dachówką karpiówką, z częściowo zachowanym detalem (pilastry, gzyms wieńczący). Dom nr 10 z przebudowanymi elewacjami i współczesnym pokryciem dachu.

Gryżyna – ruiny kościoła p.w. św. Marcina

Usytuowane ok. 1,5 km na południowy zachód od zabudowań wsi. Kościół wzniesiony w k. XIII w. z fundacji Wojysława Borka, właściciela wsi. Murowany z kamieni polnych o nieregularnym kształcie, łączonych zaprawą. Był budowlą orientowaną, jednoprzestrzenną, o wydłużonej nawie i prezbiterium zamkniętym prosto na rzucie kwadratu. W prezbiterium widoczne są nikielne ślady osadzenia sklepienia. Do wnętrza nawy prowadziły dwa portale, zachodni i południowy, zamknięte łukami ostrymi. W południowej ścianie nawy i prezbiterium znajdowały się trzy okna, ściana północna zgodnie ze średniowieczną tradycją budowlaną nie posiadała otworów okiennych. Kościół został zniszczony podczas najazdu szwedzkiego w XVII wieku. Do dziś zachowały się częściowo mury obwodowe w wysokości sięgającej do 7 m. Obecnie jako trwała ruina zachowana w dobrym stanie, po konserwacji. Teren wokół zabytku jest zadbane. Własność Parafii p.w. św. Barbary w Gryżynie.

Gryżyna – zespół kościoła par. p.w. św. Barbary

Zbudowany w 1888 r., w stylu neogotyckim, wg projektu mistrza Alexisa Langer z Wrocławia, z fundacji Aleksandra Lossowa. Murowany z cegły, trzynawowy, halowy, założony na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Dachy kryte blachą. Elewacje nietynkowane, oszkarpowane, zwieńczone geometrycznym fryzem. Do korpusu głównego od północnego wschodu przylega murowana, wysoka na 45 m wieża, również nietynkowana, oszkarpowana, zwieńczona iglicą. W szczycie zachodnim data 1888, od strony północnej kruchta. Wewnątrz m.in. neogotycki ołtarz główny i barokowe rzeźby. Otwory okienne zamknięte ostrołukowo, zdobione maswerkami. Wielokrotnie remontowany, w 2024 r. remont wieży z wymianą pokrycia, utrzymany w dobrym stanie.

Na ogrodzonym przykościelnym cmentarzu zachowane groby proboszczów oraz właścicieli majątku, w tym Teofila Wysogoty Zakrzewskiego herbu Wyskoka, który został odnowiony w 2023 r.

Gryżyna – zespół dworsko-folwarczny

Wieś wymieniana w źródłach od 1296 r. W XIV w. należała do Borków Gryżyńskich. Pierwszym znanym przedstawicielem tego rodu był Wojśław przybyły do Wielkopolski z Pomorza Zachodniego, który ufundował kościół p.w.

św. Marcina w Gryżynie. Tutaj też znajdowała się prawdopodobnie pierwotna osada z obronną siedzibą. Po Wojśławie dziedziczyli jego synowie Wojśław i Przybysław oraz ich kolejni spadkobiercy. Andrzej Gryżyński w 1512 r. sprzedał dobra Maciejowi Gostyńskiemu. Kolejnymi właścicielami byli Staręscy i Gołutowscy, następnie Mąkowscy, którzy w 1713 r. sprzedali majątek Wacławowi Zakrzewskiemu. W roku 1786 za długi i poręczenia przejął majątek Wiktor Wierusz-Kowalski, jego następcy w 1837 r. sprzedali go Konstantemu Lossow, ostatnim właścicielem od 1910 r. do czasów II wojny światowej był Józef von Lossow.

Zespół dworsko-folwarczny usytuowany jest w zachodniej części wsi. Pomiędzy nimi przy drodze, wznosi się neogotycki kościół parafialny p.w. św. Barbary. Dwór, wzniesiony w 1793 r. dla Wiktora Wierusz-Kowalskiego, w stylu barokowym, usytuowany w środkowo-zachodniej części parku, poprzedzony brukowanym podjazdem, po bokach którego dwie przebudowane znacznie oficyny. Budynek dworu przebudowany i rozbudowany o boczne skrzydła prawdopodobnie w 4 ćw. XIX w. Na pocz. XX w. dobudowano frontowy ganek. Budynek murowany, parterowy z mieszkalnym poddaszem, założony na rzucie prostokąta, frontem zwrócony na północ. Część środkowa nakryta dachem mansardowym z naczółkami pokrytym niegdyś dachówką, obecnie blachą, późniejsze skrzydła boczne dachami płaskimi. Wejście główne poprzedza późniejszy ganek z balkonem. Elewacje tynkowane z zachowaną dekoracją wykonaną z tynku, zakończone gzymsem koronującym. W osiach elewacji północnej i południowej wystawki zwieńczone szczytami. We frontowym naczółku kartusz z herbami Junosza i Dryja zwieńczony wieńcem laurowym, niżej tabliczka z datą „MDCCLXXXIII”. Obecnie w dworze mieszczą się mieszkania pracowników Stadniny Koni w Racocie. Stan zachowania zadowalający.

Oficina zbudowana w k. XVIII w., przebudowana w k. XIX w. na kostnicę i garaż. Budynek murowany, na planie prostokąta, parterowy, kryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Otwory zamknięte odcinkowo, od strony zachodniej dwie szerokie bramy. Budynek wymaga remontu (zawilgocone, mineralizowane tynki zewnętrzne).

Park założony w końcu XVIII w. w stylu krajobrazowym, na miejscu starszego ogrodu, o powierzchni ok. 1 ha. Drzewostan skupiony głównie w południowej i wschodniej części zespołu. Główny wjazd na teren parku prowadzi od strony północno-wschodniej na wprost dworu, gdzie zachowała się brama postaci prostych ceglanych słupów z żelazną kratą. Przed dworem okrągły

gazon, a przed samym budynkiem zachowana jedna z dwóch pomnikowych lip. Na północ od dworu zachowany szpaler grabowy. Drzewa skupione głównie w południowej i południowo-wschodniej części parku. Starodrzew stanowią przede wszystkim lipy, dęby i wiązy szypułkowe. Na terenie parku zachowała się oryginalna lodownia usytuowana na usypanym kopcu, zbudowana w 2 poł. XIX wieku z cegły i kamienia na planie koła. Dach stożkowy kryty strzechą. W 2017 r. obiekt wyremontowano, pokryto nową strzechą.

Zespół folwarczny położony jest na zachód i południe od części rezydencjonalnej. Od strony północnej sąsiaduje z terenem kościoła p.w. św. Barbary. Na teren dziedzica prowadzą wjazdy, od strony północnej z głównej drogi, od strony zachodniej oraz południowo-wschodniej. Na podwórzu w kształcie litery „L” zachowane częściowo dawne bruki i część dawnego ogrodzenia w formie ceglanego, częściowo tynkowanego muru od strony północnej. Wśród zabudowy dziedzica gospodarczego wyróżniono dwa budynki stajni - z 1891 r. i 1924 r., parterowe z magazynowym poddaszem, dwie obory z 1883 i 1887 r., budynek kurnika z 1874 r., spichlerz z 1854 r. oraz znajdujący się na zachód od podwórza budynek gorzelni z 1901 r. – nieużytkowany, w złym stanie. Obiekty w większości użytkowane, zachowane w stanie zadowalającym. Remontu wymaga spichlerz. Budynki murowane z cegły, na podmurówkach z kamienia polnego, częściowo tynkowane, częściowo z dekoracją architektoniczną wykonaną w czerwonej cegle, kryte głównie dachami dwuspadowymi. Tylko gorzelnia złożona z kilku brył o różnych wysokościach – część najwyższa czterokondygnacyjna, na planie litery „L” z wolno stojącym kominem po stronie północno-zachodnim obiektu.

Zespół dworsko-folwarczny użytkowany przez Stadninę Koni w Racocie sp. z o.o.

Kawczyn - wiatrak

Wiatrak koźlak nazwany „Wojciech”, zrekonstruowany w 1977 r. przy użyciu elementów konstrukcji nośnej, (koziół, słup, mącznica) oraz wału napędowego z kołem pałecznym, pochodzącej z wiatraka z 1805 r. ze Starego Lubosza. Usytuowany przy drodze do Kościana. Dwukondygnacyjny budynek założony na planie zbliżonym do kwadratu (5x5,20), ustawiony za pomocą dyszla umieszczonego w dolnej części budynku. Wejście do wnętrza na wysokości pierwszej kondygnacji poprzedzone drewnianymi schodami i zadaszonym gankiem. Całość nakryta dwuspadowym dachem naczółkowym, konstrukcja ścian ramowa, szalowana deskami, krokwiowy dach kryty gontem. Obiekt wyremontowany w I. 90. XX w., obecnie nieużytkowany niszczeje. Stanowi

własność prywatną.

Kobylniki – zespół dworsko-folwarczny

Miejscowość wymieniana w dokumentach z 1398 r. Od końca XIV w. do 1553 r. stanowiła własność Kobielnickich zwanych też Kobylnickimi i Kotowieckimi. W roku 1680 dobra nabył Jan Cerekwicki z Kokorzyna. W XVIII w. należały do Zarębów, Cerekwickich, Romaniszewskich i Potworowskich, od których w 1806 r. dobra kupił Jan Nepomucen Kwilecki, sędzia apelacyjny poznański. Poprzez dziedziczenie i ustanowioną ordynację majątność stanowiła własność rodu Kwileckich do czasów II wojny światowej.

Zespół dworsko-folwarczny położony jest w zachodniej części wsi po południowo - zachodniej stronie drogi z Krzanu do Ponina. Składa się z części rezydencjonalnej i folwarcznej. Zespół rezydencjonalny zajmuje północno – zachodnią część założenia i składa się z dworu i oficyny usytuowanych pośrodku parku. Obecnie stanowi własność prywatną.

Dwór wzniesiony w k. XVIII w., przebudowany na pocz. XIX w., rozbudowany w 2 poł. XIX w. oraz zmodernizowany po 1911 r. Murowany z cegły, podpiwniczony, parterowy z mieszkalnym poddaszem, z którego wejścia na tarasy umieszczone na skrzydłach bocznych, nakryty dachem mansardowym z naczółkami, pokrytym dachówką. Pośrodku dachu od strony północnej i południowej trójosiowe wystawki nakryte dwupołaciowymi daszkami. Boczne, późniejsze skrzydła parterowe nakryte dachami płaskimi. Budynek na planie wydłużonego prostokąta, boczne części pozornie ryzalitowane. Elewacje tynkowane zdobione pilastrami i profilowanymi gzymsami. Pośrodku elewacji frontowej przed wejściem ganek, dostawiony po 1911 r., którego pary kolumn podtrzymują taras na osi wystawki zwieńczonej splotami wolutowymi. W wystawce frontowej okna zamknięte półkoliście, powyżej nad profilowanym gzymsem kartusz herbowy z herbem „Szreniawa” Kwileckich, a powyżej półkolisty naczółek. Dwór od listopada 2018 r. posiada nowych właścicieli, którzy rozpoczęli jego generalny remont.

Oficina usytuowana na południowy zachód od dworu, wzniesiona w stylu klasycystycznym w 1 poł. XIX w. Murowana z cegły, parterowa z użytkowym poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacje boniowane. Elewacja frontowa pięcioosiowa z wejściem pośrodku ujętym w pozorny piętrowy ryzalit. Nowy właściciel zaplanował remont generalny, poczynając od zabezpieczenia dachu, wymieniono również stolarkę okienną.

Park z aleją dojazdową, o powierzchni 4,3 ha założony na przełomie XVIII/XIX w., w stylu krajobrazowym, na planie zbliżonym do prostokąta. Na terenie parku występuje drzewostan złożony głównie z jesionu, grabu, dębu szypułkowego, lipy drobnolistnej, klonu, wiązu, dębu czerwonego, platanu klonolistnego podwójnym pniu, rosnący za dworem. Główny wjazd prowadzi aleją lipową od strony północno – wschodniej. Zachowany częściowo układ kompozycyjny. Przed frontem dworu zachowany kolisty duży gazon, otoczony żywopłotem, na którym w okresie międzywojennym rosły strzyżone w formie kul i stożków drzewa i krzewy. W parku sukcesywnie przeprowadzano podstawowe prace porządkowe i pielęgnacyjne, uzupełniono ogrodzenie parku tymczasowymi panelami z siatki.

Zespół folwarczny usytuowany jest na wschód od rezydencji i parku. Podwórze na rzucie prostokąta z głównym wjazdem na przedłużeniu głównej drogi od strony Ponina. W pierzei północno – wschodniej w sąsiedztwie dworu, zachowała się dawna stajnia koni wyjazdowych i wozownia. Naprzeciwko stajni znajduje się spichlerz. Na północny – wschód od stajni usytuowana jest stodoła. W pierzei południowo – zachodniej na miejscu dawnych obiektów wznoszą się nowe budynki gospodarcze, a dalej w kierunku zachodnim stoi dom pracowników folwarcznych.

Stajnia z wozownią, wzniesiona w 1867 r. Budynek murowany z cegły na podmurówce z kamienia polnego, parterowy z magazynowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym obecnie eternitem, o dość mocno wysuniętych okapach wspartych na ozdobnie ciosanych ostatekch płatwi i wspierających je zastrzałach. Wzniesiony na planie prostokąta z jednoosiowym ryzalitem pośrodku elewacji północno – wschodniej. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Stan dostateczny

Spichlerz wzniesiony w 1868 r., murowany z cegły na podmurówce z kamienia ciosanego, dwukondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym o mocno wysuniętych okapach wspartych na ozdobnie ciętych ostatekch płatwi i krokwi.. Zbudowany na planie prostokąta z ryzalitem od strony południowo – zachodniej. Elewacje tynkowane, z zachowanym detalem w postaci gzymsu kordonowego. Wymieniono pokrycie dachu. Stan dobry.

Stodoła zbudowana w 1877 r., murowana z cegły na podmurówce z kamienia, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym pierwotnie dachówką, obecnie eternitem. Budynek na planie prostokąta z trzema zdwojonymi klepiskami. Elewacje ceglane, podzielone rzędem jednoosiowych odcinkowo

zamkniętych ślepych wnęk o tynkowanych polach. W szczytach tynkowane płaszczyzny ścian przedzielone ceglanyymi lizenami. W szczycie północno – zachodnim w partii poddasza otwór ujęty w ceglane obramienie, wypełniony ażurowo układaną cegłą. Powyżej płycina z datą budowy „1877”. Stan zachowania dobry.

Dom mieszkalny pracowników folwarcznych, wzniesiony ok. poł XIX w., przebudowany w 1897 r. Budynek na planie prostokąta, murowany z cegły, częściowo podpiwniczony, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką karpiówką. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Stan dostateczny

Zespół folwarczny użytkowany przez Poznańską Hodowlę Roślin Sp. z o.o.

Kokorzyn – park pałacowy z aleją dojazdową

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1394 r. Stanowiła wówczas własność Kokorzyńskich. Od 1589 r. należała do Jana Zaręby Cerekwickiego i jego spadkobierców. W 1804 r. majątek sprzedano Janowi Świącickiemu. W 1838 r. dobra kokorzyńskie kupił Ludwik Zakrzewski, którego spadkobiercy sprzedali majątek w 1882 r. niemieckiej rodzinie Hildebrandtów. W 1940 r. majątek należał do Hanke von Treskov.

Park pałacowy z aleją dojazdową usytuowany w południowo – zachodniej części wsi, po zachodniej stronie głównej drogi przebiegającej przez wieś, stanowi część zespołu rezydencjonalnego, w którego środkowej części zbudowano pałac (nie jest ujęty w rejestrze zabytków). Park założony w k. XVIII w., przekształcony w XIX w., o powierzchni ok. 4,8 ha, w stylu krajobrazowym, z głównym wjazdem od strony drogi do Kościana. Założenie na rzucie zbliżonym do prostokąta z dawnymi ogrodami w północnej części i trzema stawami na zachód od pałacu. Główna oś widokowa poprowadzona w kierunku zachodnim, zakończona kopcem z dębem. Największy zwarty maszyn starodrzewu występuje w południowo-zachodniej części parku, reprezentowany przez wiąz szypułkowy, lipę drobnolistną i szerokolistną, robinie białą, kasztanowiec, dąb szypułkowy. W zachodniej części parku zachowane pomnikowe okazy dębów szypułkowych. Park stracił historyczną kompozycję, porośnięty przez liczne samosiewy drzew i krzewów oraz zabudowany licznymi szopkami i garażami mieszkańców pałacu. Obiekt wymaga przeprowadzenia prac rewitalizacyjnych, odtworzenia układu kompozycyjnego, usunięcia samosiewów i wprowadzonej samowolnie zabudowy.

W środkowej części parku usytuowany pałac, wzniesiony ok. poł. XIX w. W 1862 r. był to budynek na rzucie prostokąta, obecnie na planie litery „U”.

Rezydencja została przebudowana w latach 80. XIX w. i na pocz. XX w., kiedy to ujednolicono oba skrzydła, dobudowano dużą salę pomiędzy skrzydłami, a dalej utworzono między nimi wewnętrzny dziedziniec, dodano frontowy półkolisty ryzalit, zmieniono formę dachu. Budynek murowany z cegły, w środkowej części podpiwniczony. Nakryty dachem mansardowym pokrytym dachówką karpiówką. Elewacje tynkowane z zachowanym bogatym wystrojem architektonicznym, obecnie znacznie zniszczone. Obiekt pełni funkcje budynku mieszkalnego dla wielu rodzin. Obiekt zaniedbany.

Zespół rezydencjonalny stanowi własność Skarbu Państwa.

Kurowo – park dworski

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1393 r.. Należała wówczas do Borkowiców, od 1415 r. do Gryżyńskich. W 1448 r właścicielem był Andrzej Jaskowski. Kolejnymi właścicielami byli Potuliccy, Zarębowie i Gołutowsy. W 1676 r. wieś została sprzedana Dorocie z Sienna Sulmowskiej. Od 1847 roku do lat międzywojennych XX w. właścicielami były rodziny niemieckie: Mittelstaedt, Glaesmer, Günther, Lorenz.

Park dworski usytuowany we wschodniej części wsi po północnej stronie drogi z Bonikowa do Starych Oborzysk, o powierzchni ok. 2,78 ha. Założony w 2 poł. XIX w. w stylu krajobrazowym. Główny wjazd od strony południowej przez bramę w formie ceglanych, częściowo otynkowanych słupów. Przed frontem dworu od strony południowej trawnik z pojedynczymi okazami dębów szypułkowych, natomiast na północ od dworu staw z wyspą pośrodku. Drzewostan skupiony głównie w północnej części parku za stawem oraz w południowej, gdzie występuje dąb szypułkowy, lipa, grab i wiąz. Zatarty układ kompozycyjny na skutek braku pielęgnacji i nadmiernego rozrostu samosiewów drzew i krzewów. Park wymaga prac rewitalizacyjnych.

Dwór (nie wpisany do rejestru zabytków) wzniesiony ok. poł. XIX w., rozbudowany na pocz. XX w. Pierwotnie parterowy, nakryty dachem dwuspadowym, po rozbudowie część zachodnia nadbudowana o dodatkową kondygnację. Nowsze skrzydło częściowo dwukondygnacyjne, nakryte dachem dwuspadowym pokrytym dachówką, część parterowa dachem płaskim. Elewacje tynkowane z częściowo zachowanym detalem w postaci gzymsów i opasek okiennych.

Zespół dworski jest własnością Spółdzielni Produkcji Rolnej i Przetwórstwa „Nowa Droga” w Kurowie.

Mikoszki – zespół dworski

Wieś wzmiankowana w dokumentach z 1388 r. Właścicielami byli wtedy Mikoszewscy, a w latach 1399-1476 Jargoniewscy. W roku 1494 Mikoszek kupił Suloccy. W 1580 r. właścicielem został Mikołaj Korzbok Rybieński. Kolejnymi właścicielami wymieniani są Ponińscy, Proscy, Zakrzewscy, Święciccy, potomkowie Bonawentury Koczorowskiego. W 1878 r. majątek nabył Stefan Chłapowski z Bonikowa. Od 1899 r. do 1945 r. jedynym dziedzicem majątku był Alfred Chłapowski. Od 1936 r. w Mikoszkach mieszkał ówczesny zarządca dóbr Zygmunt Helczyński. Zespół dworski usytuowany jest w zachodniej części wsi po północnej stronie drogi z Jarogniewic do Bonikowa.

Dwór alkierzowy wzniesiony w XVIII w., z inicjatywy Anzelma Chłapowskiego rozbudowany na pocz. XIX w. o alkierze, przebudowany częściowo na pocz. XX w. Obiekt murowany z cegły, tynkowany, na podmurówce z kamienia polnego, podpiwniczony, początkowo rozplanowany na rzucie prostokąta, po dobudowie w południowych narożach dwóch alkierzy, zyskał rzut zbliżony do podkowy. Parterowy, z mieszkalnym poddaszem, korpus główny i alkierze nakryte wysokimi dachami czterospadowymi pokrytymi eternitem. Elewacje z wyodrębnioną partią cokołową, zwieńczone profilowanym gzymsem, a naroża zaakcentowane szerokimi lizenami. Budynek użytkowany, utrzymany w dostatecznym stanie.

Park krajobrazowy o pow. 2,55 ha, założony w 1 poł. XIX w. na rzucie nieregularnego wieloboku, z wjazdami od strony wschodniej z głównej drogi oraz od zachodniej od folwarku. Przed frontem dworu dość duży kolisty gazon. W części zachodniej i północno - środkowej parku znajdują się dwa małe stawy połączone rowem. Drzewostan tworzą głównie topole białe, wiązy, robinie akacjowe, jesiony, dęby szypułkowe. W parku zachowane pomnikowe okazy dębu i wiązu. Utrzymany w dostatecznym stanie.

Zespół dworski znajduje się w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Kaplica, zbudowana prawdopodobnie na przełomie XVIII i XIX w., na miejscu starszej kaplicy, z inicjatywy ówczesnego dziedzica Mikoszek - Bonawentury Koczorowskiego. Niewielka drewniana kaplica o zwartej bryle, wzniesiona na planie prostokąta z niewyodrębnionym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Nakryta dachem dwuspadowym, a nad prezbiterium trójpłaciowym, krytym wspólnie dachówką ceramiczną. Nad wejściem do kaplicy trójkątny szczyt wieńczy sygnaturka. Zachowana w dobrym stanie.

Własność Gminy Kościan.

Nielegowo – zespół dworski

Wieś znana od XIV w. Właścicielami od XV w. byli Gryżyńscy. W 1512 r. właścicielem został Maciej Gostyński, następnie Anna Gostyńska, której córka Dobrochna wniosła wieś jako posag w ręce rodziny Staręskich. W 1580 r. sprzedano Łukaszowi Gołutowskiemu. Kolejnymi właścicielami byli Mąkowscy, Zakrzewscy. W 1876 r. dobra nabył Bernard Lorenz, którego spadkobiercy byli właścicielami do II wojny światowej.

Zespół dworski położony jest po południowej stronie drogi z Gryżyny do Naclawia. Dwór w stylu willi berlińskiej wzniesiony w 1902 r. przez Hermanna Lorenza, ówczesnego właściciela dóbr. Murowany z cegły, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem wielospadowym pokrytym dachówką. Budynek wzniesiony na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu z ryzalitami pośrodku wszystkich elewacji z wyjątkiem północnej. Elewacje tynkowane z zachowaną bogatą dekoracją sięgającą do wzorów baroku i secesji. W przyziemiu boniowany cokół z wydatnym gzymsem, na którym wsparte podokienniki otworów okiennych parteru. Otwory okienne ujęte w bogate obramienia z kartuszami w zwieńczeniu zakończonymi maskami. Szczególnie ozdobnie potraktowane zostały neobarokowe szczyty południowego i zachodniego ryzalitu, gdzie pojawił się motyw hermy, girlandy, ozdobnego kartusza. Wejście główne do dworu ujęte w architektoniczny portal złożony ze stylizowanych jońskich półkolumn, nad którymi belkowanie i przerwany u dołu naczółek zwieńczony schodzącymi się wolutami. W polu tympanonu kartusz herbowy z inicjałami "HL" pośrodku i ze wstęgą z napisem "ORA ET LABORA". Nad bocznym wejściem od strony elewacji północnej widnieje data "1902". Nieużytkowany i niszczący od dłuższego czasu obiekt, od 2018 r. w posiadaniu nowego właściciela, który przeprowadza w nim kompleksowy remont, m.in. wymieniono pokrycie dachu, stolarkę okienną i drzwiową, odnowiono elewacje z renowacją sztukaterii, wykonano liczne prace wewnątrz dworu, które pozwoliły już na uruchomienie restauracji „Willa Berlińska”

Park krajobrazowy o powierzchni ok. 3,10 ha założony w 2 poł. XIX w., na wywyższeniu wśród łąk opadających w kierunku Obry, otacza budynek dworu. Część północna i zachodnia parku starsza, położona wyżej, pozostałe tereny młodsze o charakterze lasu łęgowego. Na granicy starszej i młodszej części staw. W starszej części drzewostan składa się głównie z jesionu, dębu, klonu i robinii. W części południowej przeważa klon jesionolistny, wierzba i olcha czarna. W ostatnich latach uporządkowano drzewostan, usunięto nagromadzone przez lata śmieci, pogłębiono staw, uporządkowano otoczenie i utwardzono alejki

wokół dworu oraz wprowadzono nowe nasadzenia ozdobnych krzewów, ustawiono elementy małej architektury.

Zespół dworski stanowi własność prywatną.

Nowy Dębiec – park dworski

Folwark zwany Troską należał do dóbr Osiek, wzmiankowany w 1698 r., kiedy to wymieniano rataja na 7 wołów. W 1744 r. zwano ten folwark Dębcem. W 1774 r. wymieniano już dwie Troski tj. Dębiec Stary i Nowy. Do 1939 r. Nowy Dębiec należał do dóbr rycerskich Osiek i ich kolejnych właścicieli (Miaskowscy, Zakrzewscy). Dzierżawcą był K. Mieczkowski mieszkający w Dębcu.

Park dworski położony we wschodniej części wsi, stanowi zachowaną część zespołu rezydencjonalnego - dwór został rozebrany w 1976 r., a na jego miejscu wzniesiono nowy biurowiec. Park krajobrazowy, o powierzchni 0,87, założony został na początku XX w. na miejscu dawnego ogrodu. Park o nieregularnym kształcie z głównym wjazdem od strony drogi do Osieka, drugim wjazdem od strony podwórze. Od strony zachodniej graniczy z dawnym folwarkiem, którego budynki wchodzą częściowo na teren parku. Zieleń parkowa skupiona jest głównie na wschód i południe od dawnego dworu. Wśród drzew przeważa robinia akacjowa, lipa drobnolistna, klon pospolity i jesion. Zatarła dawna kompozycja i układ komunikacyjny. Zachowany w złym stanie.

Własność Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej Nowy Dębiec.

Osiek – zespół dworski

Wieś znana od 1284 r. Do 1427 r. jako właściciele wymieniani są Osieccy - w 1307 r. Dobiesław, później Materna, a następnie jego syn Nikiel. Kolejnym właścicielem była Katarzyna Jurkowska. Na początku XVI w. odnotowane dwa działy wsi: Zakrzewskich i Miaskowskich. W 1714 r. Wacław Zakrzewski sprzedał dobra Aleksandrowi Złotnickiemu. Jego potomkowie odsprzedali je z powrotem Zakrzewskim. W 1921 r. właścicielem Osieka został Zygmunt Zakrzewski.

Zespół dworski położony jest po północno-wschodniej stronie drogi z Kościana do Krzywinia. Dwór usytuowany w zachodniej części parku. Obecny dwór wzniesiony został w latach 1859-1860, na fundamentach starego dworu, pochodzącego z XVIII w., z wykorzystaniem jego piwnic, z inicjatywy ówczesnego właściciela dóbr Napoleona Zakrzewskiego. Była to piętrowa, murowana rezydencja, przebudowana po 1912 r. za czasów Janusza Zakrzewskiego, który m. in. zmienił formę frontowego ryzalitu, rozbudowując go po bokach i od frontu, wprowadził wejście pośrodku, a także dodał po bokach

rzeźby lwów. Budynek murowany z cegły, częściowo z kamienia w partii fundamentów i piwnic, o głównym korpusie dwukondygnacyjnym z użytkowym poddaszem, nakrytym dachem dwuspadowym pokrytym dachówką, z wydętym dwukondygnacyjnym ryzalitem pośrodku elewacji frontowej zachodniej. Od strony północnej parterowa niższa część nakryta dachem dwuspadowym, natomiast od południa dwukondygnacyjna późniejsza dobudówka z tarasem. Środkowa część budynku wzniesiona na planie prostokąta o dwutraktowym układzie pomieszczeń, z pozornym ryzalitem pośrodku elewacji ogrodowej. Elewacje tynkowane z zachowaną w większości dekoracją architektoniczną. Ryzalit frontowy z zamkniętymi półkoliście oknami, ozdobiony pilastrami, zakończony prostym szczytem. Pośrodku elewacji tylnej pozorny ryzalit zwieńczony wystawką z trójkątnym szczytem z dwoma oknami pośrodku. Główne wejście od strony zachodniej pośrodku ryzalitu ujęte po bokach kamiennymi ławami, na których znajdują się rzeźby lwów. Dwór nieużytkowany, popada w ruinę. Brak większości dachów, zarwane stropy, rozpadające się ściany, całkowicie zniszczona stolarka architektoniczna. Obiekt wymaga pilnych prac zabezpieczających.

Park krajobrazowy, o powierzchni 1,86 ha pochodzący z 2 poł. XVIII w., przekształcony w XIX w., założony na rzucie prostokąta położonego wzdłuż drogi do Krzywinia. Główny wjazd prowadził od strony południowo-zachodniej poprzez główną bramę. Niegdyś na północny-wschód od parku usytuowany był sad ze stawem oraz warzywnik. Zwarty najstarszy starodrzew skupiony wokół rezydencji usytuowanej w zachodniej części parku, złożony głównie z grabu, lipy, klonu. Dawniej przed frontem dworu znajdował się okrągły gazon, obecnie nie zachowany. Po południowej stronie dworu zachowany fragment dawnej alei lipowej. Park mocno zaniedbany, z zatartym układem kompozycyjnym na skutek niekontrolowanego rozrostu samosiewów, wymaga rewitalizacji.

Zespół stanowi własność prywatną.

Pianowo – zespół pałacowy

Wieś znana od 1511 r., należąca do proboszczów kościańskich. Folwark w Pianowie wzmiankowany już w 1511 r. W XVIII w. folwarki proboszczowskie dzierżawiła szlachta. Prawdopodobnie w 1779 r. dzierżawcami byli Komorowscy. W 1797 r. folwark plebański Pianowo przeszedł na własność państwa pruskiego. Wkrótce został sprzedany w ręce niemieckie. W 1819 r. właścicielem był Wilhelm Nitschke, od którego w 1856 r. kupił dobra Carl Berndt. Po nim w 1865 r. dziedziczył Friedrich Anton Berndt, który sprzedał majątek w 1879 r. Christianowi

Müllerowi i jego żonie Henriecie. W 1872 r. kupił go Wilhelm Heinze, a w 1875 r. Bernard Lorenz wraz z żoną Marią z d. Lehmann, którzy w 1876 r. nabyli również pobliskie Nielegowo, ale mieszkali w Pianowie. W 1919 r. dobra pianowskie odziedziczył dr Robert Lorenz.

Zespół pałacowy położony w południowo-wschodniej części wsi, pomiędzy linią kolejową Poznań-Wrocław, a drogą przechodzącą przez wieś. Składa się z pałacu i niewielkiego parku dochodzącego niemal do torów kolejowych. Pałac wzniesiony w 1 ćw. XIX w. jako niewielka siedziba parterowa, nakryta dachem dwuspadowym, o tynkowanych pięcioosiowych elewacjach. W 4 ćw. XIX w. stary budynek rozbudowano o dwa boczne skrzydła, podpiwniczone, z których północno - wschodnie dwukondygnacyjne, z użytkowym poddaszem, nakryte dachem mansardowym pokrytym łupkiem, a drugie południowo - zachodnie parterowe, nakryte dachem płaskim. Obiekt ponownie rozbudowany na pocz. XX w. poprzez dostawienie parterowych przybudówek. Wówczas też dobudowano od strony folwarku niewielki przedsionek, a przed samym wejściem zamontowano niewielki żelazny ganek, wsparty na kutych żelaznych słupkach, ozdobiony ażurową kratą z secesyjnymi elementami zdobniczymi. W latach 80. XX w. miał miejsce kapitalny remont budynku, podczas którego nadbudowano część południowo - zachodnią i nakryto dachem mansardowym. Dodano też dach mansardowy z wystawkami nad przybudówką północno - wschodnią oraz zmieniono nieco dach na częścią środkową, likwidując mocno wysunięte okapy. Zlikwidowano też drewnianą werandę poprzedzającą wejście od strony zachodniej. Budynek na planie wydłużonego prostokąta. Elewacje tynkowane z zachowaną dekoracją architektoniczną. W ostatnim czasie wymieniono częściowo stolarkę okienną i pokrycie dachu. Stan zachowania dobry.

Park krajobrazowy założony w 1 poł. XIX w., o powierzchni ok. 0,90 ha, przekształcony w XX w. Pierwotnie na rzucie wydłużonego prostokąta rozciągającego się wzdłuż torów z sadem od strony południowo-zachodniej. Obecnie zredukowany powierzchniowo. Przed rezydencją podjazd wokół kolistego gazonu. Zieleni parkowa skupiona głównie na obrzeżach parku, na zachód od dworu zachowane okazałe dęby szypułkowe. Wśród drzewostanu dominuje robinia akacjowa, dąb i klon. Nie zachowało się stare ogrodzenie parku. Park utrzymany w zadowalającym stanie.

Zespół pałacowo-parkowy jest własnością Wspólnoty Mieszkaniowej Pianowo.

Racot – kościół par. p.w. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego

Parafia erygowana w XIV w. Wzmiankowany w 1466 r. jako filialny kościoła p.w. św. Marcina w Wyskoci. Kościół zbudowany jako kaplica pałacowa w latach 1768-1780 przez rodzinę Jabłonowskich, właścicieli wsi. W latach 1818-1918 świątynia należała do gminy ewangelickiej. Od 1946 r. przejęta przez katolików, była kościołem filialnym parafii w Gryżynie, od 1972 r. stała się kościołem parafialnym. Budowla późnobarokowa, murowana, otynkowana, częściowo podpiwniczona, orientowana. Kościół zbudowany na planie krzyża greckiego, z kolistą nawą centralną i jednoprzęsłowymi ramionami, w których: od wschodu prezbiterium, od zachodu chór muzyczny, od południa i północy łóże wbudowane po 1818 r. Za prezbiterium od wschodu niska kwadratowa zakrystia, obecnie po rozbudowie w 1997 r. służy jako plebania, zaś przed fasadą zachodnią kruchta. Ścięte naroża nawy i ściany boczne ramion krzyża ujęte są jońskimi pilastrami. Nawa sklepią kopulasto, zakrystia przykryta stropem, a ramiona krzyża i kruchta przykryte sklepieniem żaglastym. Zewnątrz wszystkie narożniki ujęte uproszczonymi pilastrami toskańskimi z profilowanym gzymsem wieńczącym. Elewacje ramion krzyża zwieńczone gzymsowanymi trójkątnymi szczytami, nakryte osobnymi dachami dwuspadowymi, które łączą się z załamanym dachem nawy, nad ramieniem zachodnim wieżyczka na sygnaturkę, wysoka, czworoboczna o ściętych narożach z hełmem ośmiodzielnym profilowanym. Nad kruchtą czteropiętrowy dach kopulasty, kryty łupkiem; taki sam, kryty także gontem był do ok. 1970 r. nad zakrystią, obecnie nakrytą trzyspadowo. W narożach między ramionami krzyża a prezbiterium wbudowano po 1818 r. niskie półcylindryczne wieżyczki, mieszczące schody prowadzące do łóż. Okna zwieńczone łukami koszowymi z uskokiem, w opaskach z tynku. Wewnątrz półkolisty chór muzyczny wsparty na dwóch kolumnach żeliwnych z XIX w. Remonty prowadzono w latach 1997 i 2001, w 2016 r. remont wieży kościoła i konserwacja elementów drewnianych elewacji wieży, montaż nowych okien żaluzjowych. W 2018 r. wymiana instalacji elektrycznej i nagłośnienia. Przed kościołem drewniana dzwonnica z przełomu XVIII i XIX w. z trzema dzwonami, nakryta daszkiem namiotowym pokrytym blachą. Utrzymany w dobrym stanie.

Racot – zespół pałacowo-folwarczny

Wieś wzmiankowana od 1366 r. jako miejscowość na wyspie. Stanowiła własność Borków Gryżyńskich, potem Leszczyców z Gułtow. W 1491 r. jako właściciel wymieniany Andrzej Gryżyński, a w 1494 r. Marcin Gołutowski i jego spadkobiercy – do 1636 r. Wtedy Jadwiga Gołutowska wniosła Racot w posagu

Stanisławowi Kostce z Szamotuł. Następnie dobra te objęła ich córka Joanna z Kostków Aleksandrowa Tarłowa. Prawem zastawu ok. 1670 r. nabył Racot Krzysztof Bronisz z Paradyża. W 1676 r. Joanna Tarłowa sprzedała majątność Dorocie z Sienna Sulmowskiej, wdowie po Krzysztofie Broniszu. W 1777 r. przejął dobra racockie książę Antoni Barnaba Jabłonowski. W 1798 r. dobra sprzedano księciu Orańskiemu Wilhelmowi. Jego spadkobiercy posiadali je do 1895 r., a następnie przeszły we władanie wielkich książąt saksońsko – weimarskich. W 1919 r. na mocy traktatu wersalskiego całe dobra wraz z wyposażeniem przeszły na własność Skarbu Państwa Polskiego. Na mocy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej utworzono w Racocie Państwowy Zakład Chowu Koni. Do 1923 r. majątkiem administrował Wiktor Gólkowski. W 1921 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę o przeznaczeniu pałacu w Racocie na cele reprezentacyjne głowy państwa. W 1930 r. pałac przejął Wydział Majątków Państwowych Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

Zespół pałacowo-folwarczny znajduje się w zachodniej części wsi. Pałac wzniesiony ok. 1785 r. dla księcia Antoniego Barnaby Jabłonowskiego, ukończony przed 1790 r., zaprojektowany prawdopodobnie przez architekta Dominika Merliniego. W końcu XIX w. lub na pocz. XX w. do pałacu dobudowano od północy nowsze skrzydło. Pałac remontowany był po 1919 r. i w końcu I. 20. XX w. z przeznaczeniem na siedzibę prezydenta Rzeczypospolitej. Jest budowlą murowaną z cegły, w całości podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterosпадowym pokrytym blachą. Kondygnacja parteru wyższa, piętra niższa. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z trójbocznym ryzalitem pośrodku elewacji ogrodowej, z dostawioną od pn. prostokątną węższą częścią z wysuniętym na zach. ostatnim pn. traktem pomieszczeń. Elewacje tynkowane z zachowanym wystrojem architektonicznym. Naroża budynku ujęte boniowaniem, kondygnacje rozdziela gzyms kordonowy. Otwory okienne parteru w opaskach z odcinkami gzymsu nadokiennego wspartymi na małych konsolkach, otwory piętra w opaskach z uszakami. Pośrodku elewacji frontowej portyk wsparty na tokańskich kolumnach. Nowsze skrzydło piętrowe z dachem mansardowym krytym łupkiem. Elewacje tynkowane z zachowanym wystrojem architektonicznym nawiązującym do detalu starszego pałacu, o identycznych podziałach i podobnym wystroju. Pośrodku elewacji frontowej portyk wsparty na tokańskich kolumnach z tympanonem z tarczami herbowymi księcia Antoniego Jabłonowskiego i jego drugiej żony Tekli z Czapliców, otoczonymi girlandami i gałązkami lauru z podwieszonymi orderami Orła Białego i św. Stanisława.

Nowsze skrzydło piętrowe, nakryte dachem mansardowym, krytym pierwotnie łupkiem, obecnie blachą. Stary pałac połączony z nowym. Po remoncie kapitalnym przeprowadzonym w 2003 r., pałac przeznaczono na hotel o wysokim standardzie i nowoczesny Ośrodek Szkoleniowo – Rekreacyjny. Stan zachowania bardzo dobry.

Oficina południowa wzniesiona przed 1773 r., po 1919 r. użytkowana jako dom dyrektora stadniny, remontowana po 1945 r. Murowana z cegły, na planie prostokąta, nie podpiwniczona, parterowa z mieszkalnym poddaszem, nakryta dachem mansardowym łamanym czterospadowym pokrytym dachówką. Pośrodku połaci północnej i południowej dwuosiowe wystawki, po bokach po dwie lukarny. Elewacje tynkowane, z zachowanym detalem w postaci opasek okiennych zdobionych kluczami i ślimacznicami oraz profilowanego gzymsu koronującego. Obiekt po remoncie w dobrym stanie technicznym.

Oficina północna wzniesiona przed 1773 r. przez Dorotę Jabłonowską z Broniszów, rozbudowana od strony wschodniej o piętrową przybudówkę. Murowana z cegły, podpiwniczona, parterowa z mieszkalnym poddaszem, nakryta dachem łamanym czterospadowym pokrytym nową dachówką ceramiczną. Elewacje tynkowane z detalem w postaci narożnych boni, opasek okiennych z kluczami i profilowanego gzymsu koronującego. W połaci dachu wystawki zwieńczone trójkątnymi szczytami i pojedyncze lukarny ujęte po bokach pilastrami. Stan zachowania dobry.

Park o powierzchni ok. 12,5 ha, założony w XVIII w., usytuowany po stronie północnej i zachodniej pałacu. Wjazd do parku prowadzi poprzez dwie bramy usytuowane na wprost pałacu od strony głównej szosy. Na zachód od pałacu znajduje się aleja prowadząca w kierunku dwóch stawów usytuowanych przy zachodniej granicy parku, wokół których występuje najstarszy drzewostan - występują tu wiązy, dęby szypułkowe i grab, liczące około 250-300 lat. Po lewej i po prawej stronie alei zachowany częściowo regularny układ parku, dochodzący do strugi. Po północnej stronie strugi założenie o charakterze krajobrazowym z polanami i okazałymi soliterami drzew. Przed pałacem dziedziniec, ujęty po bokach przez dwie oficyny. Park dobrze utrzymany głównie wokół części rezydencjonalnej, północna część wymaga prac pielęgnacyjnych.

Stajnia koni wyjazdowych z wozownią usytuowana po północnej stronie wjazdu, wzniesiona przed 1773 r. Murowana z cegły, parterowa, z magazynowym poddaszem, nakryta dachem łamanym czterospadowym pokrytym dachówką. Obiekt zachowany w stanie dostatecznym. Do budynku

przylega dawny mielcuch zbudowany w k. XVIII w., przebudowany w 1 poł. XIX w. na mieszkania. Murowany, parterowy, z użytkowym poddaszem, nakryty wysokim dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacje przebudowane, z zamkniętymi pierwotnie odcinkowo otworami, obecnie prosto, zwieńczone profilowanym gzymsem. Stan zachowania dostateczny.

Stajnia wzniesiona przed 1773 r. po południowej stronie wjazdu. Wnętrze całkowicie przebudowane po 1922 r. na spichlerz. Budynek murowany z cegły, parterowy z magazynowym poddaszem, nakryty dachem łamanym czterospadowym pokrytym dachówką. Obiekt zachowany w stanie dostatecznym.

Zespół folwarczny położony jest na południe od części rezydencjonalnej, z najstarszymi budynkami skupionymi wokół stawu. Dalej, w kierunku zachodnim, powstało drugie podwórze gospodarcze.

Podwórze wschodnie – rządówka i biuro – budynek wzniesiony w k. XVIII lub na pocz. XIX w., rozbudowany o tylne skrzydło w 1912 r. Murowany z cegły, na planie prostokąta, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacje tynkowane z zachowanym detalem (bonie, opaski okienne). Stan zachowania dostateczny. Rymarnia zbudowana w 1882 r. Budynek murowany z cegły, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Od strony wschodniej i zachodniej ryzality. Obiekt pełni funkcję gospodarczą, zachowany w stanie dostatecznym. Obory wzniesione ok. 1881 r., murowane z cegły, nakryte dachami dwuspadowymi. Elewacje tynkowane z charakterystycznym ceglany detalem w postaci narożnych, pozornych ryzalitów, dzielących elewacje lizen z nałożonymi szkarpami, ceglanych, półkolistych obramień okiennych, arkadkowych fryzów. Jedna z dawnych obór użytkowana jest jako stajnia, druga pełni funkcję gospodarczo-magazynową. Stan zachowania dobry. Gorzelnia wzniesiona ok. 1870 r., murowana z cegły na wysokim, kamiennym cokole, podpiwniczona, nakryta dachem dwuspadowym z naczólkami. Od strony zachodniej dostawiony budynek mieszkalno-magazynowy, mieszczący pierwotnie mieszkanie gorzelanego. Dachy kryte dachówką i papą. Obiekt nieużytkowany od 1936 r. znajduje się w złym stanie technicznym (spękane ściany, zarwane stropy, zniszczona więźba i pokrycie dachu). Ochronka, obecnie dom przy ul. Dworcowej nr 1, wzniesiony w 1911 r., murowany z cegły, na podmurówce z kamienia, podpiwniczony, parterowy, z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem mansardowym pokrytym dachówką ceramiczną karpiówką. Wzniesiony na planie prostokąta z głównym wejściem od

strony wschodniej. Elewacje tynkowane z częściowo odsłoniętym kamiennym cokołem, z niewielką werandą w narożu północno-wschodnim. W północnej połaci dachowej dwuosiowa wystawka, w której szczycie stiukowa girlanda, nad nią owalna płycina z datą "1911". Stan dobry.

Podwórze zachodnie - stajnia wzniesiona ok. 1880 r., murowana z cegły. Elewacje tynkowane z ceglany detal, podzielone lizenami z jednouskokowymi szkarpami. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym. Stan zachowania dostateczny. Stajnia-żrebięciarnia wzniesiona w 3 ćw. XIX w., rozbudowana w k. XIX w., murowana z cegły na podmurówce z kamienia polnego, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Budynek na planie wydłużonego prostokąta z częścią mieszkalną od strony południowej. Po remoncie kapitalnym przeprowadzonym w latach 2003-2004 w bardzo dobrym stanie technicznym. Stodoła z 3 ćw. XIX w., przebudowana w latach 30. XX na stajnię. Murowana z cegły, nakryta dachem dwuspadowym z naczółkami pokrytym dachówką. Obiekt w dobrym stanie technicznym po remoncie kapitalnym przeprowadzonym w latach 2003-2004.

Zespół pałacowo-folwarczny jest własnością Stadniny Koni „RACOT”. Sp. z o.o.

Kolonia domów pracowników folwarcznych położona jest na wschód od zespołu rezydencjonalnego i składa się z dużego zespołu domów przy ul. Szkolnej, Dworcowej i Kościuszki. Domy związane z majątkiem powstawały w różnych okresach. Najstarsze są budynki przy ul. Kościuszki nr 3 i 5, przeznaczone dla czterech rodzin, pochodzące z końca XVIII w. lub pocz. XIX w., murowane z gliny, częściowo o konstrukcji strychulcowej, parterowe, nakryte dachami naczółkowymi. Pozostałe, zlokalizowane przy ulicy Dworcowej – nr 2, 4, 6, 8, 11 zbudowane zostały ok. 1910 r., murowane z cegły, parterowe z mieszkalno-użytkowymi poddaszami. Wszystkie obiekty stanowią własność prywatną. Na bieżąco remontowane, zachowane w stanie dobrym lub dostatecznym, np. ostatnio dom czterorodzinny przy ul. Dworcowej nr 6 miał remontowany dach z wymianą dachówki i wymurowaniem kominów.

Racot – wiatrak koźlak

Wiatrak koźlak zbudowany w XVIII w., drewniany, przeniesiony do Racotu z Góry Śląskiej w 1802 r. Wiatrak spalił się w 2014 r. (pozostał fragment osmalonego kozła).

Stare Oborzyska – kościół par. p.w. NMP Pocieszenia i św. Mikołaja

Pierwotny kościół drewniany p.w. św. Mikołaja wzniesiono w XIV w. Już w 1580 r. pobudowano obecny kościół murowany z cegły, w stylu późnogotyckim,

orientowany, jednonawowy z nieco węższym od nawy prezbiterium. Naroża wieży i nawy oszkarpowane. Dachy nad zakrystią i wieżą trójspadowe, kryte dachówką. Zniszczony w pocz. XVIII w., restaurowany w 1741 roku. W latach 1803-1810 następuje rozbiórka starej i budowa nowej zakrystii, w 1893 r. nadbudowa kruchty zachodniej i poświęcenie przez bp. Edwarda Likowskiego. Odtąd nosi tytuł Najświętszej Maryi Panny Pocieszenia i św. Mikołaja. W zewnętrznej południowej ścianie kościoła, znajdują się trzy tablice poświęcone proboszczom parafii w Oborzyskach, oraz epitafium rotmistrza Teodora Raszewskiego, powstańca wielkopolskiego poległego nad Notecią. W ścianie południowej prezbiterium, nagrobek Augustyny z Turków Koczorowskiej oraz Teodory i Gustawa Raszczyńskich z II połowy XIX wieku, wykonany z piaskowca. Kościół remontowany w latach: 1985, 2004 - elewacje. W 2013 r. wykonano remont dachów, w 2024 r. we wnętrzu prace konserwatorskie ołtarza głównego, polichromii, posadzki i ławek. Stan zachowania dobry.

Stare Oborzyska – park pałacowy

Wieś znana od XIV w., należała wówczas do burgrabiego kościańskiego Przybysława z Brenna. Od 1444 r. należała do Jędrzeja i Jana Jaszczowskich i ich spadkobierców. Następnymi właścicielami byli Potuliccy, Krzyccy, Sułoccy, Byszewscy, Jerzykowscy. Wielokrotnie zmieniali się właściciele, w 1834 r. majątnością zarządzał Antoni Raczyński. Jednakże z powodu dużego zadłużenia majątku w 1835 r. na licytacji przejął go główny wierzyciel Ralf von Zschock z Berlina. W 1839 r. wieś kupił Gottlieb Schultz, a od niego w 1847 r. rotmistrz Franz von Schmidt, który z kolei sprzedał dobra w 1856 r. lekarzowi z Poznania Augustowi Herzogowi, który wystawił tu nowy dwór, ale wkrótce potem zamienił Stare Oborzyska na kamienicę w Berlinie. W 1860 r. nowym właścicielem dóbr został Peter Bernhard Gaum, który w 1862 r. sprzedał je Franciszkowi Lewandowskiemu z Miłosławic. Od niego wieś kupił w 1865 r. Wilhelm Carl Johann Petzel ze Strykowa, po którym w 1874 r. dziedziczył Friedrich Wilhelm Petzel. W 1913 r. majątność przejął Hans Petzel, od którego, w 1929 r. kupił dobra Edward Brzeski.

Park pałacowy usytuowany w północno-wschodniej części wsi po północnej stronie drogi z Kurowa do Czempinia i na zachód od linii kolejowej Poznań-Wrocław. Park założony w 1. poł. XIX w. w stylu krajobrazowym, o powierzchni ponad 3 ha. W środkowej części parku usytuowany pałac, zbudowany w 2. poł. XIX w., przez Augusta Herzoga, rozbudowany w 1924 r. Na wschód od pałacu znajduje się staw, drugi zaś w północnej części parku. Przed

rezydencją zachowana grupa starych dębów, a w zachodniej części parku grupa starych buków. Wśród drzewostanu dominuje robinia akacjowa, lipa, klon, kasztanowiec, dąb i buk. Park uporządkowany i zagospodarowany. W wyremontowanym pałacu mieści się „Dom opieki dla osób starszych”. Własność prywatna.

Turew – zespół pałacowy

Miejscowość wymieniana w źródłach od końca XIV w., kiedy to należała do Tomisława Leszczyca. Ok. 1448 r. Turew przeszła w ręce rodziny Słupskich i ich spadkobierców. W 1546 r. dobra należały do Jerzego Turewskiego. Jego spadkobiercy sprzedali Turew w 1608 r. Rąbińskim. W 2 poł. XVII w. Turew należała do Hieronima Pogorzelskiego, Wacława Zaleskiego i Konstantego Opalińskiego, a w 1698 r. majątność sprzedano Władysławowi Radomickiemu z Białcza. W roku 1730 Turew kupił podczaszy poznański, sędzia ziemski poznański, Ludwik Chłapowski, w rękach tego rodu majątność pozostawała do lat 20. XX w. W roku 1928 r. właścicielem dóbr został Krzysztof Morawski.

Zespół pałacowy położony jest w północno-zachodniej części wsi po obu stronach drogi z Rąbinia do Czempinia. Składa się z pałacu z kaplicą i otaczającego go parku, na terenie którego zachowane budynki: oficyny z pocz. XX w., dom odźwiernego i budynek dawnego szpitala dla ubogich, ujęte w ewidencji zabytków. Pałac w Turwi zaczął wznosić w latach 40. XVIII w. Ludwik Chłapowski, budowę kontynuował jego syn Stanisław w latach 1760-1780. Kolejna przebudowa w stylu neogotyckim nastąpiła w latach 1820-1830 z inicjatywy gen. Dezyderego Chłapowskiego. Wówczas dostawiono wieżyczkę z krenelażem do ryzalitu wschodniego, wykonano ostrołukowe maswerkowe ramy okien, podparto mury skarpami. Ściany loggi ozdobiono wówczas pilastrami. Wprowadzono również nowy podział wnętrz parteru, przystosowując go na pokoje dla weteranów wojen napoleońskich. Zlikwidowano barokowe reprezentacyjne schody, a schody na piętro przeniesiono do loggi. Zmieniono wówczas również część wystroju elewacji (m.in. szczyty) oraz dach. Znajdujący się na ryzalicie frontowym herb rodziny Chłapowskich zmieniono na zegar. W latach 1846-1847 do pałacu dobudowano neogotycką kaplicę. W 1880 r. miał miejsce pożar pałacu, który nie wyrządził na szczęście większych szkód. Kolejna przebudowa i remont rezydencji nastąpiły w latach 1908-1909 z inicjatywy Zygmunta Chłapowskiego. Prace prowadził architekt Stanisław Borecki z Poznania. Wówczas wprowadzono nową reprezentacyjną klatkę schodową, przebudowano elewację, likwidując neogotyckie obramienia okien i przywracając

ich prostokątny wykrój, przebudowano loggię, założono centralne ogrzewanie i urządzono łazienki. W roku 1916 doprowadzono do pałacu elektryczność. Następny niewielki remont przeprowadzono w 1938 r., a prace nadzorował inż. Franciszek Morawski. Pałac murowany z cegły, niepodpiwniczony, dwukondygnacyjny z mieszkalnym poddaszem, o głównej bryle nakrytej dachem czterospadowym mansardowym z dominującym kopułowym, czterospadowym dachem nad nieco wyższą częścią środkową. Budynek na rzucie prostokąta z ryzalitami pośrodku elewacji frontowej i ogrodowej oraz ryzalitami skrajnymi od strony fasady. Przed ryzalitem wschodnim przybudówka w formie neogotyckiej wieży, z ostrołukowymi oknami, zwieńczonej krenelażem. Od strony wschodniej dostawiona do pałacu kaplica. Trójosiowy ryzalit pośrodku elewacji frontowej poprzedzony wysuniętym, piętrowym gankiem, zwieńczonym frontonem z kartuszem herbowym w obramieniu rokokowo-klasycystycznym. Ryzalit pośrodku elewacji ogrodowej poprzedzony balkonem wspartym na filarach i kolumnach, zwieńczony neobarokowym szczytem. Elewacje pałacu tynkowane, podzielone gzymsem kordonowym nad parterem, wieńczącym nad piętrem. Wewnątrz zachowana dawna dekoracja sztukatorska. W okresie powojennym remonty prowadzono w latach 1963-1965 oraz w 1978 r. (remont dachu, wymiana stolarki, remont wnętrza). Prace remontowe prowadzone na bieżąco np. w 2018 r. wykonano remont tarasu I piętra wraz z odrestaurowaniem metalowej balustrady. W 2023 r. podpisano umowę z Fundacją Most the Most na dofinansowanie w wysokości 1 mln zł prac remontowych pomieszczeń w przyziemiu pałacu. Zakończenie prac planowane jest w 2025 r.

Kaplica p.w. NPM Niepokalanej dobudowana przy wschodniej bocznej elewacji rezydencji, połączona z pałacem murowaną, otynkowaną galerią na wysokości pierwszego piętra, z przejazdem bramnym w przyziemiu. Wzniesiona została w latach 1846-1847, według pomysłu córki generała Dezyderego Chłapowskiego, Zofii. Budowla w stylu neogotyckim, murowana z cegły, nieotynkowana, zbudowana na rzucie prostokąta, o salowym wnętrzu nakrytym sklepieniem kolebkowym, trójpłaszczyznowa, oszkarpowana, nakryta wysokim dachem dwuspadowym, pokrytym dachówką. Elewacje ceglane z ostrołukowymi otworami okiennymi, opięte dwuuskokowymi szkarpami. Szczyty schodkowe podzielone wąskimi lizenami i gzymсами. Wewnątrz znajduje się neogotycki ołtarz i oryginalne wyposażenie z połowy XIX w. Utrzymana w dobrym stanie.

Park o powierzchni ok. 22 ha, założony w XVIII w., pierwotnie o regularnym układzie, powiększony i przekształcony na park angielski przez

ogrodnika Augustyna Denizota w latach ok. 1860-1870. Północno-wschodnią część parku zajmują dawne ogrody. Park na rzucie prostokąta z zachowanym częściowo starym ogrodzeniem. Główny wjazd od strony północnej poprzez ozdobną bramę w formie architektonicznych słupów zwieńczonych czterospadowymi daszkami i spływami wolutowymi nad bocznymi furtkami. Przechodzący przez park kanał jest połączony z Racockim Rowem oraz systemem Kanału Obrzańskiego. Wykorzystując naturalny ciek, utworzono trzy różnej wielkości stawy - dwa większe we wschodniej części parku, trzeci mniejszy w zachodniej. Kiedyś staw znajdował się przy domku ogrodnika, obecnie zasypany. Z dawnego regularnego parku zachowały się pozostałości trawiastych parterów. Przed pałacem utworzono klomby. Na wschód od pałacu rozległa łąka z widokiem na staw. Główny drzewostan stanowi dąb szypułkowy, grab pospolity, jesion wyniosły, klon, olsza czarna, lipa drobnolistna, platan klonolistny, sosny wejmutki, wśród których wiele okazów pomnikowych. Park na bieżąco pielęgnowany.

Obecnie zespół pałacowy użytkuje Instytut Chemii Bioorganicznej PAN.

Turew – pasy wiatrochonne gen. Dezyderego Chłapowskiego

Sieć zadrzewień śródpolnych wprowadzona została w latach dwudziestych XIX w. przez gen. Dezyderego Chłapowskiego, który zapoczątkował w swych rodzinnych dobrach (majątek w Turwi) nowoczesną gospodarkę rolną. Polegała ona na wprowadzeniu sieci zadrzewień śródpolnych i pasów wiatrochronnych, wzbogacających krajobraz, a także przyczyniających się do wzrostu plonów, dzięki ochronie wód powierzchniowych i gruntowych przed zanieczyszczeniami, przeciwdziałaniu erozji wodnej i wietrznej gleb. W zadrzewieniach sadzonych wzdłuż dróg przeważają robinie akacjowe, lipy, a wzdłuż cieków – olsze. Drogi obsadzano drzewami owocowymi – czereśniami jabłoniemi. Zadrzewienia pasmowe to jednogatunkowe drzewostany robiniove z niewielką domieszką dębu, modrzewia i bzu czarnego. Pasy zachowane są w dobrym stanie, czytelne w terenie, na bieżąco uzupełniane o nowe nasadzenia.

Wyskoć – kościół par. p.w. św. Andrzeja Ap.

Za legendarną datę powstania parafii w Wyskoci przyjmuje się rok 1283. Tutejszy dziedzic miał zostać biskupem poznańskim herbu Wyskota, stąd nazwa miejscowości. Kościół zbudowany w 1846 r., w 1861 r. dobudowano od zachodu czworoboczną wieżę. W 1892 r. przebudowany, a w 1969 r. nadbudowano wieżę i zwieńczono nowym hełmem neobarokowym z latarnią. Budowla neogotycka, orientowana, murowana, halowa, trójnawowa, założona na rzucie prostokąta

z wielobocznym prezbiterium od wschodu, nakryta dachem czterospadowym pokrytym dachówką. Elewacje ceglane zwieńczone arkadkowym fryzem, górne kondygnacje wieży otynkowane. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte ostrołukowo. Na wieży od wschodu, zachodu i południa znajduje się zegar wieżowy. Przy wieży kruchta południowa z grotą Najświętszej Maryi Panny z Lourdes, od północy kaplica pogrzebowa. Wewnątrz kościoła zachował się oryginalny neogotycki wystrój. Obiekt w ostatnich latach remontowany m.in. wykonano: wzmocnienie stropu, remont dachu z założeniem nowego pokrycia z dachówki karpiówki wraz z wymianą akcesoriów dachowych oraz zniszczonych elementów więźby dachowej, elewacje wieży i wymiana hełmów. W 2024 r. rozpoczęto prace konserwatorskie neogotyckiego wyposażenia ruchomego. Stan zachowania dobry.

Wyskoć – dwór

Wieś znana co najmniej od połowy XIV w., kiedy to należała do Jaszka Wyskoły, kasztelana krzywińskiego. W latach 1388-1411 właścicielem był Czewlej z Miaskowa, a w 1412 r., kolejnymi właścicielami byli Sławscy, do końca XVI w. W następnych wiekach należała kolejno do wielu właścicieli, m.in. do Lisieckich, Kotarbskich, Lipskich, księcia Antoniego Barnaby Jabłonowskiego, do którego należał również Racot. Aż do 1932 r. Wyskoć należała do kolejnych właścicieli Racotu. W okresie międzywojennym Wyskoć dzierżawiona była przez kapitana w stanie rezerwy Zygmunta Galińskiego. Od 1932 r. w posiadaniu Fundacji Sułkowskich w Rydzynie.

Dwór położony jest w środkowej części wsi, po stronie południowej drogi z Darnowa do Turwi. Dwór otoczony zielenią dawnego, niewielkiego parku, usytuowany w zachodniej pierzei rozległego, prostokątnego podwórza gospodarczego. Budynek wzniesiony prawdopodobnie w 2 poł. XVIII w., przebudowany w końcu XIX w. Murowany, na planie prostokąta, podpiwniczony, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Główne wejście do budynku od strony zachodniej, drugie pomocnicze od północy od strony budynków gospodarczych. Wejścia poprzedzone tarasami ze schodami. Elewacje tynkowane, wschodnia zaakcentowana nieznacznym ryzalitem ujętym pilastrami. Otwory okienne w profilowanych obramieniach. Obiekt od lat nieużytkowany, niszczeje; nieszczelne pokrycie dachu, zniszczona więźba dachowa, ugięte stropy, spękane i zawilgocone ściany, znaczne ubytki tynków wewnętrznych i zewnętrznych.

Dwór wraz z niszczącymi zabudowaniami gospodarczymi znajduje się

w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa, dzierżawiony przez osobę prywatną.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Kościan nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że

poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miasta. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną, niewielka możliwość ich wykorzystania powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Niekorzystne jest wprowadzanie nowych elementów, sprzecznych z charakterystycznym układem zabytkowym parku, wśród których do najczęściej spotykanych zaliczyć można niewłaściwie lokalizowane i zakładane boiska sportowe, parkingi, ujęcia wody itp. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Kościan wykonała w 2010 r. karty gminnej ewidencji zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków i zespołów stanowisk archeologicznych. Podstawą sporządzenia gminnej ewidencji zabytków był wykaz załączony do *Raportu o stanie zabytków gminy Kościan* opracowanego w 2004 r.

W 2015 r. wykonana została aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 56).

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, edukacyjnych, warsztatów i pogadanek, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz aktualizacja podstrony gminnej witryny internetowej związanej z tą problematyką „Turysta”,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków, „Programu opieki nad zabytkami Gminy Kościan na lata 2025-2028” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa

kulturowego,

- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego (m.in. kontynuacja patriotycznych widowisk plenerowych przy ruinach kościoła św. Marcina w Gryżynie),
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym regionu,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków,
- wspieranie działań Fundacji „Bonum Adipisci” – Dążyć do dobra, mającej na celu dokumentowanie i popularyzowanie wiedzy o ziemiaństwie, jego historii i znaczeniu, przybliżanie dziejów regionu, a docelowo doprowadzenie do powstania Muzeum Najdłuższej Wojny Nowoczesnej Europy,
- organizacja imprez sportowych nawiązujących do idei ochrony przyrody (kontynuacja dorocznych „Biegów im. Dezyderego Chłapowskiego” w Turwi, których celem, oprócz popularyzacji biegania jako czynnej formy wypoczynku jest uczczenie pamięci i zasług Dezyderego Chłapowskiego dla Wielkopolski oraz krzewienie idei poszanowania dla środowiska przyrodniczego),
- współfinansowanie wydawnictw poświęconych miejscowościom ziemi kościańskiej, ich historii, postaci z nimi związanych, licznych zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów

zabytkowych (prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych),

- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XXIII/263/21 Rady Gminy Kościan z dnia 27 stycznia 2021 r.; w latach 2022-2024 dofinansowano prace remontowo-konserwatorskie: dworu w Nielęgowie, w kościele p.w. św. Barbary w Gryżynie, w kościele p.w. NMP Pocieszenia i św. Mikołaja w Starych Oborzyskach, w kościele p.w. św. Andrzeja w Wyskoci, grobowca Alfreda Chłapowskiego w Bonikowie,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac restauratorskich, konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy Kościan,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach nie będących własnością Gminy Kościan, ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do porządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- uwzględnianie w planach inwestycyjnych gminy ochronę krajobrazu kulturowego, przede wszystkim unikatowych zbiorowisk roślinnych jak aleje przydrożne i zadrzewienia śródpolne,
- udział w szkoleniach dot. pielęgnacji alei przydrożnych, uzupełnianie nasadzeń alejowych,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- systematyczne prace naprawcze kaplicy w Mikoszkach mające na celu utrzymanie należytego stanu technicznego obiektu,
- systematyczne porządkowanie otoczenia kaplicy w Mikoszkach, będącego częścią parku dworskiego,

- coroczna aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięciu życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyściego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu

przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Kościan ze szczególnie cennymi obszarami chronionymi, w tym Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego, dostępność komunikacyjna i niezbyt odległe położenie aglomeracji Poznania i Wrocławia, wykorzystywane rekreacyjnie tereny, baza turystyczna z plażą w Nowym Dębcu, sieć ścieżek rowerowych, kompleksy sportowe, stadnina koni w Racocie, rozsiane po gminie cenne obiekty architektoniczne o bogatym przekroju stylów utrwalonych w budowach sakralnych, w tym drewniany kościół - przykład zanikającego już w pejzażu wiejskim historycznego budownictwa drewnianego oraz przypominających świetność szlachecką budowach rezydencjonalnych, liczne małe obiekty kultu - kapliczki, krzyże przydrożne i figury, drewniany wiatrak koźlak w Kawczynie - przykład zanikającego młynarstwa wietrznego, ślady wielokulturowości, np. dawny cmentarz ewangelicki i świątynia w Racocie, której przestrzeń nosi w sobie cechy obrządków katolickiego i protestanckiego, cykliczne imprezy, np. Bieg Olimpijski w Racocie, Biegi Przełajowe im. Dezyderego Chłapowskiego w Turwi, znane postacie historyczne, kultywowanie tradycji ludowej, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy.

Gmina Kościan obszarowo pierścieniem okala miasto Kościan. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi, a współpraca w ramach Lokalnej Grupy Działania Fundacja „Gościnna Wielkopolska”, także członkostwo w Międzygminnym Związku Turystycznym „Wielkopolska Gościnna” przynoszą wymierne korzyści, w tym promujące zachowanie lokalnego dziedzictwa oraz rozwój turystyki i nowych szlaków turystycznych, m.in. wyróżniający obszar gminy Szlak Turystyczny Podróż z Panem Tadeuszem. Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne, stanowiące również formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, z uwzględnieniem obiektów zabytkowych i cennych terenów przyrodniczych, wymienionych w poprzednich rozdziałach.

Warto tutaj wymienić m.in. następujące szlaki turystyczne:

- *SZLAK PRACY ORGANICZNEJ*, powstał w 2023 r., by promować miejsca, postaci i wartości związane z pracą organiczną w Wielkopolsce. Gmina Kościan była wśród sygnatariuszy tego przedsięwzięcia. Obecnie (projekt będzie rozwijany) szlak obejmuje 14 lokalizacji: 6 w Poznaniu: siedziba PTPN, Biblioteka Raczyńskich, Bazar Poznański, Teatr Polski, miejsce po dawnym mieszkaniu Woykowskich, Muzeum Powstania Wielkopolskiego, a poza stolicą Wielkopolski 8 lokalizacji: pałace w: Rogalinie, Śmiełowie, Turwi- dawny majątek Dezyderego Chłapowskiego, jednego z organiczników-prekursorów, Pakosławiu i Winnej Górze; zamek w Kórniku oraz muzea w Szreniawie i Gostyniu;
- *"NAJPIĘKNIEJSZE REZYDENCJE"*, dł.160 km, to szlak o zasięgu regionalnym przeznaczony dla turystów zmotoryzowanych, który przybliży dziedzictwo kulturowe gminy. Szlak pozwala poznać budowle rezydencjonalne powstałe w różnych okresach i stylach w okolicach Leszna, w tym położony w Racocie klasycystyczny zespół pałacowy wzniesiony dla Antoniego Barnaby Jabłonowskiego w XVIII w., którego wnętrza gościły wiele znamienitych osób;
- *„ZIEMIAŃSKI SZLAK ROWEROWY”*, dł. 245 km, stanowiący element wielkopolskiego systemu szlaków rowerowych, fragment przebiegającej przez gminę trasy pozwala poznać unikatowy w skali Europy krajobraz kulturowy z siecią śródpolnych i przydrożnych zadrzewień;
- *„PRZEZ GENERALSKIE WŁOŚCI, CZYLI WĘDRÓWKA TRAKTEM GENERAŁA DEZYDEREGO CHŁAPOWSKIEGO”* to szlak konny dł. 120 km, który prowadzi przez gminy: Kościan, Krzywiń, Dolsk, Piaski i Pępowo, głównie przez dawne włości rodziny Chłapowskich. Trakt składa się z trzech szlaków oraz kilku pętli umożliwiających zaplanowanie różnych wariantów tras;
- *„SZLAK NAPOLEOŃSKI”*, obejmujący swym zasięgiem 6 powiatów, w tym kościański, wiedzie przez tereny gminy związane z Napoleonem Bonapartym, który przebywał np. w Turwi, skąd pochodził jego adiutant;
- *Szlak GOTYCKI i SZLAK TURYSTYCZNY „PODRÓŻE Z PANEM TADEUSZEM”*, również odkrywają historyczne dziedzictwo gminy;

- „W KRÓLEWSKIM ORSZAKU, CZYLI ŚLADAMI KRÓLA STANISŁAWA LESZCZYŃSKIEGO”, dwa warianty tras konnego szlaku przyciągającego entuzjastów jazdy konnej, pozwalają poznać nie tylko nieprzeciętne walory Racotu;
- WIELKOPOLSKI SZLAK WIATRACZNY, uwzględnia obiekty wiatraczne na terenie powiatów: kościańskiego, leszczyńskiego, wolsztyńskiego, rawickiego. Jest to największy i najdłuższy tego typu szlak w Europie, na terenie gminy obejmuje wiatrak koźlak w Kawczyni i spalony wiatrak w Racocie.
- Szlaki znakowane przez PTTK: *niebieski*: długodystansowy dł.136 km, Czempin – Kobylin;
- Szlak *zielony*: Krzan – Dolsk, dł 81 km;
- Szlak *żółty*: Błotkowo – Piotrowo, dł.45 km;
- Szlak *czerwony*: Rogaczewo Małe – Turew, dł.10 km, z którym pokrywa się szlak pieszy Turew – Rąbiń – Turew dł. 15 km;
- Szlak *czarny*: Krzan – Rąbiń, dł 36 km.
- „ROWEREM W GŁĄB DZIEJÓW POŁUDNIOWEJ WIELKOPOLSKI. ROMANTYCZNE TRASY ROWEROWE ZIEMI KOŚCIAŃSKIEJ”, to sieć szlaków rowerowych o łącznej długości 294,89 km, obejmująca również tereny gminy Kościan:
 - *Kościański Trójkąt Rowerowy* - z kościańskiego Rynku przez Pianowo, Stare Oborzyska, Czempin, Stary Gołębin, Turew, Kopaszewo, Krzywiń, Bożą Wolę, Zgliniec, Jezierzycę, Zygmuntowo, Stare Bojanowo, Śmigiel, Bruszczewo, Przysiekę Polską, Widziszewo do Kościana, jest najważniejszą trasą rowerową na terenie powiatu kościańskiego, liczącą łącznie 74,60 km;
 - *Oś Trójkąta z Kościana do Krzywinia*, dł. 22,8 km - z kościańskiego Rynku przez Racot, Gryżynę, Jurkowo, Kuskowo, Krzywiń;
 - *Drogi Mickiewiczowskie* (dł.78,18 km - z kościańskiego Rynku przez Nowy Lubosz, Turew, Rąbiń, Dalewo, Mościszki, Cichowo, Bieżyń, Lubiń, Żelazno, Wieszkowo, Krzywiń, Kopaszewo, Choryń, Wławie, Januszewo, Osiek, Gryżynę, Racot do Kościana);
 - *Kopaszewska Droga Krzyżowa* (dł.7,30 km - z Kopaszewa przez Rogaczewo Wielkie do Rąbinia);
 - *Droga nad Jeziorem Wonieskim* (dł.18,30 km - z Wonieścia przez Nowy i Stary Dębiec, Zgliniec do Wonieścia);

- *Droga ze Starej Przysieki do Nowego Dębca* (dł.13,97 km - z Widziszewa przez Gryżynę), *Droga Zachodnia* (dł. 52,75 km - ze Śmigla przez Bonikowo, Morownicę, Poladowo, Żegrowo, Karśnice, Brońsko, Kokorzyn, Szczodrowo, Kielczewo, Bonikowo, Mikoszki, Jarogniewice, Piotrkowice do Czempinia);
- *Droga do Czacza* (dł.8,1 km z Przysieki Polskiej przez Czacz i Stary Białcz);
- *Droga z Kościana do Brońska* (dł.12 km - z Kościana przez Kobylniki i Stary Białcz);
- *Droga z Kościana do Kielczewa* (dł.2,6 km - z kościańskiego Rynku przez ul. Strzelecką, Wały Żegockiego, Park Miejski),

ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE - Park Krajobrazowy im. gen. D. Chłapowskiego

- *"Drzewa o historii, Ptaki o współczesności"*. Ścieżka rowerowa, dł. 28,5 km, oparta na faunie i florze parków istniejących przy dworach i pałacach na terenie Parku Krajobrazowego im. gen. Dezyderego Chłapowskiego, obejmuje swoim zasięgiem miejscowości: Racot – Darnowo – Wysokość – Rogaczewo Małe i Wielkie – Rąbiń – Turew – Stary Gołębin – Spytkówki – Racot;
- Ścieżka ekologiczno-dydaktyczna (długość 12 km, 7 przystanków). Prowadzi przez najciekawsze pod względem historycznym i przyrodniczym fragmenty parku, na które składają się mozaika pól, zadrzewień i śródpolnych oczek wodnych oraz podmokłych łąk. Trasa: Rogaczewo Małe – Rogaczewo Wielkie – Rąbiń – Turew;
- Ścieżka edukacyjna w parku pałacowym w Turwi (długość 1 km, 16 przystanków). Ścieżka w całości zlokalizowana w parku, poświęcona zagadnieniom związanym z przyjaznym kształtowaniem krajobrazu rolniczego;
- Ścieżka edukacyjno-przyrodnicza przy szkole w Starych Oborzyskach, jej tematem są gatunki flory i fauny występujące w okolicznej przyrodzie. Ścieżka składa się z dwóch dużych tablic „Ptaki zadrzewień śródpolnych” i „Zadrzewienia śródpolne” oraz dwudziestu czterech małych tabliczek z nazwami gatunków drzew i skrótowymi informacjami o każdym gatunku. Tablice informacyjne zawierają również opisy w języku Braille’a, a na małych tabliczkach umieszczono wypukłe kształty liści.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Warte rozważenia są

plany wytyczenia nowych szlaków np. „w głąb dziejów”, obejmujący stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej w okolicach miejscowości: Bonikowo, Nowy Dębiec, Kurza Góra, Stary Lubosz, Turew, Wyskoć czy szlak kulturowy związany ze znanymi rodami i ich siedzibami, szlak związany z kulinariami lokalnymi. Cenne przyrodniczo tereny zachęcają do utworzenia kolejnej ścieżki nordic walking czy narciarstwa biegowego lub dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład turystyki fotograficznej i realizacji idei tzw. birdwatchingu. Gmina mogłaby także wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując historyczne postacie, lokalnych bohaterów, legendy, zasoby kulturowe itp. To tylko niektóre z możliwości, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowo – turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom. W gminie znajdują się gospodarstwa rolne, które posiadają znakomite warunki do rozwoju

tej formy wypoczynku, pozwalającej poznać niewątpliwe uroki poszczególnych zakątków gminy i mogącej zarazem przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości oraz konserwatorem zabytków wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kościan wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa

kulturowego w lokalnej społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę

dziedzictwa kulturowego,

- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych

zapisów należy określić, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe.

I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich

lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

6. Powiatu Kościańskiego

Zasady i tryb udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie stanowiących własności Powiatu Kościańskiego określone zostały w Uchwale Nr XXXIII/305/17 Rady Powiatu Kościańskiego z dnia 20 grudnia 2017 r.

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego*

Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.